



asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

AMASYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

ÇEVİRİBİLİM ÖZEL SAYISI
Translation Studies Special Issue

ISSN: (Print) 2548-0480
(Online) 2602-2567

**Nisan/April
2020**

Özel Sayı
Special Issue

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Amasya University Journal of Social Sciences

ISSN: (Print) 2548-0480

ISSN: (Online) 2602-2567

**Yılda 2 sayı yayımlanır.
Biannually**

**Çeviribilim Özel Sayısı
Translation Studies Special Issue**

**Amasya
Nisan/April 2020**

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Amasya University Journal of Social Sciences

ISSN: (Print) 2548-0480/(Online) 2602-2567

Translation Studies Special Issue • Nisan/April 2020

Editör/Editor-in-Chief

Mevlüt İLHAN

E-mail: ilhanmevlut@gmail.com

Özel Sayı Editörleri / Special Issue Editors

Prof. Dr. Ayşe Nihal Akbulut

E-mail: anihala@gmail.com

Doç. Dr. Oktay Eser

E-mail: oktay.eser@amasya.edu.tr

Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi İpekköy/AMASYA

Tel: 0(358) 242 16 13-14

Fax: 0(358) 242 16 16

E-mail: asobid@amasya.edu.tr

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asobid>

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin (ASOBİD) temel amacı sosyal bilimler alanında bilimsel normlara ve yayın etiğine uygun, nitelikli ve özgün çalışmaları yayımlayarak alanın ilgililerine ulaştırmaktır. Düzenli aralıklarla yayımlanan, bilimsel ve hakemli bir dergi olma prensibiyle yayın hayatına başlayan ASOBİD, sosyal bilimler alanında saygın, tercih ve takip edilen, uluslararası itibarı olan bir dergi olmayı amaçlamaktadır.

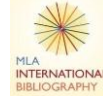
Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinde (ASOBİD) Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Sanat Tarihi, Felsefe, Sosyoloji, Arkeoloji ve Coğrafya alanlarındaki bilimsel makalelere yer verilmektedir.

ASOBİD şu dizinler tarafından taranmaktadır:

Google Scholar



MLA International Bibliography



İslam Araştırmaları Merkezi



Eurasian Scientific Journal Index



Root Indexing,
Journal Abstracting and Indexing Service



Bielefeld Academic Search Engine



CiteFactor
Academic Scientific Journals



Directory of Open Access
Scholarly Resources



Asos İndeks



asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN: (Print) 2548-0480/(Online) 2602-2567

Translation Studies Special Issue • Nisan/April 2020

Sahibi/Owner

Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı Adına
On Behalf of the Deanery of Science and Literature Faculty

Prof. Dr. Dudu Duygu KILIÇ

Yayın Kurulu/Editorial Board

Dr. Cengiz Alyılmaz

Uludağ Üniversitesi, Türkiye
Uludağ University, Turkey

Dr. Edith Gülçin Ambros

Viyana Üniversitesi, Avusturya
Wien University, Austria

Dr. Dimitar Atanassov

Bulgar Bilimler Akademisi, Bulgaristan
Bulgarian Academy of Science, Bulgaria

Dr. İhsan Bulut

Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Akdeniz University, Turkey

Dr. Mustafa Çolak

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Türkiye
Gaziosmanpasha University, Turkey

Dr. Nihada Delibegović Džanić

Tuzla Üniversitesi, Bosna Hersek
Tuzla University, Bosnia & Herzegovina

Dr. Gisela Procházka-Eisl

Viyana Üniversitesi, Avusturya
Wien University, Austria

Dr. Süleyman Elmacı

Amasya Üniversitesi, Türkiye
Amasya University, Turkey

Dr. Mehmet Evsile

Amasya Üniversitesi, Türkiye
Amasya University, Turkey

Dr. Zafer Gölen

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye
Mehmet Akif Ersoy University, Turkey

Dr. Osman Horata

Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Hacettepe University, Turkey

Dr. Kambek Isakov

Oş Devlet Üniversitesi, Kırgızistan
Osh State University, Kyrgyzstan

Dr. Mücahit Kaçar

İstanbul Üniversitesi, Türkiye
İstanbul University, Turkey

Dr. M. Fatih Köksal

İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
İstanbul Kültür University, Turkey

Dr. Ludmila Dmitrevna Lebedeva

Moskova Pozitif Teknoloji ve Danışma
Enstitüsü, Rusya

Dr. Ema Miljkovic

Belgrad Üniversitesi, Sırbistan
University of Belgrade, Serbia

Dr. Benedek Péri

Eötvös Loránd Üniversitesi, Macaristan
Eötvös Loránd University, Hungary

Dr. Kemal Polat

Amasya Üniversitesi, Türkiye
Amasya University, Turkey

Dr. Nadija Rebronja

Novi Pazar Devlet Üniversitesi, Sırbistan
State University of Novi Pazar, Serbia

Dr. M. Saffet Sarıkaya

Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye
Suleyman Demirel University, Turkey

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN: (Print) 2548-0480/(Online) 2602-2567

Translation Studies Special Issue • Nisan/April 2020

Danışma Kurulu/Advisory Board

Dr. Anna Alexieva

Sofya Üniversitesi, Bulgaristan
University of Sofia, Bulgaria

Dr. Hasan Babacan

M. Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye
M. Akif Ersoy University, Turkey

Dr. Salahaddin Bekki

Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye
Ahi Evran University, Turkey

Dr. Faik Bilgili

Erciyes Üniversitesi, Türkiye
Erciyes University, Turkey

Dr. Bernt Brendemoen

Oslo Üniversitesi, Norveç
University of Oslo, Norway

Dr. Eva Csaki

Pázmány Péter Katolik Üniv., Macaristan
Pázmány Péter Catholic Uni., Hungary

Dr. Özkul Çobanoğlu

Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
Hacettepe University, Turkey

Dr. Masoumeh Daei

Tabriz Payame Noor Üniversitesi, İran
Tabriz Payame Noor University, Iran

Dr. Mehmet Demiryürek

Hitit Üniversitesi, Türkiye
Hitit University, Turkey

Dr. Marija Djindjic

Bilimler ve Sanatlar Akademisi, Sırbistan
Serbian Academy of Sciences & Arts, Serbia

Dr. İlhan Ekinci

Ordu Üniversitesi, Türkiye
Ordu University, Turkey

Dr. Gürer Gülsevin

Ege Üniversitesi, Türkiye
Ege University, Turkey

Dr. Osman Köse

Polis Akademisi, Türkiye
Police Academy, Turkey

Dr. Yıldırım Özbek

Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Akdeniz University, Turkey

Dr. Oqtay Quliyev

Azerbaycan Devlet İktisat Üniv., Azerbaycan
Azerbaijan State Uni. of Economics, Azerbaijan

Dr. Marijan Premović

Montenegro Üniversitesi, Karadağ
University of Montenegro, Montenegro

Dr. İbrahim Şahin

Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
Osmangazi University, Turkey

Dr. Burhan Varkıvaç

Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Akdeniz University, Turkey

Dr. Vachkov Igor Viktorovich

Moskova Eğitim ve Psikoloji Üniv., Rusya
Moscow City Uni. of Psych. and Edu., Russia

Dr. Nagima Zhaulibaykızı

Al Farabi Kazak Devlet Üniv., Kazakistan
Al- Farabi Kazakh National Uni., Kazakhstan

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN: (Print) 2548-0480/(Online) 2602-2567

Translation Studies Special Issue • Nisan/April 2020

Bu Sayının Hakemleri/Referees of This Issue

Dr. Öğr. Üyesi Nilüfer Alimen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi	Prof. Dr. Zernişan Emine Demirel Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sinem Canım Alkan İstanbul Üniversitesi	Dr. Öğr. Üyesi Selçuk Eryatmaz Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aslı Araboğlu Trakya Üniversitesi	Dr. Öğr. Üyesi İnönü Korkmaz Trakya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aslı Selcen Aslan Manisa Celal Bayar Üniversitesi	Dr. Sevcan Yılmaz Kutlay Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Esra Birkan Baydan Kırklareli Üniversitesi	Doç. Dr. Seda Taş İlmeç Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Alev Bulut İstanbul Üniversitesi	Prof. Dr. Mine Yazıcı İstanbul Üniversitesi

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD) yılda iki defa yayımlanan hakemli bir dergidir. ASOBİD’de yayımlanan yazıların, dil, bilim ve hukuk bakımından bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları ASOBİD’e aittir. Yayımlanan yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir.

Amasya University Journal of Social Science (ASOBID) is a peer-reviewed twice a year journal. Authors bear the sole legal responsibility for their published works in ASOBID. Amasya University Journal of Social Science (ASOBID) has the sole ownership of copyright to all published works. No part of this publication shall be produced in any form without the written consent of the ASOBID. The Editorial Board makes the final decision to publish articles.

EDİTÖRLERDEN...

Öncelikle ASOBİD Çeviribilim Özel Sayısının gerekçesinden bahsetmek isteriz. 18 Ekim 2019 tarihinde Amasya Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Mütercim-Tercümanlık Bölümünde düzenlenen *Türkiye’de Çeviribilim Araştırmalarının Yayın Sorunları* başlıklı çalışmaya ülkemizdeki üç çeviribilim dergisinin editörleri davetli konuşmacı olarak ve onlarca üniversiteden 100 kadar araştırmacı da bildirileriyle veya dinleyici olarak katılmışlardı. Çalıştay, bu konuda büyük bir gereksinim olduğunu göstermiştir. Bu nedenle çalışmaya katılamayan veya gelecekte çeviribilim alanına girecek olan yeni araştırmacılara çalıştayda değinilen konuları sunabilmek için iki çalışma başlatılmıştır. İlki, çeviribilim araştırma sorunlarına yönelik bildirilerden editörlü kitap projesi, ikincisi ise örnek araştırmaların hakemli dergilerde yayınlanması düşüncesi oldu. Editörlü kitap projesinin süreci başladı ve yoğun olarak devam etmektedir. Alanımız için bir başvuru kaynağı olmasını umut ediyoruz.

Hakemli dergi için girişimlerimiz öncelikle Amasya Üniversitesi çatısı altında arandı. Uluslararası hakemli bir dergi olan ASOBİD (Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi) bize Çeviribilim Özel Sayısı için gerekli desteği sağladı. Bu özel sayı için editörler olarak bizler, her ne kadar ilişkilerin kurulmasında göz önünde olsak da sürecin etkin olarak yaşanmasındaki en büyük katkının hakem davetimizi büyük bir incelikte kabul eden çeviribilim araştırmacılarından geldiğini vurgulamak isteriz. Onların titiz ve zamanında değerlendirmeleri sayesinde bu özel sayı çıkmıştır.

ASOBİD Çeviribilim Özel Sayısında altı makale bulunmaktadır. İki makale çalıştayda bildiri olarak sunulmuştur. Makalelerden üçü yazın çevirisini, biri çeviri teknolojisini, biri çeviribilim ve dilbilim ilişkisini, bir makale ise sözde yeniden çeviri konusunu ele almaktadır. Beş makale Türkçe, bir makale ise İngilizce yazılmıştır. İki makale doktora tezlerinden üretilmiş çalışmalardır.

Alanımıza hayırlı olması dileğiyle...

Prof. Dr. Ayşe Nihal AKBULUT

Doç. Dr. Oktay ESER

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN: (Print) 2548-0480 (Online) 2602-2567

Translation Studies Special Issue • Nisan/April 2020

İÇİNDEKİLER

Özge ALTINTAŞ

Bir Çeviri Eylemi Olarak Romanlaştırma Yoluyla
Frankenstein'in Türk Okurlarla Buluşması

01-16

Hülya BOY-Ayşe Banu KARADAĞ

The Picture of Dorian Gray'in

Kaynak Edebiyat Dizgesindeki Serüveni Üzerine Betimleyici Bir Çalışma

17-45

Özgür ÇAVUŞOĞLU

Bir Çeviri Eleştirisi: Ecevit'in "Adam Olmak" Başlıklı Şiir Çevirisi

47-71

Özge ÇETİN-Fusun BİLİR ATASEVEN

Bilgisayar Destekli Çeviri Araçlarında Çevirmenler:

Etnometodolojik Çözümleme Çalışması

73-112

Dolunay KUMLU

Karşılaştırmalı Dilbilim ve Çeviribilim Çerçevesinde

Retrospektif ve Prospektif Sahneler:

Geçmişten Günümüze Eşdeğerlik Kavramının Evrimi

113-129

Mehmet YILDIZ

Identification of Morphological, Lexical, and

Syntactical Obfuscating Elements in Pseudo-Retranslations

131-161

Yayın İlkeleri ve Yazım Kuralları

163

Altıntaş, Özge (2020). "Bir Çeviri Eylemi Olarak Romanlaştırma Yoluyla Frankenstein'in Türk Okurlarla Buluşması". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. Çeviribilim Özel Sayısı, s. 01-16.

BİR ÇEVİRİ EYLEMİ OLARAK ROMANLAŞTIRMA YOLUYLA FRANKENSTEİN'İN TÜRK OKURLARLA BULUŞMASI INTRODUCING FRANKENSTEIN TO TURKISH READERS THROUGH NOVELIZATION AS AN ACT OF TRANSLATION

Arş. Gör. Özge ALTINTAŞ*
İzmir Ekonomi Üniversitesi
ozge.altintas@izmirekonomi.edu.tr

Öz

Mary Shelley tarafından 1818 yılında kaleme alınan *Frankenstein or The Modern Prometheus* adlı romanın korku edebiyatının başyapıtlarından biri olması nedeniyle pek çok dile çevirisi yapılmıştır. Bunun yanı sıra eserin çeşitli film uyarlamaları da mevcuttur. Bu nedenle eser hem uyarlama çalışmalarının hem de çeviribilimin araştırma nesnelereinden biri haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı Frankenstein'in Türk okurlarla buluşma serüvenini çeviribilim bağlamında incelemektir. Türkçede Frankenstein'a ilişkin ilk örnekler 1944 yılında Işık Kütüphanesi tarafından basılan *Canavar Frankeştayn* ve 1971 yılında Milliyet Yayınları tarafından yayımlanan *Frankeştayn* isimli eserlerdir. Telif olarak sunulan *Canavar Frankeştayn* ve ilk iki baskısında çeviri, üçüncü baskısında ise telif olarak yayımlanan *Frankeştayn* isimli eserler çalışmanın araştırma nesnesini oluşturmaktadır. Yapılan araştırmada Türk okurunun Frankenstein karakteriyle

* ORCID: orcid.org/0000-0002-4833-9383

tanışmasına vesile olan bu eserlerin aslında romanlaştırma yöntemiyle üretilen eserler olduğu saptanmıştır. Uyarlama Çalışmaları alanında bir uyarlama çeşidi olarak ele alınan “romanlaştırma” (“novelization”) yönteminin özellikleri ve bu işi yapan yazarların nitelikleri, akıllara “çeviri” ve “uzman çevirmen” kavramlarını getirmektedir. Bu çalışmada Hans J. Vermeer’in Skopos Kuramı temel alınarak “romanlaştırma” kavramı bir çeviri eylemi olarak tartışmaya açılacak ve bahsi geçen sinema romanları birer çeviri metin olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Frankenstein, romanlaştırma, çeviri.

Abstract

Frankenstein or The Modern Prometheus written by Mary Shelley in 1818 was translated into many languages as it is one of the masterpieces in horror fiction genre. Additionally, there are also numerous movies based on Shelley’s novel. Therefore, the novel has become a research subject in both Translation Studies and Adaptation Studies. This study aims to investigate the introduction of Frankenstein to Turkish readers within the context of Translation Studies. First examples of Frankenstein in Turkish are *Canavar Frankeştayn* published by Işık Kütüphanesi in 1944 and *Frankeştayn* published by Milliyet Yayınları in 1971. The horror series *Canavar Frankeştayn* presented as an original work and the horror novel *Frankeştayn*, whose first and second editions were introduced as translations and the third edition was presented as an original work, are the research subjects of this study. This study shows that these two works introducing Frankenstein to Turkish readers were created by novelization technique. The features of “novelization”, which is accepted as a type of adaptation in the field of Adaptation Studies, and the qualities of the authors who employ this technique evoke the notions of “translation” and “translator as an expert”. The aim of this study is to discuss the term “novelization” as an act of translation and to analyze the aforementioned cinema novels as translated texts within the framework of Skopos Theory of Hans J. Vermeer.

Keywords: Frankenstein, novelization, translation.

Giriş

Marry Shelley tarafından 1818 yılında yazılan *Frankenstein ya da Modern Prometheus* (*Frankestein or The Modern Prometheus*) isimli kitap geçtiği dönem, mekân ve barındırdığı gotik unsurlar nedeniyle korku edebiyatının temel yapı taşlarından biri olarak

kabul edilmektedir. Ana karakter olan Frankenstein'in doktor olması, tıp alanında çığır açacak çalışmalar yapması ve deneysel çalışmalarının bir ürünü olarak canavarı yaratması, eserin aynı zamanda ilk bilim-kurgu örneklerinden biri olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Farklı edebiyat türlerinin ilk örneği olma özelliği taşıyan *Frankenstein ya da Modern Prometheus* pek çok dile çevrilmiş ve gördüğü talep sonucunda eserin çeşitli film uyarlamaları yapılmıştır. Yapılan film uyarlamalarına göz atıldığında ise romanda ana karakter olarak karşımıza çıkan Doktor Frankenstein'in yerine doktorun yarattığı canavarın ana karakter olarak sunulduğu gözlemlenmektedir. Edebiyat dizgemizde Frankenstein'in ilk örneğine *Canavar Frankeştayn* başlığıyla 1944 yılında rastlanır. İkinci örneği ise 1971 yılında yayımlanan *Frankeştayn* isimli eserdir. Bu çalışmanın temel amacı, özgün eser olarak sunulan ilk Frankenstein örneklerini edebiyat dizgemize hangi yolla dâhil olduğunu araştırmaktır. Eserlerin edebiyat dizgemize dâhil edilme amacı ve bu amacın yerine getirilmesi için çevirmen tarafından başvuru çözümleri Hans Vermeer'in Skopos kuramı çerçevesinde incelenecektir.

Edebiyat Dizgemizde Frankenstein'in İlk Örnekleri

Türkiye'de Frankenstein karakterine ilişkin rastlanan ilk örnek *Canavar Frankenstein* isimli korku serisidir. Eserin kapağında herhangi bir yazar ya da çevirmen ismine rastlanmamaktadır. Konu itibarıyla Almanya'da geçen eserde ana karakterlerin isimleri de yabancıdır. İlk etapta çeviri bir eser olduğu düşünülen serinin iç kapağına bakıldığında ise yazar olarak N. Erman ismine rastlanır. 1944 yılında Işık Kütüphanesi tarafından basılan seri kapsamında sekiz serüven bulunmaktadır. "Her kitap tam bir romandır" ifadesiyle yayımlanan seri kapsamında çıkan kitapların her birinde başka bir olay işlenmiş olsa da sekiz serüven karakterler ve olay örgüsü bakımından birbirinin devamı niteliğindedir. Sekizinci kitabın sonunda serinin tek kitap halinde bir bütün olarak basılacağı duyurulması eserin gördüğü ilginin bir göstergesi olarak ele alınabilir. Özgün olarak sunulan seri kapsamında çıkan kitaplar incelendiğinde ise serinin Mary Shelley'nin romanı *Frankenstein ya da Modern Prometheus* ve bu

romandan 1944 yılına kadar yapılan *Frankenstein'in Gelini*, (*The Bride of Frankenstein* 1935), *Frankenstein'in Oğlu* (*Son of Frankenstein*, 1939) ve *Frankenstein'in Hayaleti* (*The Ghost of Frankenstein*, 1942) isimli film uyarlamalarının bir araya getirilerek yeniden yazılması yoluyla üretildiği gözlemlenmektedir.

Frankenstein'a ilişkin rastlanan ikinci örnek ise Milliyet Yayınları tarafından 1971 yılında basılan *Frankeştayn* isimli eserdir. Eserin kapağında yazar ismi olarak Mary Shelley, çevirmen olarak ise Giovanni Scognamillo yer almaktadır. Bu nedenle eser, Shelley'nin *Frankenstein ya da Modern Prometheus* adlı romanının ilk Türkçe çevirisi olarak sunulmaktadır. Aynı metin 2000 yılında Beyaz Balina Yayınları tarafından yeniden basılmıştır. Metin içinde bir değişiklik yapılmamış olmasına rağmen kapakta temel değişikliklere gidildiği fark edilmiştir. Beyaz Balina Yayınları'ndan çıkan baskının başlığı *Frankeştayn'ın Laneti* olarak değiştirilmiştir. Yazar ismi olarak ise Mary Shelley yerine bu kez Jean Gennaro verilmiştir. Başlık ve yazar adında değişiklik yapılmış olmasına rağmen Giovanni Scognamillo çevirmen olarak bırakılmıştır.

Yapılan temel değişikliklerin sebebi ise metin incelemesi yapıldığında ortaya çıkmaktadır. *Frankeştayn* ya da diğer adıyla *Frankeştayn'ın Laneti* adlı eserin dikkatli bir okuması yapıldığında eserin aslında Mary Shelley'nin *Frankenstein ya da Modern Prometheus* romanının bir çevirisi olmadığı fark edilir. Eser, *Frankenstein ya da Modern Prometheus* adlı eserinden esinlenerek seri halinde çekilen *Frankenstein'in Laneti* (*The Curse of Frankenstein*, 1957) ve *Frankenstein'in İntikamı* (*The Revenge of Frankenstein*, 1958) filmlerinin senaryolarının romanlaştırılması yoluyla yazılmıştır. 1971 yılında Milliyet Yayınları'ndan çıkan ilk baskı ile 2000 yılında Beyaz Balina Yayınları'ndan çıkan ikinci baskı arasında geçen sürede Shelley'nin *Frankenstein ya da Modern Prometheus* romanının farklı yayınevleri tarafından farklı çevirileri basılmıştır. Romanının çevirileriyle birlikte ilk kez Milliyet Yayınları'ndan çıkan *Frankeştayn* adlı metnin aslında Mary Shelley'nin romanının çevirisi olmadığı anlaşılmıştır. Bu

nedenle 2000 yılında Beyaz Balina Yayınları'ndan çıkan baskıda başlık ve yazar ismi değişikliğine gidildiği iddia edilebilir. Eserin çevirmeni olarak sunulan Scognamillo verdiği röportajlarda aslında Mary Shelley'nin kitabını çevirmediğini, kitaptan esinlenilerek çekilen iki filmin senaryolarını roman şeklinde yazarak metnini ürettiğini, ikinci baskıda yazar olarak verilen Jean Gennaro adının ise takma adı olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Elimde İngiliz yapımı bir Frankenstein filminin diyalog listesi vardı ve ondan hareket ederek bir roman çıkartabilirdim [...] kitap benim değil de Mary Shelley'nin imzası ile (ben çevirmen olarak görüldüm) yayımlandı ve 10.000 sattı; sonraki yıllarda ise bir baskı yaptı -bu kez yazar, takma adım olan Jean Gennaro oldu, bense çevirmen olarak kaldım- ve yeni baskısı bu günlerde çıkacaktır (Scognamillo, 2019).

Scognimillo'nun açıklamalarından anlaşılacağı gibi Bilge Karınca Yayınları'ndan çıkan 2012 tarihli üçüncü baskıda Scognamillo'nun adı çevirmen olarak değil yazar olarak verilmektedir. Bir sonraki bölümde yazar olarak okuyucuya sunulan Scognimolla ve Erman'ın metin üretirken kullandığı yöntemler ise son yıllarda uyarılama çalışmaları alanında tartışılan romanlaştırma (novelization) yöntemi çerçevesinde ele alınacak ve uygulanan bu yöntemin çeviri eylemi ile ilişkisi tartışmaya açılacaktır.

Bir Uyarılama Yöntemi Olarak Romanlaştırma

Julie Sanders (2006), *Adaptation and Appropriation* isimli çalışmasında uyarlamayı bir yer değiştirme uygulaması, belirli bir türü başka bir türe dönüştürme, kendini yenileme eylemi olarak tanımlar¹ (Sanders, 2006: 18). Sanders, çalışmalarında bu kendini yenileme eylemi sırasında yalnızca kopyalama işleminin yapılmadığını, özgünlüğün de işin içine dâhil olduğunu vurgulayarak ele aldığı örnekleri uyarılama kavramı üzerinden tartışmaktadır. Bir diğer araştırmacı Linda Hutcheon ise uyarlamayı “yaratıcı yorumlama süreci” ya da “yorumlayıcı yaratım” olarak niteler. Hutcheon'a göre uyarılama eylemi “daima

¹Aksi belirtilmedikçe çeviriler tarafımca yapılmıştır.

(yeniden) yorumlamayı” ve “(yeniden) yaratmayı” gerektirir. (Hutcheon, 2006: 18). Bunun yanı sıra *Literature and Film Reader* (2007) isimli derleme eserde olduğu gibi ortam değişikliğine dikkat çekerek kitabın filme dönüştürüldüğü örnekleri uyarlama kavramı üzerinden kaynak metne sadakat çerçevesinde değerlendiren çalışmalara da rastlanmaktadır.

Uyarlama çalışmalarında uyarlama kavramının ele alınış biçimlerine bakıldığında “biçim değiştirme” ve “yaratıcılık” kavramlarının sıklıkla vurgulandığı dikkat çekmektedir. Romanlaştırma ise uyarlama çalışmalarında sürekli vurgulanan “yaratıcılık” kavramının da dâhil edildiği bir uyarlama çeşidi olarak ele alınmaktadır. Romanlaştırma genel tanımıyla “başkaları tarafından yazılan ve yönetmenler tarafından imgelerle desteklenen senaryoların yeniden ifade edilmesi” olarak tanımlanabilir (Queenan: E.T. 08.02.2020). Romanlaştırmalar film vizyona girmeden hemen önce ya da film vizyondan kalktıktan hemen sonra yapılabilir. Romanlaştırmanın işlevi genellikle yeni çekilmiş fakat henüz vizyona girmemiş olan bir filme ilgi çekmek ya da film vizyondan kalktıktan sonra DVD’si çıkana kadar geçecek ölü zamanda izleyicinin ilgisini canlı tutmaktır (Queenan: E.T. 08.02.2020). Hutcheon, pek çok uyarlama alanında olduğu gibi sinema romanlarının da ekonomik kaygılarla ortaya çıktığını ifade eder (2006: 39). Deborah Allison ise ekonomik açıdan kazanç sağlamasının yanı sıra filmin vizyona girmesinden sonra yapılan romanlaştırmaların okuyuculara filmi yeniden deneyimle ya da bu deneyimi geliştirme şansı verdiğini ifade eder (Allison, 2007: E.T. 08.02.2020). Joe Queenan da romanlaştırmaların filmlerden daha kolay anlaşıldığını belirterek romanlaştırmaların kolaylaştırıcı işlevine dikkat çeker (Queenan, E.T. 08.02.2020).

Uyarlama çalışmaları alanında bir uyarlama türü olarak ele alınan romanlaştırma konusunda ayrıntılı çalışmalar yapan isimlerden biri Randall D. Larson’dır. Larson, *Films into Books* (1995) adlı çalışmasında romanlaştırmanın ne olduğuna değinmekte ve romanlaştırmanın çeşitlerine ilişkin bir sınıflandırma yapmaktadır. Larson, çalışmasında üç çeşit romanlaştırma yönteminden bahseder. Birincisi, daha önce

baskısı yapılmış bir romanın film uyarlamasından sonra yapılan yeniden baskılardır (1995:3). Metin içerisinde bir değişiklik yapılmamasına rağmen filme gönderme yapan önsözler, film adını taşıyan yeni bir başlık ve film afişleriyle düzenlenen ön ve arka kapak tasarımları gibi yan metinler aracılığıyla yeni baskı sinema romanı izlenimiyle basılır. Larson, ikinci türü film ya da televizyon dizisinin senaryosunun romanlaştırılması şeklinde açıklar (1995: 3). Filmlerin diyalog listelerinin düz metin şeklinde yeniden yazılmasıyla roman türünde bir ürün elde edilir. Üçüncü türü ise Larson, film ya da dizilerin senaryolarının karakter, mekân ya da konseptini temel alan özgün romanlar olarak tanımlar (1995: 3). Bu romanlaştırma türünde yazar, senaryoyu olduğu gibi roman türüne uyarlamak yerine film ya da dizi senaryosundaki temel öğeleri alır ve senaryodaki karakterleri dâhil ettiği yeni bir kurgu yaratır. Larson'un yaptığı sınıflandırmaya göre üretilen sinema romanları, genellikle senaryo yazarı tarafından değil başka yazarlar tarafından kaleme alındıkları için özgün eser olarak sunulmaktadır. Romanlaştırma işini gerçekleştiren kişilerin ise kimi zaman ismi verilmemekte, verildiği zaman ise romanın yazarı olarak belirtilmektedir.

Allison, romanlaştırma ürünlerinin, diğer adıyla sinema romanlarının, çok satmasına rağmen edebiyat alanında genellikle hakir görüldüğünü vurgular (Krş. Allison, 2007). Edebiyat alanında, sinema romanlarının hâlihazırda bir başkası tarafından yazılmış ve görsellerle desteklenmiş bir senaryonun yeniden yazılmasından ibaret olduğu, bu nedenle sinema romanlarının filmlerin soluk birer kopyası olduğu görüşünün hâkim olduğuna değinir. Sinema romanına ilişkin önyargıları besleyen diğer noktaları ise bu romanların genellikle bilim kurgu, polisiye, korku gibi türlere dayanan filmlerin senaryolarını temel almaları, kısa bir zaman içerisinde üretilmeleri ve genellikle edebi yönlerinin güçlü olmamaları şeklinde sıralar (Allison, 2007: E.T. 08.02.2020). Halbuki romanlaştırmaya ilişkin yapılan araştırmalar incelendiğinde sinema romanı yazmanın salt bir kopya işi olmadığı, tam tersi kendi içinde kuralları olan ve yaratıcılık gerektiren bir tür olduğu gözlemlenir.

Larson'ın ayırdığı türlere bakıldığında romanlaştırmanın aslında kendi içinde karmaşık bir yapısı olduğu ve her sinema romanının üretildiği senaryo ile farklı bir ilişkisi olduğu fark edilir. Allison (2007) da romanlaştırmaların iki ayrı ortamın farklı anlatım biçimlerini ve olanaklarını incelemek için verimli bir araştırma alanı olduğuna dikkat çeker. Bunun yanı sıra romanlaştırma işiyle ilgilenen kişilerin de belirli kıstaslara göre hareket etmek zorunda kaldıkları ve kendi yaratıcılıklarını da sürece dâhil etmeleri gerektiği için romanlaştırmanın küçümsenecek bir iş olmadığını vurgular. Belirli bir zaman aralığında, hedeflenen kitle için daha önceden kararlaştırılmış sayfa uzunluğunda edebi bir ürün üretmek romanlaştırma işiyle ilgilenen kişilerin üstesinden gelmesi gereken kısıtlar arasına dâhil edilebilir. Farklı bir ortam için yazılmış bir diyalog listesini bir roman türüne çevirirken sinema romanı yazarlarının yaratıcılıklarını da dâhil etmesi gereken bir süreçten geçtiği fark edilir. Allison'a (2007) göre, romanlaştırma işiyle uğraşan sinema romanı yazarları, kaynak malzemeyi roman okuyucusunun beklentisine göre romana dönüştürürken kendi yaratıcılığını kullanır. Bu nedenle işverenin belirlediği kısıtlar çerçevesinde sinema romanı yazarları farklı stratejiler kullanma ve yaratıcı çözümler üretme durumunda kalmaktadırlar. Diyalog listesinden bağımsız olarak ek metinlerin ve arka plan hikayelerinin de eklendiği bu yaratıcı aktarım sürecinde en doğru yöntemi seçmek ya da yeni bir yöntem üretmek sinema romanı yazarlarının işidir. Bu nedenle romanlaştırma işiyle uğraşan yazarlar, roman ve senaryo türlerine hâkim, hedef kitlesinin bilincinde, yaptığı işin sorumluluğunu üstlenebilen ve çözüm yolu bulabilen uzman kişiler olarak karşımıza çıkar.

Bir uyarılma çeşidi olan sinema romanlarının işlevi ve edebiyat dizgesindeki konumu ile sinema romanları yazan kişilerin tanımı ve yükümlülükleri akıllara çevirinin tanımını, kaynak odaklı yaklaşımlar dâhilinde çevirinin özgün eser karşısındaki

konumunu ve çevirmenin yükümlülüklerini getirmektedir². Bu bağlamda romanlaştırma kavramı ile çeviri kavramı arasında bir karşılaştırma yapabilmek ve romanlaştırma kavramını çeviribilim bakış açısıyla değerlendirebilmek adına bir sonraki bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesine yer verilecek ve romanlaştırma kavramı Hans Vermeer'in Skopos Kuramı çerçevesinde ele alınacaktır.

Romanlaştırma Eylemini Skopos Kuramı Çerçevesinde Düşünmek

Uyarlama çalışmaları çerçevesinde ele alınan “uyarlama” ve “romanlaştırma” kavramlarının anlamları incelendiğinde bir uyarlama biçimi olarak ele alınan romanlaştırmanın çeviri eyleminden çok farklı olmadığı dikkat çeker. Romanlaştırmanın bir yer değiştirme eylemi olmasının yanı sıra belirli kısıtlar dâhilinde yapılan yaratıcı bir eylem olması, hedef kitlenin beklentilerine göre şekillenmesi ve erek kültürdeki işlevi akıllara Vermeer'in işlev odaklı çeviri yaklaşımını getirmektedir.

Vermeer, skopos kuramında her eylemin bir amacı olduğu düşüncesinden hareketle bir eylem olarak ele alınması gereken çevirinin de bir amacı yani skoposu olduğunu ifade eder (Vermeer, 2004: 227). Her eylem bir sonuca ya da yeni bir nesneye yol açtığına göre her çeviri eyleminin sonunda da “translatum” adı verilen bir ürün yani çeviri metin ortaya çıkar (2004: 227). Çeviri eylemi sonucunda ortaya çıkan bu çeviri metnin erek kültür içerisinde belli bir işlevi olması beklenir. Çeviri metnin erek kültürdeki işlevini yerine getirebilmesi ise çeviri süreci öncesinde belirlenen amaçla ilişkilidir. Çeviri eyleminin amacına çevirmenin çeviri işini veren kurum, kuruluş ya da şahısla uzlaşması sonucunda karar verilir. Çevirinin amacına ilişkin asıl söz sahibi kişi uzman konumundaki çevirmen olduğu için çeviri sürecinde alınan kararlardan uzman çevirmen sorumludur (2004: 228). Çeviri sürecinde uzman çevirmen

² Türkçedeki sinema romanlarını “ortamlar arası çeviri” (“intermedial translation”) çerçevesinde inceleyen yüksek lisans çalışması için Bkz. Özmen, 2010.

kullanacağı çeviri stratejilerini kendi belirler. Bu çeviri sürecinde çevirmenden ortaya çıkacak erek metnin erek kültürdeki işlevini göz önüne alması ve belirlenen işlevi yerine getirmesine yardımcı olacak stratejilere başvurması beklenir (2004: 228).

Romanlaştırmayı skopos kuramı bağlamında ele aldığımızda ise çeviri eyleminin izini sürmek mümkündür. İşveren konumundaki yayınevleri, sinema romanı yazarlarından onlara verilen dizi/film senaryolarını (kaynak metni) belirledikleri hedef kitlenin ihtiyaçları doğrultusunda maksimum ekonomik gelir getirecek bir sinema romanına (erek metne) çevirmelerini bekler. İşverenin amaçları arasında temel alınan filmin reklamını yapmak ya da filmin ününden yararlanarak ek gelir elde etmek sayılabilir. Bu amaçlar doğrultusunda hem senaryo hem de roman türüne hâkim olan uzman konumundaki sinema romanı yazarından ona verilen kısıtları iyi anlaması, hedef okurun beklentilerini fark etmesi ve aktarım sürecinde en iyi çözümleri üretmesi beklenir. Bu aktarım sonucunda ortaya çıkan sinema romanı (erek metin) belirlenen amaç doğrultusunda farklı bir biçime (romana) dönüşmüştür. Skopos kuramında da Vermeer, kaynak metindeki biçimin erek metinde değişmesine rağmen anlamın aynı kalacağı fikrine karşı çıkar (2008: 72). Bu nedenle Skopos kuramına göre çeviri kavramı eşdeğerlik çerçevesinde tanımlanamaz. Bir erek metin bir kaynak metne eşdeğer olamayacağı için çeviride eşdeğerlik arayışına da girilemez. Bu bakış açısından hareketle, senaryoların romana çevrildiği romanlaştırma sürecinin sonunda ortaya çıkan sinema romanlarının da (kaynak metnin) senaryolara (erek metin) eşdeğer olması beklenemez. Çeviri sürecinde uzman çevirmen konumundaki sinema romanı yazarlarının belirlenen amacı yerine getirebilmek amacıyla yaratıcı yöntemlere başvurabilirler ve erek kültürün beklentisine ilişkin özgün nitelikte bir metin yaratabilirler.

Vermeer'in çeviri metne yaklaşımı, özgün-çeviri ilişkisindeki karşıtlık beklentisini yıkmak açısından önemlidir. Vermeer çeviriyi özgün metnin sadık bir aktarımı olarak değil erek dizgede yerine getirmesi beklenen işleve göre üretilen bir metin olarak ele alır. Bu nedenle belirlenen bir amaca hizmet etmesi için üretilen

çeviri metnin değerlendirme kıstası özgün metin ile arasındaki farklılıklar değildir. Bu değerlendirmede dikkate alınması gereken nokta çevirmenin belirlenen skoposa uygun bir çeviri yapıp yapmadığıdır (2008: 77). Vermeer'in bu tanımları çerçevesinde çeviri metin kaynak metnin gölgesinde kalan ikincil bir metin değildir. Erek kültürde erek kültür alıcısı için üretilmiş ve erek toplumun şartları çerçevesinde ele alınması gereken özgün yaratım işidir.

Film senaryolarının basit bir kopyası olduğu ve özgün bir yaratım işi olmadığı düşüncesi nedeniyle ikincil görünen sinema romanlarının edebiyat alanındaki konumu kaynak odaklı yaklaşımlardaki çeviri metnin özgün metin karşısındaki ikincil konumunu hatırlatır. Çevirinin özgüne göre biçimlenen ve sadakat kavramı çerçevesinde değerlendirilen bir kavram değil erek kültürdeki amacı ve işlevi dâhilinde değerlendirilmesi gereken bir metin olduğu düşüncesinden hareketle, sinema romanlarını belirli bir hedef kitlenin beklentileri doğrultusunda yapılan bir çeviri metin olarak değerlendirmek türün doğasını anlamakta farklı bakış açıları sunabilir.

Bir Çeviri Eylemi Olarak Romanlaştırma Örneği: Frankenstein'in Edebiyat Dizgemize Girişi

Frankeştayn'ın edebiyat dizgemizdeki ilk örnekleri *Canavar Frankeştayn* ve *Frankeştayn* sırasıyla Larson'ın romanlaştırma sınıflandırmasındaki üçüncü ve ikinci maddelere örnek olarak verilebilir. 1971 yılında basılan *Frankeştayn* isimli roman aslında *Frankenstein ya da Modern Prometheus* adlı eserin film uyarlamaları olan *Frankenstein'in Laneti* (*The Curse of Frankenstein*, 1957) ve *Frankenstein'in İntikamı* (*The Revenge of Frankenstein*, 1958) filmlerinin senaryolarının Scognamillo tarafından romanlaştırılmasıyla üretilmiştir. Scognamillo'nun metni üretirken başvurduğu bu yöntem Larson romanlaştırma çeşitleri arasında bahsettiği ikinci madde olan "film ya da televizyon dizisinin senaryosunun romanlaştırılması"na örnek gösterilebilir (Larson, 1995: 3). Scognamillo, neden bu yöntemi uyguladığını ise şu şekilde anlatır:

Milliyet Yayınları'nın Kara Dizisinin editörü Tarık Dursun Kakinç benden Mary Shelley'nin "Frankenstein" romanını çevirmemi istedi. Romanı gençliğimde okumuştum, kitaplığımda vardı. Oturup yeniden okudum ve Kara Dizi gibi popüler bir roman dizisi için fazla klasik olduğu (doğru veya yanlış) kararına vardım ve bir teklifte bulundum: Elimde İngiliz yapımı bir Frankenstein filminin diyalog listesi vardı ve ondan hareket ederek bir roman çıkartabilirdim. Bir filmde bir roman çıkartmak özellikle A.B.D.'de çok uygulanan bir yöntemdi ve elimde kimi örnekler vardı (Dracula's Daughter/Dracula'nın Kızı). Kakinç romancılığıma güvenmemekle birlikte "deneyelim," dedi. Denedik, sonucu uygun buldu (Scognamillo, 2019).

Açıklamasından hareketle, Scognamillo'nun bir sinema romanı yazarının yanı sıra uzman bir çevirmen olarak hareket ettiğini söylemek yanlış olmaz. Scognamillo'nun işverenin yani Milliyet Kara Dizisi editörünün kendisine verdiği çeviri işine bir uzman çevirmen olarak yaklaştığı gözlemlenmektedir. Çevirinin amacını gözeterek erek kitlenin profilini ve beklentilerini değerlendirdiği ve erek metnin erek kültürdeki işlevini yerine getirmesi için en uygun çeviri yöntemini belirlediği söylenebilir. Çevirmen konumundaki Scognamillo, sorumluluk alarak işvereni uygulanan yöntem konusunda ikna etmiştir. Milliyet Yayınları Kara Dizisi'nin okur kitlesi için Mary Shelley'in *Frankenstein ya da Modern Prometheus* romanının fazla edebi ve ağır kaçacağını düşünmüş ve kaynak metin olarak Shelley'nin romanını değil romandan yapılan film uyarlamalarının diyalog listelerini kullanmayı tercih etmiştir. Bu nedenle işvereniyle uzlaşarak belirlenen amaç doğrultusunda İngilizce yazılmış olan *Frankenstein'in Laneti* (1957) ve *Frankenstein'in İntikamı* (1958) filmlerinin senaryolarını Türkçeye roman biçiminde çevirdiği saptanmıştır.

Edebiyat dizgemizdeki Frankenstein'a ilişkin ilk örnek olan *Canavar Frankeştayn*'nin (1944) da benzer şekilde romanlaştırma yöntemiyle üretildiği gözlemlenmektedir. Metnin Larson'ın romanlaştırma çeşitleri arasında bahsettiği "film/dizi senaryolarının karakter, mekân gibi temel özelliklerini temel alarak özgün bir roman yazma" maddesiyle örtüştüğü söylenebilir (Krş. Larson, 1995: 3). Erman'ın *Canavar Frankeştayn* adlı metni

hem *Frankenstein ya da Modern Prometheus* (1818) adlı romanın hem de bu romanın uyarlaması olan üç filmin (sırasıyla *Frankenstein'in Gelini*, 1935, *Frankenstein'in Oğlu* 1939 ve *Frankenstein'in Hayaleti*, 1942) karakter, mekân ve konseptini alıp kendi yaratıcılığını da dâhil ederek oluşturduğu fark edilmiştir. Erman'ın çeviri sürecinde uyguladığı yöntem ise Toury'nin "derleme çeviri" ("compilative translation") kavramını hatırlatır. Toury, kimi zaman varsayılan bir çevirinin birden fazla kaynak metne sahip olabileceğini ifade eder ve bu şekilde yapılan çevirileri "derleme çeviri" ("compilative translation") olarak adlandırır (Toury, 1995: 32). Toury'nin "derleme çeviri" ("compilative translation") olarak kavramsallaştırdığı yöntemin çeviri geleneğimizde sıklıkla kullanılan ama farklı isimlerle anılan bir yöntem olduğu fark edilmiştir. Saliha Paker, Osmanlı döneminde tercüme eyleminin aslında pek çok yeniden yazım pratiğini kapsayan bir üst terim olduğunu ifade eder. Bu nedenle tercüme kavramı Osmanlı döneminde "kaynak metnin içeriğini hiç değiştirmemiş, onun metin-içi normlarına bağlı kalmış bir erek metni tanımlayabildiği gibi, kaynak metne müdahale yoluyla eksiltilmiş, genişletilmiş, katkılarla zenginleştirilmiş bir erek metni de tanımlayabilir" (Paker, 2014: 68). Te'lif kavramını ise günümüzdeki özgün eser anlayışından farklı olarak bu dönemde tercüme kavramıyla ilişkilendirir ve şu şekilde tanımlar:

"Te'lif, çoğunlukla yabancı sayılabilecek kaynak ya da kaynaklara dayanan, kısmen terceme olabilen, kısmen yazarın katkılarıyla üretilen bir eser iken, günümüz anlayışında orijinal, yazarın tümüyle kendi ürettiği kabul edilen eserdir" (Paker, 2014: 38).

Paker'in tanımından hareketle te'lif kavramının çeviri yoluyla yazma anlamına da gelebildiği ve ilk dönem edebiyat ürünlerinin edebiyat dizgemize dâhil olması sürecinde sıklıkla kullanılan bir yöntem olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda bir ya da birden fazla yabancı kaynağa dayanan ve kısmen yazarın özgün katkılarıyla zenginleştirilmiş te'lif metinlerin aslında çeviri yoluyla yazılan metinler olduğu gözlemlenir. Üretilme biçimleri ve tanımları karşılaştırıldığında "te'lif" kavramının Toury'nin "derleme çeviri" ("compilative translation") olarak tanımladığı kavramın çeviri geleneğimizdeki karşılığı olduğu iddia edilebilir. Bu noktada

Erman'ın *Canavar Frankeştayn* eserine döndüğümüzde eserin bir roman ve üç film senaryosu olmak üzere dört farklı kaynak metne dayanan, kısmen bunların tercümesi olan kısmen yazarın kendi katkılarıyla zenginleştirdiği çeviri yoluyla yazılan bir sinema romanı olduğu fark edilir.

Sonuç

Yapılan araştırmada Frankenstein'ın Türkçedeki çeviri serüveninin romanlaştırma yöntemiyle başladığı saptanmıştır. Her iki yazarın/çevirmenin de Frankenstein'ı Türk okurlara sunarken Mary Shelley'nin yazdığı *Frankenstein ya da Modern Prometheus* adlı eseri Türkçeye çevirmek yerine eserden uyarlanan filmlerin senaryolarını sinema romanına çevirdiği fark edilmiştir. Yazar/çevirmenlerin bu yöntemi seçme sebepleri arasında işveren konumundaki yayınevlerinin daha çok gelir elde etmek için eserleri halkın her kesimine hitap edebilecek, hızlı tüketilebilecek ve ucuza mal edilebilecek bir formatta basmak istemeleri sayılabilir. Başkaları tarafından yazılan ve yönetmenler tarafından imgelerle desteklenen senaryoların roman biçiminde yeniden yazılması anlamına gelen romanlaştırma kavramının çeşitleri ve yöntemi incelendiğinde, sinema romanı yazarlarının bu yeniden yazma/dönüştürme sürecinde çeviri yöntemlerine başvurduğu tespit edilmiştir.

Romanlaştırmanın tanımı, çeşitleri ve yöntemleri incelendiğinde ve romanlaştırma işini yapan yazarların konumu ve sorumlulukları göz önüne alındığında romanlaştırmanın aslında bir tür çeviri eylemi olduğu iddia edilebilir. Uyarlama çalışmaları kapsamında romanlaştırma kavramı genellikle aynı dilde yapılmış örnekler üzerinden tartışılmaktadır. Aynı dil içinde yapılan romanlaştırma eyleminde dâhi sinema romanı yazarlarının tıpkı bir çevirmen gibi işverenlerinin onlara sundukları kısıtlar içerisinde ve belirlenen amaç doğrultusunda yaratıcı yöntemlere başvurarak film senaryolarını aynı dilde roman türüne çevirdiği söylenebilir. Bunun yanı sıra Frankenstein örneğinde görüldüğü üzere işin içine farklı bir dil ve kültür dâhil olduğunda ise romanlaştırmanın film senaryolarının sinema romanlarına dönüştürüldüğü çok katmanlı bir çeviri eylemi

olduğu iddia edilebilir. Bu bakış açısından hareketle, sinema romanları çeviribilim ve uyarlama çalışmaları alanlarında çalışan araştırmacıların disiplinlerarası çalışmalar yapabileceği bir tür olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Allison, Deborah. (2007). (Erişim Tarihi: 08.02.2020). "Film/Print: Novelisations and Capricorn One". *M/C - A Journal of Media and Culture*. C. 10, S. 2. <http://journal.media-culture.org.au/0705/07-allison.php>.
- Erman, N. (1944). *Canavar Frankeştayn*. İstanbul: Işık Kütüphanesi.
- Hutcheon, Linda. (2006). *A Theory of Adaptation*. New York: Routledge.
- Larson, Randall. (1995). *Films into Books*. USA: Library of Congress Cataloging-in-Publication Data.
- Özmen, Ceyda. (2010). *From Movie/Script To Novel: Translated Popular Cinema Novels in Turkey From 1944 to 1957*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Paker, Saliha. (2014). Terceme, Te'lif ve Özgünlük Meselesi. *Tercümeden Şehre I*. İstanbul: Klasik Yayınları. s. 36-71.
- Queenan, Joe. (Erişim Tarihi: 08.02.2020). "Movie Novelizations". *The Guardian*. <http://www.guardian.co.uk/film/2009/jul/10/joe-queenan-movie-novelisation>.
- Sanders, Julie. (2006). *Adaptation and Appropriation*. New York: Routledge.
- Scognamillo, Giovanni. (1971). *Frankeştayn*. İstanbul: Milliyet Kara Dizi.
- Scognamillo, Giovanni. (2012). *Frankenstein'in Laneti*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.

- Scognamillo, Giovanni. (Erişim Tarihi: 08.02.2020). "Giovanni Scognamillo ile Frankenstein Üzerine". *Kuzgun Dedi ki*. https://kuzgundediki.wixsite.com/kuzgundediki/gio-ile-frankenstein-uzerine?fbclid=IwAR0aEEVnvxGVIYXmdDtDtE939DGnaDmE5nh0qs70Fhw_hfloSuy39RRMZ6k.
- Shelley, Mary. (1818). *Frankenstein or Modern Prometheus*. Landon: Lackington, Hughes, Harding, Mavor & Jones.
- Toury, Gideon. (1995b). The Notion of 'Assumed Translation'- An Invitation to a New Discussion. *Letterlijkheid, Woordelijkheid/Literality, Verbality*. (Ed. Henri Bloemen, Erik Hertog & Winibert Segers). Antwerpen/Harmelen: Fantom. s. 135-147.
- Welsh, James-Peter Lev. (2007). *The Literature/Film Reader: Issues of Adaptation*. USA: Scarecrow Press, Inc.
- Vermeer, Hans J. (2004). Skopos and Commission in Translation Action. *The Translation Studies Reader*. (Ed. Lawrence Venuti). Oxon: Routledge. s. 228-238.
- Vermeer, Hans J. (2008). *Çeviride Skopos Kuramı*. (Çev. Ayşe Handan Konar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Boy, Hülya-Ayşe Banu Karadağ (2020). "The Picture of Dorian Gray'in Kaynak Edebiyat Dizgesindeki Serüveni Üzerine Betimleyici Bir Çalışma". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. Çeviribilim Özel Sayısı, s. 17-45.

**THE PICTURE OF DORIAN GRAY'İN KAYNAK EDEBİYAT DİZGESİNDEKİ
SERÜVENİ ÜZERİNE BETİMLEYİCİ BİR ÇALIŞMA***
A DESCRIPTIVE STUDY ON THE ADVENTURE OF *THE PICTURE OF DORIAN
GRAY* IN THE SOURCE LITERARY SYSTEM

Arş. Gör. Hülya BOY**
Marmara Üniversitesi
boy.hulya@gmail.com

Prof. Dr. Ayşe Banu KARADAĞ***
Yıldız Teknik Üniversitesi
aysebanukaradag@gmail.com

Öz

Bu çalışmanın amacı, Oscar Wilde'in *The Picture of Dorian Gray* (*Dorian Gray'in Portresi*) adlı eserinin İngiliz kaynak dizgesindeki serüveni üzerine çeviribilim bağlamında betimleyici bir inceleme yapmaktır. Eser kaynak dizgeye sırasıyla 1890, 1891 ve 2011 yıllarında üç farklı metin halinde sunulmuştur. Bu üç metin arasındaki farklılıkların, kaynak dizge koşulları çerçevesinde başvuru sansür/öz-sansür işlemleri neticesinde ortaya çıkmış

* Bu çalışma Hülya Boy'un Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora Programı'nda Prof. Dr. Ayşe Banu Karadağ danışmanlığında hazırladığı "The Picture of Dorian Gray'in Diliçi ve Dillerarası Çevirileri Üzerine Kavramsal Sorgulamalar" (2019-halen) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Tezin inceleme nesnesinin 'yeniden yazım' ve 'yeniden çeviri' odağında ele alındığı daha önceki bir çalışma için bkz. Boy 2019.

** ORCID: orcid.org/0000-0002-4491-3560

*** ORCID: orcid.org/0000-0002-0974-8053

olduğu belirtilebilir. Wilde'ın yayımlanmak üzere 1890'da *Lippincott's Monthly Magazine*'e gönderdiği eserin içeriği Victoria Çağı ahlak anlayışına göre uygunsuz bulunmuş ve *The Picture of Dorian Gray* kaynak dizgede ilk olarak aynı yıl dergi editörleri tarafından sansürlenerek yayımlanmıştır. Ancak bu sansür, eser yayımlanır yayımlanmaz olumsuz tepkiler uyandırmasının önüne geçmemiştir. Bunun üzerine Wilde'ın öz-sansür uygulayarak yeniden kaleme almak durumunda kaldığı *The Picture of Dorian Gray* 1891'de Ward, Lock & Co. tarafından kitap olarak basılmıştır. Wilde'ın 1890'da *Lippincott's Monthly Magazine*'e gönderdiği metne dayanan bir baskı ise ilk kez 2011'de Harvard University Press (HUP) tarafından *The Picture of Dorian Gray: An Annotated, Uncensored Edition* başlığıyla yayımlanmıştır. 1891 kitap metninin 1890 dergi metni üzerinden üretilmiş olması *The Picture of Dorian Gray* örneğinde bir diliçi dolaylı çeviriden bahsedilip bahsedilemeyeceği sorusunu gündeme getirmektedir. Bu soruya verilebilecek olumlu bir cevap ise dolaylı çeviri kapsamında başka bir sorgulamanın yolunu açabilmektedir. Nitekim dolaylı çeviriye bakış açısının genel anlamda olumsuz olduğunu söylemek mümkündür. Ancak HUP metninin "standart" kabul edilen 1891 kitap metnine karşı konumu üzerine ortaya çıkan tartışmalarda bunun aksinin geçerli olduğu gözlemlenebilmektedir. Tüm bunlardan hareketle çalışmada öncelikle kaynak dizgedeki sansür/öz-sansür süreci incelendikten sonra eserle ilgili başlıca tartışmalar ele alınacaktır. Ardından ise bu tartışmaların vurgu noktaları odağında kavramsal sorgulamalarla *The Picture of Dorian Gray*'in kaynak dizgedeki serüveninin dolaylı çeviri olgusu açısından ışık tutabileceği çeviri gerçeklerine ilişkin bir bakış açısı sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *The Picture of Dorian Gray*, sansür, öz-sansür, diliçi çeviri, dolaylı çeviri.

Abstract

The aim of this study is to provide a descriptive analysis of the adventure of Oscar Wilde's *The Picture of Dorian Gray* in the English source system within the context of translation studies. The work was presented to the source system as three different texts in 1890, 1891, and 2011, respectively. It can be stated that the differences between these texts came to exist as a result of the acts of censorship/self-censorship resorted to under the conditions of the source system. The theme of the work Wilde sent to *Lippincott's Monthly Magazine* in 1890 to be published was found inappropriate with respect to the Victorian sense of morality, and *The Picture of Dorian Gray* was first published in the source system the same year after being censored by the journal's

editors. However, this censorship did not prevent the work from sparking negative reactions immediately upon its publication. Consequently, *The Picture of Dorian Gray* as necessarily rewritten by Wilde through self-censorship was published in the book form by Ward, Lock & Co. in 1891. An edition based on the text Wilde sent to *Lippincott's Monthly Magazine* in 1890 was published for the first time in 2011 by Harvard University Press (HUP) under the title *The Picture of Dorian Gray: An Annotated, Uncensored Edition*. The fact that the 1891 book text was produced through the 1890 journal text brings up the question of whether we can speak of a case of intralingual indirect translation in the context of *The Picture of Dorian Gray*. An answer in the affirmative could pave the way for further reflections on indirect translation. As a matter of fact, it can be said that attitudes towards indirect translation are negative in general. However, just the contrary seems to be observed from the discussions that arose about the position of the HUP text against the 1891 book text which is regarded as "standard". This being the case, after first analyzing the process of censorship/self-censorship in the source system, the present study will explore the key discussions surrounding the work. Based on the foci of these discussions, through conceptual reflections, the study will then attempt to offer an insight into the facts of translation on which *The Picture of Dorian Gray's* adventure in the source system could shed light with regard to the phenomenon of indirect translation.

Keywords: *The Picture of Dorian Gray*, censorship, self-censorship, intralingual translation, indirect translation.

Giriş

İrlandalı yazar Oscar Wilde (1854–1900) tek romanı olan *The Picture of Dorian Gray*'i (*Dorian Gray'in Portresi*) *Lippincott's Monthly Magazine* editörlerinden Joseph Marshall Stoddart'ın 1889 yılında kendisinden dergide yayımlanacak bir öykü talep etmesi üzerine kaleme almıştır. Wilde tarafından on üç bölümden oluşacak şekilde tasarlanan eser İngiliz kaynak dizgesine ilk kez *Lippincott's Monthly Magazine*'in 20 Haziran 1890 tarihli temmuz sayısında yayımlanarak sunulmuştur.¹ Bu metni, eserin 1891

¹ Birleşik Krallık ve Amerika'da eşzamanlı basılmakta olan *Lippincott's Monthly Magazine*'in ilgili sayısına ait içindekiler listelerinde yer alan diğer metinlerin birbirinden kısmen farklı olması çerçevesinde *The Picture of Dorian Gray*'i metinlerarasılık bağlamında ele alan bir çalışma için bkz. Lorang 2010.

yılında Ward, Lock & Co. tarafından yapılan –ve bu kez hem yazar tarafından eklenmiş bir önsöz içeren hem de yirmi bölümden oluşan– kitap baskısı izlemiştir. Eser 2011 yılında ise Virginia Commonwealth Üniversitesi profesörlerinden Nicholas Frankel’in editörlüğünde *The Picture of Dorian Gray: An Annotated, Uncensored Edition (Dorian Gray’in Portresi: Açıklamalı ve Sansürsüz Basım)* başlığıyla Harvard University Press tarafından yayımlanmıştır.²

Çalışmada yayımlanma sırasıyla ‘dergi metni’, ‘kitap metni’ ve ‘sansürsüz metin’ olarak nitelendirilecek olan *The Picture of Dorian Gray* metinleri arasında farklılıkların bulunması, dolayısıyla bu üç ayrı metnin farklı okumalara imkân vermesi söz konusudur. Metinler arasındaki farklılıkların *The Picture of Dorian Gray* üzerinde –diliçi çeviri/yeniden yazım yoluna gidilmesini gerektiren kaynak dizge koşulları çerçevesinde– sansür/öz-sansür uygulanması neticesinde ortaya çıkmış olduğu belirtilebilir.

Bu çalışmada, söz konusu sansür/öz-sansür sürecinden hareketle eserin kaynak dizgedeki serüveninin çeviribilim bağlamında betimleyici bir yaklaşımla incelenmesi amaçlanmaktadır. İnceleme kapsamında, *The Picture of Dorian Gray* metinleri arasındaki kaynak metin–erek metin ilişkisine dayanılarak dolaylı çeviri odağında diliçi boyutta bir sorgulamaya gidilecektir. Nitekim kitap metninin sansürlenmiş dergi metni üzerinden öz-sansür yoluyla üretilmiş olması, dergi metninin bir ara metin, kitap metninin ise bir diliçi dolaylı çeviri olarak konumlandırılabilceğini akla getirebilmektedir. Sansürsüz metnin yayımlanmasıyla birlikte bu metnin kitap metni karşısındaki konumu üzerine gündeme gelen tartışmalarda ise 1891’den bu yana kolaylıkla erişilebilir olan ve *The Picture of Dorian Gray*’in diliçi baskıları ve dillerarası çevirilerinde çoğunlukla esas alınan kitap metninin “standart” metin olduğu vurgusunun dikkat çektiği söylenebilir. Bu noktada, dolaylı çeviriye yönelik bakış açısı genel anlamda olumsuzken *The Picture*

² Frankel’in editörlüğündeki Harvard University Press baskısı ayrıca metin içi açıklama ve notları içermeyen haliyle 2012 yılında *The Uncensored Picture of Dorian Gray* başlığıyla basılmıştır.

of Dorian Gray örneğinde birincil konumda kabul edilen bir dilçi dolaylı çeviriden bahsedilebilmesi tartışmaya açılmaktadır.

Çalışmada öncelikle kaynak dizgedeki sansür/öz-sansür süreci çerçevesinde dergi metni, kitap metni ve sansürsüz metin arasındaki farklılıklar örnekler üzerinden incelenecektir. Ardından yukarıda sözü edilen tartışmalar, dolaylı çeviri bağlamında üzerinde durulabilecek temel vurgu noktalarıyla irdelenecektir. Son bölümde ise *The Picture of Dorian Gray*'in kaynak dizgedeki serüveni çerçevesinde bir dilçi dolaylı çeviri olgusundan bahsedilip bahsedilemeyeceği tartışılacak ve bu bağlamda gündeme gelebilecek olası sorgulamalar üzerinden bu örneğin ışık tutabileceği çeviri gerçekleri ele alınacaktır.

1. Kaynak Dizgede Sansür/Öz-Sansür Bağlamında *The Picture of Dorian Gray*

Edebi eserlerin tarihin belli noktalarında kaynak ve erek dizgelerde var olup olmayacaklarını, eğer var olacaklarsa ne şekilde var olabileceklerini belirleyen koşullar çerçevesinde başvurulan sansür işlemlerinin *The Picture of Dorian Gray* örneğinde hem yayın öncesi hem de yayın sonrası aşamada gerçekleştirilmiş olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde eserin kaynak dizgedeki serüveni, öncelikle yayın öncesi sansür süreci, ardından ise yayın sonrası öz-sansür süreci çerçevesinde ele alınacaktır.

1.1. Yayın Öncesi Sansür Süreci

Denise Merkle, “neyin sözlü veya yazılı olarak ifade edilebileceğini kısıtlayan yayın öncesi sansür[ün]”³ herhangi bir eserin yayımlanmasını ya doğrudan engelleyebileceğini ya da bir yeniden yazım sürecini gerektirebileceğini (2002: 12) belirtmiştir. Wilde’ın *The Picture of Dorian Gray* adlı eserinin kaynak dizgedeki serüvenine bakıldığında da öncelikle 1890 dergi metninin, başta Stoddart olmak üzere *Lippincott’s Monthly Magazine* editörleri tarafından yayın öncesi sansür uygulanarak bir dilçi çeviri/yeniden yazım yoluyla üretilmiş olması söz konusudur

³ Aksi belirtilmedikçe çeviriler tarafımıza aittir.

denebilir. Nitekim “[r]omanı en çok tartışma yaratacak öğelerden temizleme işi [...] *Lippincott's* baskısı yapılmadan önce başlamıştı[r]” (Wilde (çev. İnce), 2016: 30). Frankel, eserin yayın öncesi sansür sürecine ilişkin olarak yaptığı araştırma ve inceleme neticesinde şu bilgiyi paylaşmıştır:

“Wilde’in, elyazısıyla eklediği ve 3000 sözcük tutan düzeltmeleriyle birlikte daktilo yazması 1890 ilkbaharında *Lippincott's* bürosuna ulaştığı zaman dergide büyük bir telaş yarattı. [...] Romanın yayımlanıp yayımlanmayacağı –yayımlanırsa nasıl yayımlanacağı– konusunu birkaç danışmanıya görüştüğünden sonra Stoddart çok dikkatli hareket etmeye karar verdi. İlk Wilde’in daktilo yazmasında çeşitli değişiklikler yapması gerekiyordu, itirazlara –ya da daha kötü tepkilere– yol açabilecek 500 kadar sözcüğü metinden çıkardı.”⁴ (Wilde (çev. İnce), 2016: 30-31)

Kaynak dizgedeki bu yayın öncesi süreç neticesinde, romanın özellikle başkahramanları –Dorian Gray, Basil Hallward, Lord Henry Wotton– arasındaki eşcinsel ilişkilere ve buna ek olarak karşı cinsler arası gayrimeşru ilişkilere yönelik göndermeler, *Lippincott's Monthly Magazine* editörleri tarafından, Victoria Çağı ahlak anlayışı çerçevesinde “sakıncalı” bulunarak sansürlenmiştir. Bu sansürün genel anlamda, bazen söz konusu kısımların tamamen metinden çıkarılmasını, bazen ise değiştirilmesini kapsadığı belirtilebilir. Yayın öncesi sansür sürecinde Stoddart ve çalışma arkadaşları tarafından metnin belli kısımlarında yapılan değişikliklere burada üç örnek üzerinden değinilecektir.

⁴ Stoddart’ın, işvereni Craig Lippincott’a *The Picture of Dorian Gray* ile ilgili kaygılarını dile getirdiği ve ardından “sakıncalı pasajlar” dergi editörleri tarafından çıkarıldıktan sonra metnin yayımlanması yönünde aldıkları kararı bildirdiği 10 Nisan 1890 ve 22 Nisan 1890 tarihli mektuplar için bkz. Wilde (çev. İnce), 2016: 55-56. Stoddart’ın bu mektuplardaki söylemleri ve yazarın bilgisine veya onayına sunulmadan metinde yapılan değişiklikler, yeniden yazım sürecinde dergi editörleri tarafından üstlenilmiş “uzman” rolü vurgusuyla Boy 2019’da ele alınmıştır.

1.1.1. Yayın Öncesi Sansür Kapsamında Metinsel Değişiklik Örnekleri

Örnek 1

Sansürsüz Metin:

“How much that strange confession explained to him! Basil’s absurd fits of jealousy, his wild devotion, his extravagant panegyrics, his curious reticences,—he understood them all now, and he felt sorry. **There was something tragic in a friendship so coloured by romance, something infinitely tragic in a romance that was at once so passionate and so sterile.**”⁵ (Wilde, 2012: 146-147)

Dergi Metni:

“How much that strange confession explained to him! Basil’s absurd fits of jealousy, his wild devotion, his extravagant panegyrics, his curious reticences,—he understood them all now, and he felt sorry. **There was something tragic in a friendship so colored by romance.**”⁶ (Wilde, 1890: 58)

Birinci örnek, romanda ressam Basil Hallward’ın Dorian Gray’e olan hislerini “itiraf” etmesi üzerine Dorian Gray’in aklından geçenlerin aktarıldığı kısımdan alıntılanmıştır. Bu örnekte, sansürsüz metinde yer alan “romantizmle böylesine renk değiştirmiş bir dostluğun trajik bir yanı vardı” cümlesinin devamındaki “hem böylesine tutkulu hem de böylesine kısır bir romantizmin son derece trajik bir yanı” ifadesinin, yayın öncesi sansür sürecinde dergi metninden çıkarılmış olduğu görülmektedir. Burada her ne kadar “romantizm” (“romance”) sözcüğüne dokunulmamış olsa da “tutkulu” (“passionate”) ve “kısır” (“sterile”) sözcüklerini içeren kısmın çıkarılarak Basil Hallward’ın Dorian Gray’e beslediği romantik duygular üzerindeki vurgunun mümkün olduğunca azaltılmasının amaçlanmış olabileceği mümkündür.

⁵ Örneklerdeki vurgular tarafımıza aittir.

⁶ Bu cümle kitap metninde, “There seemed to him to be something tragic in a friendship so coloured by romance.” (Wilde, 1891b: 174) şeklinde geçmektedir.

Örnek 2

Sansürsüz Metin:

“His extraordinary absences became notorious, and, when he used to reappear again in society, **men, who were jealous of the strange love that he inspired in women, would whisper to each other in corners**, or pass him with a sneer, or look at him with cold searching eyes, as if they were determined to discover his secret.” (Wilde, 2012: 173)

Dergi Metni:

“His extraordinary absences became notorious, and, when he used to reappear again in society, **men would whisper to each other in corners**, or pass him with a sneer, or look at him with cold searching eyes, as if they were determined to discover his secret.”⁷ (Wilde, 1890: 74)

Sansürsüz metinde yukarıdaki pasajda yer alan “onun [Dorian Gray’in] kadınlarda uyandırdığı tuhaf aşkı kıskanan erkekler köşelerde birbirleriyle fısıldaşır” ifadesinden “onun kadınlarda uyandırdığı tuhaf aşkı kıskanan” kısmının dergi metninden çıkarılması uygun görülmüştür. Bu çıkarma kararına ilişkin olarak, metinden eksiltelen ifadenin, erkeklerin Dorian Gray’i kadınlardan “kıskanması” göndermesinden dolayı ilgili dönemin hâkim koşulları çerçevesinde ahlak anlayışı açısından sakıncalı/uygunsuz bulunmuş olabileceği belirtilebilir.

Örnek 3

Sansürsüz Metin:

“And yet I don’t suppose that ten per cent of the lower orders **live with their own wives**.” (Wilde, 2012: 65)

Dergi Metni:

“And yet I don’t suppose that ten per cent. of the lower orders **live correctly**.”⁸ (Wilde, 1890: 8)

⁷ Bu kısım kitap metninde, dergi metnindekiyle aynı şekilde geçmektedir (bkz. Wilde, 1891b: 211).

⁸ Bu cümle kitap metninde, “And yet I don’t suppose that ten per cent. of the proletariat live correctly.” (Wilde, 1891b: 13) şeklinde geçmektedir.

Üçüncü örnekte, yayın öncesi süreçte üzerinde değişikliğe gidilmiş cümlelerden bir diğeri yer almaktadır. Sansürsüz metinde, Lord Henry Wotton'ın Basil Hallward'a kurduğu cümle, "Ve dahası, alt sınıf erkeklerinin yüzde onunun bile kendi karılarıyla birlikte yaşadıklarını sanmıyorum." şeklindedir. Dergi metninde ise bu cümledeki "kendi karılarıyla birlikte" ifadesi yerine "uygun biçimde" ifadesinin tercih edilmiş olduğu görülmektedir. Bu noktada metinde, "kendi karılarıyla birlikte yaşamadıkları" ifade edilen erkeklerin başka kadınlarla aralarındaki gayrimeşru ilişki imasının uygun bulunmayarak, akla doğrudan karşı cinsler arası bu tür bir ilişki göndermesi getirmeyecek daha örtük bir anlatıma gidilmiş olduğu söylenebilir.

The Picture of Dorian Gray'in dergi editörleri tarafından sansürlenmiş haliyle yayımlanmasının ardından ise yayın sonrası sansüre başvurulmuş olması söz konusudur.

1.2. Yayın Sonrası Öz-Sansür Süreci

Merkle (2002: 13), eserlerin kamuoyu erişimine açık hale getirilmesinden sonra uygulanan yayın sonrası sansürün çoğunlukla el koyma ya da yasaklama ile neticelendiğinden bahsetmiştir. *The Picture of Dorian Gray* örneğinde ise dergi metninin yayımlanmasının ardından hem *Lippincott's Monthly Magazine*'in ilgili sayısı toplatılmış hem de ikinci bir dilçi çeviri/yeniden yazım sürecine gidilmiştir. Bu süreçte metin üzerinde gerekli görülen değişikliklerin Wilde'ın denetiminde uygulanmış olması bağlamında, yayın sonrası aşamada gerçekleşmiş bir öz-sansür olgusundan bahsedilebilir.

Handbook of Translation Studies'de "Sansür" başlığını yazan Merkle, çeviri bağlamında öz-sansürü yayın öncesi sansür formlarından biri olarak ele almıştır (2010: 19). Bu bağlamda Merkle'a göre çevirmenler tarafından erek kitlenin beklentilerini karşılayabilmek amacıyla bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde başvuru olan öz-sansürün izlerinin sürülmesi -çevirmenin, çeviri süreci hakkında açıklama sunduğu herhangi bir materyal de yoksa- kolay olmayacaktır; çünkü yayın öncesi aşamada hangi

değişikliklerin çevirmen tarafından, hangilerinin sürece dahil diğer aktörler tarafından yapıldığı konusunda kesin bir yargıya varılması mümkün değildir (2010: 20). Öz-sansürün yayın sonrası aşamada da gerçekleşebileceğini gösteren *The Picture of Dorian Gray* örneğinde ise dergi metni ve kitap metni karşılaştırılarak aralarındaki farklılıkların saptanabilmesi mümkün olduğundan, izi sürülebilir bir öz-sansürden bahsedilebileceği belirtilebilir; ancak bunun, söz konusu öz-sansürün –her ne kadar bilinçli de olsa– ilgili dönemin koşullarının etkisinden bağımsız değerlendirilebileceği anlamını taşımadığı söylenebilir. Nitekim dergi metninin, yayımlanmasının hemen ardından ağır eleştirilere maruz kaldığı görülebilmektedir. Öyle ki Wilde, eleştiri yazılarından birine cevap olarak kaleme aldığı 13 Ağustos 1890 tarihli mektubunda, söz konusu tarih itibarıyla romanı hakkında toplam iki yüz on altı eleştiri yazısının eline geçtiğinden bahsetmiştir (Holland ve Hart-Davis, 2000: 447). Wilde’in bunlar arasında özellikle dikkatini çektiğini belirttiği üç eleştiri yazısı *St. James’s Gazette*, *Scots Observer* ve *Daily Chronicle*’da yayımlanmıştır.⁹ Söz konusu eleştiri yazılarının içeriğinden genel olarak bahsetmek gerekirse, öncelikle *St. James’s Gazette*’in romanı “pislik”, “aptalca ve bayağı bir yapıt” olarak nitelendirerek aşağıdaki ifadelere yer verdiği söylenebilir:

“Pisliğe meraklı olmadığımız ve saygın insanların burun deliklerine saygısızlık etmek istemediğimiz için *Dorian Gray*’in *Portresi* üzerine bir inceleme yazmak istemiyoruz, [...]. Maliye Bakanlığı ya da Kamu Düzeni Gözetim Örgütü, Bay Wilde ya da Ward, Lock & Co.’ya dava açmaya değip değmeyeceği konusunda ne düşünür, bunu biz bilemeyiz, [...]. Bizim anlayamadığımız, doğru dürüst yetenekleri olan, (Oxford’dayken) efendi insanlarla ilişki kurma fırsatını bulmuş birinin aptalca ve bayağı bir yapıta (her nasıl olduysa) imzasını atmasıdır.” (Wilde (çev. İnce), 2016: 16)

Bu eleştiri yazısında özellikle yetkili devlet mercilerinin yazara ya da yayıncıya dava açması gerektiği imasının dikkat çektiği belirtilebilir. Bu bağlamda, *Scots Observer*’da çıkan eleştiri

⁹ Dönemin önde gelen basınında çıkan bu eleştiri yazılarına ‘patronaj’ odağında Boy 2019’da değinilmiştir.

yazısındaki aşağıdaki ifadelerden, ilgili dönemde eşcinselliğin bir cinsel yönelimden ziyade “tıp ve yargıyı ilgilendiren bir konu” olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır:

“Pislik yığınları içinde eşelenmenin ne âlemi var? Dünya doğru düzgün bir yer, ruh sağlığı yerinde olan kadın ve erkeklerin sayısı, bozuk, sakat, doğallıktan uzak olanlarınkinden fazla. Bay Oscar Wilde yine yazılmaması daha iyi olacak şeyler yazıyor; evet, onun *Lippincott's*'ta yayımlanan *Dorian Gray'in Portresi* adlı yapıtı ustaca yazılmış, ilginç, zekâ ve yetenek ürünü bir yapıt ama bu düzmece bir sanat çünkü ilgilendiği konu tıp ve yargıyı ilgilendiren bir konu; insan doğasına aykırı çünkü kahramanı bir şeytan; ahlak açısından düzmece çünkü yazarın doğal olmayan ahlaksız bir hareket tarzını temiz, sağlıklı ve makul bir hayata yeğlemediği açıkça anlaşılmıyor. Ancak Cezai Soruşturma Dairesi'ne ya da *kapalı* bir duruşmaya uygun konularla ilgili olan bu öykü, yazarı kadar editörünü de küçük düşürüyor.”¹⁰ (Wilde (çev. İnce), 2016: 16-17)

Daily Chronicle'da çıkan eleştiri yazısında da benzer bir tutum sergilenerek, “pislik”, “yozlaşma”, “cüzzamlı”, “kokuşmuşluk” ve “Fransız dekadanlar” gibi “eşcinsellik” için kodlanmış terimler (Allen, 2011: E.T. 22.01.2020) içeren aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir:

“Eğlendirici olduğuna kuşku bulunmamasına karşın o pislik, Bay Oscar Wilde'ın yazdığı *Dorian Gray'in Portresi*'nden geliyor. Fransız dekadanların cüzzamlı edebiyatından boy vermiş bir öykü –zehirli bir kitap, ahlaksal ve ruhsal yönden kokuşmuşluğun ağır kokusunu taşıyor– çok toy, güzel, altın saçlı bir gencin yaşadığı zihinsel ve fiziksel yozlaşmayı konu alan şeytanca bir çalışma; o kadınsı hoppalıklar, hesaplı kitaplı samimiyetsizlikler, abartılı alaycılıklar, bayağı gizemcilikler, hoppaca filozofluklarla yoğrulmamış olmasaydı bu konu ilgi çekici olabilirdi... Bay Wilde, kitabın bir ‘ahlak dersi’ verdiğini söylüyor. Şu âna kadar bizim anlayabildiğimiz kadarıyla bu ‘ahlak dersi’ne göre, insanoğlunun başlıca amacı ‘her zaman yeni duyular peşinde koşarak’ doğasını sonuna kadar gerçekleştirmektir, ruh hastalandığı zaman onu iyileştirmenin yolu duyuları hiçbir şeyden yoksun bırakmaktır.” (Wilde (çev. İnce), 2016: 15-16)

Wilde, *The Picture of Dorian Gray* hakkında ahlaksızlık suçlamaları içeren olumsuz eleştirilere cevap verirken özellikle,

¹⁰ Aksi belirtilmedikçe tüm vurgular, alıntılanan kaynağa aittir.

bir sanat eserinin nasıl olup da ahlak üzerinden değerlendirilebildiğini anlayamadığının (Holland ve Hart-Davis, 2000: 428) altını çizmiştir. Öte yandan, yalnızca heyecan ve haz dolu bir yaşam süren Dorian Gray'ın, romanın sonunda pişmanlık içerisinde vicdanını öldürmeye çalışırken kendisini de öldürdüğünü, dolayısıyla romanın bu anlamda çok açık bir kissadan hisse/ahlak dersi içerdiğini (Holland ve Hart-Davis, 2000: 430-431) savunmuştur. Ancak *The Picture of Dorian Gray*'in ahlaksızlıkla suçlanması, yazarının ve yayıncısının yasal kovuşturma için hedef gösterilmesi, dergi metni üzerinde yayın sonrası sansüre gidilmesi neticesini doğurmuştur. Bu süreçte öncelikle *Lippincott's Monthly Magazine*'in temmuz sayısı, W. H. Smith & Son gibi dönemin önde gelen kitapçıları tarafından satış noktalarından geri çekilmiş (Wilde (çev. İnce), 2016: 54), ardından ise *The Picture of Dorian Gray* Wilde tarafından dergi metni üzerinden yeniden kaleme alınmıştır. Çalışmada yayın sonrası öz-sansür olarak nitelendirilen bu sürece ilişkin olarak Frankel aşağıdaki tespitte bulunur:

28

“[...] bu kez Wilde editörden bir adım daha ileri gitmiş, daha önce sansürlenmemiş olan, eşcinsellik iması taşıyan öğeleri de metinden çıkarmıştır. Aynı zamanda Dorian'ın, portreyle o en son ve öldürücü karşılaşmasından önceki zamanlarda canavarlığını iyice vurgulamış, öyküyü daha uygun ahlaksal bir sonla noktalamıştır.” (Wilde (çev. İnce), 2016: 55)

Wilde 1891 kitap metninde romana yedi bölüm ve bir önsöz¹¹ eklemiştir. Gérard Genette, *Paratexts: Thresholds of Interpretation* adlı kitabında Wilde'ın kitap metnine eklemiş olduğu önsözü bir “manifesto önsözü” (“preface-manifesto”) örneği olarak gösterir (Genette (çev. Lewin), 1997: 228)¹². Genette'e göre bu kategori altında sınıflandırılan önsözler “bir edebi türün hedefindekinden daha büyük bir amacı savunabilir” (Genette (çev. Lewin), 1997: 228). Genette bu bağlamda Wilde'ın önsözündeki “Ahlaklı veya ahlaksız kitap diye bir şey yoktur. Kitaplar ya iyi yazılmıştır ya da

¹¹ Bu önsöz, kitap metni basılmadan önce “A Preface to ‘Dorian Gray.’” başlığıyla *The Fortnightly Review* adlı dergide yayımlanmıştır (bkz. Wilde 1891a).

¹² Alıntılardaki Türkçe çeviriler, Jane E. Lewin'in çevirdiği İngilizce metinden yapılmış olup tarafımıza aittir.

kötü. Hepsi bu. ... Tüm sanatlar büsbütün yararsızdır.” (Genette (çev. Lewin), 1997: 228-229) ifadelerini alıntılamıştır. Diğer yandan Frankel –her ne kadar Genette tarafından “yazar[ın] var olan sanat göreneklerini yeniden tanımlamak ya da tahtından indirmek” için başvurduğu bir “manifesto önsözü” örneği olarak gösterilmiş olsa da– Wilde’in önsözünün, Genette’in “gecikmiş önsöz” (“delayed preface”) sınıflandırmasına girdiğini (Wilde (çev. İnce), 2016: 289) vurgulamıştır. Nitekim söz konusu önsöz “‘önlem’ amacıyla, romanın ‘ilk okur kitlesinin ve eleştirmenlerin ilk tepkilerine’ yanıt olarak yazılmıştır” (Wilde (çev. İnce), 2016: 289).¹³

Wilde denetiminde dergi metni üzerinden üretilen kitap metnindeki değişiklikler bağlamında, özellikle yayın öncesi sansür sürecinde yeterince üstü örtülemediği ve bu nedenle tepkilere yol açmış eşcinsel ilişki göndermeleri içeren kısımlara müdahale edilmiş olduğu görülebilir. Yayın sonrası öz-sansür sürecinde yapılan değişiklikler aşağıda üç örnek üzerinden ele alınacaktır.

1.2.1. Yayın Sonrası Öz-Sansür Kapsamında Metinsel Değişiklik Örnekleri

Örnek 1

Dergi Metni:

“I know so. As for what I said to you to-night, I said it for your good. **You know I have been always devoted to you.**”¹⁴ (Wilde, 1890: 81)

Kitap Metni:

“I know so. As for what I said to you to-night, I said it for your good. **You know I have been always a staunch friend to you.**” (Wilde, 1891b: 228)

¹³ *The Picture of Dorian Gray* ve Wilde hakkındaki olumsuz eleştiri ve suçlamaların ardından savunma amaçlı bir cevap olarak sunulan, dolayısıyla Genette’in hem “manifesto önsözü” hem de “gecikmiş önsöz” sınıflandırmaları çerçevesinde değerlendirilebilecek olan söz konusu önsözün, diliçi çeviride sansür bağlamında ele alındığı bir çalışma için bkz. Boy ve Karadağ 2019a.

¹⁴ Bu kısım sansürlü metinde, dergi metnindekiyle aynı şekilde geçmektedir (bkz. Wilde, 2012: 185).

Birinci örnek, ressam Basil Hallward ile Dorian Gray arasında geçen bir diyalogdan alıntılanmıştır. Bu örnekte Basil Hallward'ın Dorian Gray'e söylediği, "Biliyorsun, sana hep düşkün olmuşumdur." cümlesinde yayın sonrası öz-sansür sürecinde Wilde tarafından değişikliğe gidildiği görülmektedir. Wilde kitap metninde bu cümleyi, "Biliyorsun, senin için hep güvenilir bir arkadaş olmuşumdur." şeklinde değiştirmiştir. Wilde'ın burada "düşkün" yerine "güvenilir bir arkadaş" ifadesini tercih ederek Basil Hallward'ın Dorian Gray'e olan hislerinin izini yok ettiği belirtilebilir. Nitekim kitap metnindeki cümle, ressamın Dorian Gray'i değer verdiği bir arkadaş olarak gördüğü şeklinde yorumlanabilmektedir.

Örnek 2

Dergi Metni:

"Tell me more about Dorian Gray. How often do you see him?"

"Every day. I couldn't be happy if I didn't see him every day. **Of course sometimes it is only for a few minutes. But a few minutes with somebody one worships mean a great deal.**"

"**But you don't really worship him?**"

"**I do.**"

"How extraordinary! [...]"¹⁵ (Wilde, 1890: 9)

Kitap Metni:

"Tell me more about Mr. Dorian Gray. How often do you see him?"

"Every day. I couldn't be happy if I didn't see him every day. **He is absolutely necessary to me.**"

"How extraordinary! [...]" (Wilde, 1891b: 14)

İkinci örnekte, dergi metninde Basil Hallward'ın Dorian Gray'e karşı hissettiği romantik duyguların açığa vurulduğu kısımların kitap metninden çıkarıldığı/değiştirildiği görülmektedir. Bu örnekteki konuşma, Lord Henry Wotton ve Basil Hallward arasında geçmektedir. Lord Henry Wotton, Basil Hallward'a

¹⁵ Bu kısım sansürsüz metinde, dergi metnindekiyle aynı şekilde geçmektedir (bkz. Wilde, 2012: 66).

Dorian Gray'i ne sıklıkta gördüğünü sorar. Ressamın bu soruya cevabı her iki metinde de "Her gün. Onu her gün görmesem mutlu olamam." cümlesiyle başlar. Bu cümlenin devamı dergi metninde, "Tabii bazen yalnızca birkaç dakikalığına. Ama insanın taptığı biriyle birkaç dakika geçirmesi çok şey ifade ediyor." şeklindedir. Dergi metninde bunun üzerine Lord Henry Wotton'ın Basil Hallward'a yönelttiği "Fakat ona gerçekten tapmıyorsun, değil mi?" sorusuna aldığı cevap, "Tapıyorum." olur. Bu cümlelerin hepsinin kitap metninden çıkarılmış olması söz konusudur. Kitap metninde bu cümlelerin yerine, "O [Dorian Gray] benim için kesinlikle vazgeçilmez." cümlesi eklenerek Basil Hallward'ın Dorian Gray'e olan taparcasına sevgisinin üstünün örtüldüğü söylenebilir.

Örnek 3

Dergi Metni:

"I don't believe it is my picture."

"Can't you see your **romance** in it?" said Dorian, bitterly.

"My **romance**, as you call it..."

"As you called it."

"There was nothing evil in it, nothing shameful. This is the face of a satyr."¹⁶ (Wilde, 1890: 83)

Kitap Metni:

"I don't believe it is my picture."

"Can't you see your **ideal** in it?" said Dorian, bitterly.

"My **ideal**, as you call it..."

"As you called it."

"There was nothing evil in it, nothing shameful. **You were to me such an ideal as I shall never meet again.** This is the face of a satyr." (Wilde, 1891b: 233)

Son örnekte, çizdiği kusursuz Dorian Gray resmindeki ürpertici değişimi gören Basil Hallward'ın, bunun kendi resmi

¹⁶ Bu kısım sansürsüz metinde, dergi metnindekiyle aynı şekilde geçmektedir (bkz. Wilde, 2012: 188-189).

olamayacağını söylemesi üzerine Dorian Gray'ın ressama yönelttiği soruda ve ressamın cevabında dergi metnindeki “romance” sözcüğünün sakıncalı bulunarak kitap metninde “ideal” şeklinde değiştirilmiş olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, kitap metnine dergi metninde olmayan bir cümle eklenmiştir. Dergi metninde Dorian Gray -ressamın daha önce kendisine bulunduğu itirafa gönderme yaparak- Basil Hallward'a, “Onda [resimde] kendi aşkını göremiyor musun?” diye sorar. Basil Hallward'ın cevabı ise “Kendi aşkım, senin deyimimle...” şeklinde olur. Kitap metninde bu soru ve cevap “Onda kendi idealini göremiyor musun?” ve “Kendi idealim, senin deyimimle...” şeklinde değiştirilmiştir. “Aşk” sözcüğü “ideal” olarak değiştirilerek ressamın Dorian Gray'e yüklediği anlama, bir sanatçı için okurlar tarafından normal kabul edilebilecek ve herhangi bir eşcinsellik göndermesi içermeyecek bir vurgu kazandırılması amaçlanmıştır denebilir. Kitap metnine eklenmiş olduğu görülen “Sen benim için bir daha asla karşılaşamayacağım bir idealdin.” cümlesiyle de bu vurgunun pekiştirildiği düşünülebilir.

32

The Picture of Dorian Gray'in kaynak dizgedeki baskıları ve erek dizgelerdeki dillerarası çevirilerinde çoğunlukla yayın sonrası öz-sansür neticesinde üretilen kitap metni esas alınmıştır.¹⁷ Öte yandan, Frankel'in editörlüğündeki sansürsüz metnin 2011'de yayımlanmasıyla birlikte, bu iki metnin birbirine karşı konumuna yönelik birtakım tartışmaların gündeme gelmiş olduğu görülmektedir. Çalışmanın devam eden bölümünde bu tartışmalar, çeviribilim bağlamında sorgulanabilecek vurgu noktaları odağında ele alınacaktır.

2. Kaynak Dizgede *The Picture of Dorian Gray* Metinlerinin Konumlandırılması Bağlamında Tartışmalar

Bu bölümde ele alınacak tartışmalar kapsamında, metinlerin birbirine karşı ne şekilde konumlandırılması gerektiği konusunda benzer düşüncede oldukları gözlemlenebilen Michael Dirda, Chauncey Mabe ve Brooke Allen isimli eleştirmenlerin görüşlerine

¹⁷ Dergi metni, kitap metni ve sansürsüz metne dayanan *The Picture of Dorian Gray* çevirileri çerçevesinde eserin Türk erek dizgesindeki serüveninin ele alındığı bir çalışma için bkz. Boy 2018.

değınilecektir. Ancak bu görüşlerden bahsetmeden önce sansürsüz metinden ve bu metnin okurlara sunuluşunda ön plana çıkarılan özelliğinden söz etmek faydalı olabilir.

The Picture of Dorian Gray: An Annotated, Uncensored Edition başlıklı sansürsüz metin, Wilde'ın romanının halihazırda Los Angeles'taki California Üniversitesi, William Andrews Clark Jr. Memorial Kütüphanesi'nde muhafaza edilen daktilo yazmasına dayanmaktadır (Wilde (çev. İnce), 2016: 65). *The Picture of Dorian Gray*'in "Lippincott's'a teslim edildikten 120 yıl sonra sansürsüz haliyle yayımlanması[nı] kutlanması gereken bir iş" şeklinde değerlendiren Frankel, eserin kendi editörlüğünde yayımlanan baskısına ilişkin olarak şu ifadelerle yer vermiştir:

"Stoddart ya da çalışma arkadaşları tarafından yapılan değişikliklerin eski haline getirilmesiyle birlikte bu baskıda, daha sonraki iki baskısına göre daha şeytanca ve cesur bir romanla karşı karşıya geliyoruz. Wilde'ın yayımlanmak üzere yayıncıya teslim ettiği daktilo metnini sunarak bu baskıda *Dorian Gray*'i ilk kez 1890'da yazarının elinden çıktığı biçimiyle; ticari, toplumsal, yasal baskılarla metinde -apaçık eşcinsel içerikli yerlerin metinden çıkarılması da içinde olmak üzere- yapılmış birtakım değişikliklerden önceki haliyle sunuyoruz." (Wilde (çev. İnce), 2016: 64)

Frankel *The Picture of Dorian Gray*'in, "Wilde'ın 1890 ilkbaharında öngördüğü biçimiyle sunulma[sı]" açısından sansürsüz metnin, hem dergi metnine hem de kitap metnine dayanan diğer baskılardan ayrıldığı noktasının önemle altını çizmiştir (Wilde (çev. İnce), 2016: 48). Frankel'a göre, bu baskıyla birlikte 21. yüzyılda "Wilde'ın daktilo yazması[nın] ilk kez yayımlanm[ası]", "Dorian Gray 'benim olmak istediğim kişidir - başka çağlarda belki de,' diye itiraf ederken demeye çalıştığı şeyin tam zamanında ve yerinde gerçekleşmesidir" (Wilde (çev. İnce), 2016: 32).

Frankel'ın, Wilde'a ait daktilo yazması üzerinde çalışarak sansürsüz *The Picture of Dorian Gray*'i okurlar için kolayca erişilebilir kılması, genel anlamda olumlu tepkilerle karşılanmıştır. Bu bağlamda bir örnek vermek gerekirse Sarah Boslaugh'ın "*The Picture of Dorian Gray: An Uncensored Version of*

a Scandalous Classic” başlıklı inceleme yazısındaki görüşlerinden kısaca bahsedilebilir. Boslaugh bu yazıda, Frankel’in editörlüğünü üstlendiği baskının okurlara “Wilde’in metnini, mümkün olduğunca yayımlanmasını istediği hale getirilmiş şekilde okuma fırsatı sunuyor” olmasının yanı sıra bir diğer önemli özelliğine dikkat çekmiştir. Öyle ki Frankel’in metne dahil ettiği açıklamalar ve “Genel Giriş” ve “Metne Giriş” bölümlerinde yer verdiği bilgiler, öykünün ait olduğu Victoria Çağı çerçevesinde bağlamsallaştırılabilmesi için yardımcı niteliktedir (Boslaugh, 2011: E.T. 22.01.2020).

Öte yandan, sansürsüz metnin yayımlanarak kolaylıkla erişilebilir hale gelmesinin özellikle kitap metni karşısındaki konumu üzerine birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiş olduğu gözlemlenebilmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın bu bölümünde görüşlerine değinileceği belirtilen eleştirmenlerden Dirda, “Thursday: The Uncensored ‘Dorian Gray’” başlıklı inceleme yazısında, *The Picture of Dorian Gray*’in Frankel’in editörlüğündeki baskısının taşıdığı “sansürsüz” etiketinin okurlar için “kısmen yanıltıcı” olduğunu ileri sürmüştür. Nitekim Dirda’ya göre bu etiket sıradan okurları söz konusu baskının, romanın tam/eksiksiz metni olduğu düşüncesine sevk etmektedir. Oysaki bu baskı *The Picture of Dorian Gray*’in “(sanatsal olarak belki daha üstün olsa da) bir ön versiyonu” niteliğindedir. Dirda bu görüşlerini Wilde’in 1891 kitap metnine çok fazla ekleme yapmış olduğu gerekçesine dayandırmış, bu nedenle de herhangi başka bir *The Picture of Dorian Gray* metninin, “standart” konumuna geçerek kitap metninin yerini alamayacağını savunmuştur. *The Picture of Dorian Gray*’i ilk kez okuyacak olanlar için tavsiyesi ise daha yaygın bir şekilde erişilebilir olan 1891 kitap metninden başlamaları (Dirda, 2011: E.T. 22.01.2020) yönünde olmuştur.

Dirda’nın savına paralel görüşler içeren bir diğer inceleme yazısı ise “Do We Really Need an ‘Uncensored’ Version of Dorian Gray?” başlığıyla Mabe tarafından kaleme alınmıştır. Başlığından da anlaşılacağı üzere bu yazıda, okurların sansürsüz metne gerçekten ihtiyacı olup olmadığını sorgulayan Mabe, “bir kitap klasikleştiğinde kanonik versiyon yazarın onaylamadığı

düzenlemeler içerse bile inkâr edilemeyecek bir otorite edinmiş olur” ifadelerine yer vermiştir. Mabe’e göre:

[...] Stoddart tarafından sansürlenmiş versiyon, 120 yıldır okurlara dokunan ve onları cezbeden versiyondur; bu da Wilde’in niyetindeki versiyonun her ne olduğunu düşünürsek düşünelim, ona karşı üstünlük edinmiş olmaktan daha fazlası demektir. Neticede yazar düzenlemeleri kabul de etmiştir.” (Mabe, 2011: E.T. 22.01.2020)

Benzer düşüncede olduğu söylenebilecek bir diğer eleştirmen Allen’ın “‘Dorian Gray’ as Wilde Actually Wrote It” başlıklı yazıda savunduğu görüşe göre ise “özgün metnin 1891’de yayımlanan kitap versiyonundan gerçekten ‘daha iyi’ olup olmadığı tartışma konusudur”. Eleştirmen bu bağlamda kitap metninde kaybedilenler olsa bile çok fazla şeyin de kazanılmış olduğunun altını çizmiş, sansürlü metne atfedilecek statü ile ilgili olarak düşüncesini şu şekilde dile getirmiştir: “Bu açıklamalı versiyon akademisyenler ve Wilde, 1890’lar ve estetizmle yakından ilgili olanlar için hazine değerinde olsa da standart metnin yerine geçmekten ziyade ona bir ek olarak işlev görmelidir” (Allen, 2011: E.T. 22.01.2020).

Yukarıda değinilen eleştirilerde genel olarak iki vurgu noktasının varlığından söz edilebilir. Bu noktalardan biri, 1891 kitap metnindeki değişikliklerin Wilde denetiminde yapılmış ve nihayetinde söz konusu metnin *The Picture of Dorian Gray*’in son hali olarak yayımlanmış olmasının, Wilde’in onayına işaret ettiği. Ancak “Stoddart’ın yaptığı daha önemli değişiklikleri Wilde’in daha sonra metne dahil etmesinin bunları onayladığı anlamına gelmediğini” vurgulayan Frankel’in bu noktada, göz önünde bulundurulması gereken bir ayrıntıya dikkat çekmiş olduğu görülmektedir. Öncelikle “bütün araştırmacılar, 1891 baskısında, baskıya verilecek kopya olarak Wilde’in baskı öncesi metni kullanmadığı, *Lippincott’s* metninin basılı sayfalarını ya da ‘ayrıbasım’larını kullandığı” konusunda hemfikirdir (Wilde (çev. İnce), 2016: 53). Dolayısıyla Wilde’in, kitap metni üzerinde çalışırken, dergiye teslim ettiği metne erişim imkânı olmadığı anlaşılabilir. Ancak Frankel’a göre buna ek, hatta bundan daha önemli bir husus daha vardır:

“Wilde’in, romanını, 1891’de kitap olarak yapılacak baskısı için hangi koşullar altında gözden geçirdiği gerçeğini unutmamak gerekiyor. 1890’da metnin *Lippincott’s*’ta yayımlanmasından sonra yarattığı büyük öfke patlaması, Wilde’in kendi daktilo nüshasının sözcük ve cümlelerine geri dönmek istediye bile dönemeyeceği anlamına geliyordu; metni yeniden gözden geçirmeye sıra geldiği zaman Stoddart’ın yaptığı önemli değişiklikleri eski haline getirecek durumda değildi. Bunu yapmak, yasalar ve okurlarca didik didik incelenme tehlikesini göze almak demek olacaktı, 1895’teki gibi, tam bir felaketle sonuçlanacak şekilde.” (Wilde (çev. İnce), 2016: 53-54)

Frankel’in işaret ettiği 1895 yılındaki “felaket”, Wilde’in 1885 Ceza Yasası Değişiklik Maddesi (Labouchère Değişiklik Maddesi) uyarınca erkekler arası “uygunsuz ilişki” (“gross indecency”) suçundan kovuşturularak iki yıl ağır hapis cezasına çarptırılmasıdır. Hatta dava sürerken *The Picture of Dorian Gray*’ın dergi metni, Wilde’in aleyhinde delil olarak kullanılmış, kitap metninden ise “temizlenmiş baskı” olarak bahsedilmiştir (Wilde (çev. İnce), 2016: 26). Frankel’a göre, *The Picture of Dorian Gray: An Annotated, Uncensored Edition*’ın dayandığı daktilo metninin ellerinde bulunması halinde karşı taraf “hiç kuşkusuz onu mahkeme salonunda pek etkili bir biçimde kullanırdı çünkü o metin, *Lippincott’s Monthly Magazine* metnine göre, cinsel göndermeler ve anıştırmalar bakımından daha açık seçikti” (Wilde (çev. İnce), 2016: 50). Dolayısıyla, Frankel’in dikkat çektiği yukarıdaki ayrıntının, metnin yayımlandığı dönemin siyasi ve toplumsal koşulları çerçevesinde şekillenen edebi eser anlayışı ile yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Victoria Çağı ahlak göreneklerine göre bir edebi eserde neyin işlenmesinin kabul edilebilir veya kabul edilemez görüldüğü, çalışmanın bir önceki bölümünde örneklerle açıklandığı gibi, *The Picture of Dorian Gray* bağlamında ilk aşamada yayın öncesi sansür, sonraki aşamada ise yayın sonrası öz-sansür işlemlerine başvurulması neticesini doğurmuştur.

Eleştirilerdeki vurgu noktalarından diğeri, yüz yılı aşkın süredir yaygınlıkla okunmakta olan kitap metninin “standart”/“klasik”/“kanonik”, sansürsüz metnin ise “ek”/“ön versiyon” statüsünde olduğudur. Metinlerin birbirine göre

konumu bağlamındaki tartışmalarda, kaynak dizgeye ilk olarak sunulan dergi metninin gündeme getirilmediği gözlemlenebilmektedir. Bu durumun, dergi metninin hem kitap metni kadar yaygın biçimde erişilebilir olmamasından hem de Wilde'in bilgisi ve onayı olmaksızın dergi editörleri tarafından sansürlenmiş olmasından kaynaklanması mümkündür. Bununla birlikte, yazarın kendi denetiminde ancak -Frankel'in da vurguladığı gibi bir baskı ortamı altında- yayın sonrası öz-sansür uygulanarak üretilen kitap metninin birincil konumda görülmesi söz konusudur. Bu konumlandırma bağlamında kitap metninin hem Wilde'in kendi hem de editörlerin müdahaleleriyle dergi metni üzerinden oluşturulmuş olmasının, dergi metninin bir ara metin, kitap metninin ise bu doğrultuda bir diliçi dolaylı çeviri olarak ele alınıp alınmayacağı sorusunu gündeme getirdiği söylenebilir. Bir sonraki bölümde, dolaylı çeviri kavramının çeviribilim alanyazınındaki tanımları bağlamında yapılan sınıflandırmadan yola çıkılarak bu soru cevaplanmaya çalışılacaktır.

3. Diliçi Dolaylı Çeviri Örneği Olarak *The Picture of Dorian Gray*

Çalışmanın bu bölümünde, 1891 kitap metninin çeviribilim bağlamında bir diliçi dolaylı çeviri olarak konumlandırılıp konumlandırılmayacağını sorgulamadan önce, kaynak dizgedeki diliçi çeviri serüveni çerçevesinde metinler arasındaki kaynak-erek ilişkisine kısaca tekrar değinmek faydalı olabilir. Öncelikle, Wilde'in 1890 ilkbaharında *Lippincott's Monthly Magazine*'e ulaştırmış olduğu daktilo yazmasının sansürlenerek yayımlanmasıyla 1890 dergi metni, *The Picture of Dorian Gray*'in kaynak dizgeye sunulan ilk hali olmuştur. 1891'de Ward, Lock & Co. tarafından basılan kitap metni ise söz konusu dergi metnine dayanmaktadır. Dolayısıyla diliçi boyutta 1890 dergi metni, hem kaynağı daktilo yazması olan bir erek metin hem de 1891 kitap metninde esas alınan bir kaynak metin konumundadır. Bu durumda kitap metninin aslında kaynağı ara metin olarak değerlendirilebilecek bir nihai erek metin olarak ele alınabileceği

düşüncesi, çeviribilim bağlamında dolaylı çeviri kavramını akla getirmektedir.

Dolaylı çeviri kavramının çeviribilim alanyazınındaki tanımları, sürece dahil edilen dillerin sayısı açısından farklılık göstermektedir (Rosa, vd., 2017: 120). Alexandra Assis Rosa, Hanna Pięta ve Rita Bueno Maia, "Theoretical, Methodological and Terminological Issues Regarding Indirect Translation: An Overview" başlıklı çalışmalarında bu farklılığa dayanarak bir sınıflandırmaya gitmiş ve dolaylı çeviri kavramına yönelik tanımları üç başlık altında toplamıştır: i) dil sayısı konusunda herhangi bir sınırlama getirmeyen tanımlar; ii) (en az) üç dilden bahseden tanımlar; ve iii) en az iki dilden bahseden tanımlar. Araştırmacılar bu noktada geri çeviri, diliçi çevirinin dillerarası çevirisi ya da yeniden çevirinin, ikinci başlığa giren tanımlar çerçevesinde dolaylı çeviri kapsamı dışında kalacağını, üçüncü başlığa giren tanımlar çerçevesinde ise kapsama dahil olabileceğini belirtmiştir (Rosa, vd., 2017: 120).

Dolaylı çeviri kavramına yönelik tanımlardan bazılarında bu sınıflandırma üzerinden değinmek gerekirse öncelikle Yves Gambier tarafından "çevirinin çevirisi" (2003: 57) şeklinde sunulan, dolayısıyla dil sayısı konusunda herhangi bir kısıtlama koymayan tanımın birinci başlığa dahil olduğu ve kavramın alanyazınındaki en geniş tanımı olarak nitelendirilebileceği söylenebilir.

Harald Kittel ve Armin Paul Frank tarafından yapılan, "özgün metnin dilinden ya da erek dilden başka bir dile çevrilmiş kaynağa (ya da kaynaklara) dayanan" (akt. Rosa, vd., 2017: 119) çeviriler tanımı, sürece dahil olan üç ayrı dilden bahsetmesi dolayısıyla ikinci başlık altında ele alınabilecek tanımlardan biridir. Buna paralel şekilde, dolaylı çeviriyi açıklarken sürece dahil üç dilden bahseden Anthony Pym'in verdiği örneğe göre İngilizce dilindeki bir kaynak metnin önce Fransızcaya, ardından bu Fransızca erek metnin ise İspanyolcaya çevrilmesi durumunda Fransızcaya yapılan ilk çeviri doğrudan çeviri konumundayken, bu çevirinin kaynaklık ettiği İspanyolca metin dolaylı çeviri olarak adlandırılır (2011: 82).

Betimleyici çeviribilimin öncüsü Gideon Toury ise dolaylı çeviriyi “nihai kaynak dil dışındaki dillerden yapılan çeviriler” (1995: 58) şeklinde tanımlayarak sürece dahil iki dilin varlığına işaret etmiştir. Benzer şekilde, *Dictionary of Translation Studies*'de Mark Shuttleworth ve Moira Cowie dolaylı çevirinin tanımını, “bir metnin doğrudan özgün bir kaynak metin üzerinden değil de başka bir dildeki bir ara çeviri üzerinden çevrilmesi işlemini ifade etmek için kullanılan bir terim” (2014: 76) şeklinde sunmuştur. Dolayısıyla Toury'ye ve Shuttleworth ile Cowie'ye ait tanımlar üçüncü başlık altında değerlendirilebilecek tanımlara örnek oluşturmaktadır.

Rosa, Pięta ve Maia, dolaylı çeviriye yönelik “çevirinin çevirisi” şeklindeki kısa ve öz bir tanımın bir yandan kapsayıcı olmakla birlikte diğer yandan kavrama getirilen bu derece bir esnekliğin, dolaylı çevirinin nerede başlayıp nerede bittiği konusunda bir sorgulamayı da beraberinde getirebileceğini vurgulamıştır (2017: 120-121). Söz konusu tanımın, bu çalışmada kaynak dizgedeki serüveni bağlamında ele alınan *The Picture of Gray* örneğinde, hem kaynak hem ara hem de erek metnin aynı dilde olduğu bir çeviri ilişkisine dayanılarak 1891 kitap metninin bir diliçi dolaylı çeviri şeklinde konumlandırılmasını mümkün kılacağı belirtilebilir.¹⁸

The Picture of Dorian Gray'in kaynak dizgedeki çeviri serüvenine bakıldığında öncelikle, Wilde tarafından *Lippincott's Monthly Magazine*'e gönderilen metnin, yayın öncesi süreçte editörlerce sansürlenerek bir diliçi çeviri/yeniden yazım yoluyla üretilmiş olması söz konusudur. Bu noktada Frankel, aşağıdaki tespitte bulunmuştur:

“Stoddart ile çalışma arkadaşlarının yaptığı değişiklikleri metin yayımlanmadan önce Wilde'in gördüğünü ya da onayladığını gösteren bugüne kalmış hiçbir ipucu yoktur. Guy ile Small'un yazdığına göre, 'Stoddart'ın bu değişiklikler için Wilde'a

¹⁸ *The Picture of Dorian Gray*'in Türk erek dizgesindeki dillerarası çevirileri bağlamında dolaylı çeviri çerçevesinde gündeme gelebilecek olası bir kavramsal sorgulamaya Boy ve Karadağ 2019b'de değinilmiştir.

danışmadığından tam anlamıyla emin olabiliriz.” (Wilde (çev. İnce), 2016: 52)

Dolayısıyla *The Picture of Dorian Gray*'in kaynak dizgede ilk olarak –yazarın bilgisi veya onayı olmaksızın sansürlenene– bir diliçi çeviri aracılığıyla var olduğu söylenebilir. Bu diliçi çeviri diğer yandan yine bir “diliçi öz-çeviri” (Canlı, 2019) konumundaki kitap metnine kaynaklık etmiştir. Frankel’in, tüm araştırmacıların bu konuda hemfikir olduğunu belirterek vurguladığı üzere, Wilde’in kitap metnini üretirken kaynak olarak kullandığı metin, dergiye teslim ettiği metin değil, sansürlenerek yayımlanmış dergi metnidir. Bu bağlamda dergi metninin bir diliçi ara metin, kitap metninin ise söz konusu ara metin üzerinden üretilmiş bir diliçi dolaylı çeviri olduğu, dolayısıyla dolaylı çeviri sürecine *The Picture of Dorian Gray* örneğinde tek bir dilin dahil olduğu iddia edilebilir.

Sonuç

Bu çalışma çerçevesinde kaynak dizgedeki serüveni odağında betimleyici bir yaklaşımla ele alınan *The Picture of Dorian Gray*'in genelde sık rastlanmayan türden bir dolaylı çeviri örneği sunduğunu söyleyebilmek mümkündür. *The Picture of Dorian Gray* metinleri arasındaki kaynak metin–erek metin zincirine bakıldığında, dolaylı çeviri sürecine dahil olan kaynak, ara ve nihai erek dilin her birinin İngilizce, yani aynı dil olduğu görülmektedir. Bu zincirde ara metin konumundaki dergi metni üzerinden üretilmiş kitap metninin bir diliçi dolaylı çeviri olarak değerlendirilebileceği iddiasının yanı sıra *The Picture of Dorian Gray* örneği özelinde dolaylı çeviriye yönelik genel tutumun aksini geçerli kılan bir bakış açısının varlığından da söz edilebilir.¹⁹

Rosa, Pięta ve Maia, çeviriye yönelik bakış açısında genel eğilimin hâlâ kaynak metne sadakat yönünde olması nedeniyle dolaylı çeviriye karşı çoğunlukla olumsuz bir tutum benimsendiğini belirtmiş, dolaylı çevirinin kaynak metinden uzaklaşmayı artırdığı düşünüldüğünden de genelde dolaylı çevirilerin bu özelliğinin “gizlendiğini”, “kamufle edildiğini” (2017:

¹⁹ Dolaylı çeviri bağlamında genel olarak benimsenenin aksi yönde bir bakış açısının varlığını ortaya koyan başka bir çalışma için bkz. Öztürk Baydere 2019.

113) vurgulamıştır. Nitekim özgünün birincil, çevirinin ikincil konumda görüldüğü bir bakış açısı doğrultusunda dolaylı çeviri, “kötü kopyanın kötü kopyası” olarak değerlendirilecektir (Pięta, 2014: 16). Gambier (2003: 58) dolaylı çeviri bağlamında, kaynak metin olarak kullanılacak herhangi bir ara dil metnindeki patronaj kaynaklı ekleme, çıkarma, değişiklik gibi çevirmen kararlarının “risk” oluşturabilecek olası etkilerinin göz ardı edilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir. Dolayısıyla bir “risk”in göze alınmasını içerdiği düşünülen dolaylı çevirinin temkinli yaklaşılması, hatta kaçınılması gereken, kaçınılamıyorsa da tasvip edilmeyen/yerilen bir olgu olarak görülebildiği anlaşılmaktadır. Ne var ki bu çalışmanın inceleme nesnesi bağlamında, sansürlü metnin yayımlanmasıyla birlikte gündeme gelen tartışmalar, diliçi dolaylı çeviri konumundaki kitap metninin “standart”/“klasik”/“kanonik” olarak kabul edildiğine işaret etmektedir. *The Picture of Dorian Gray* kaynak dizgede önce sansürlenmiş bir diliçi çeviri, ardından ise bu diliçi çevirinin sansürlenmiş bir diliçi çevirisi aracılığıyla var olmuş, dillerarası çeviriler yoluyla erek dizgelerdeki varlığı da yaygınlıkla, bir diliçi dolaylı çeviri konumundaki kitap metni aracılığıyla imkân bulmuştur.

The Picture of Dorian Gray örneğinde dolaylı çevirinin, genel eğilimin tersine, yerilmeyip yüceltilmesinin aynı dil içerisinde üretilmiş söz konusu metnin, yazarın kendi imzasını taşıması, bir diğer deyişle bir “diliçi öz-çeviri” (Canlı, 2019) olması ile de ilişkilendirilebilmesi mümkündür. Nitekim çeviri ve öz-çeviri arasında bir ayrıma giden Werner Koller’e göre “yazar-çevirmen, ‘sıradan’ bir çevirmenin tereddüt edebileceği noktalarda metin üzerinde değişiklikler yapma hakkını kendisinde bulacaktır” (akt. Montini, 2010: 306). Dolayısıyla bu görüş doğrultusunda, çeviri ve öz-çeviri arasındaki farkın bir otorite meselesi olduğu iddiası mevcuttur (Montini, 2010: 306). Bu iddia *The Picture of Dorian Gray* örneği özelinde, Wilde hayattayken kaleminden çıkmış/yayımlanmış son metin olan kitap metninin, yazar tarafından onaylanmış –dolayısıyla yazarın en son niyetini yansıtan– nihai metin olduğu iddiası ile paralellik göstermektedir.

Diğer yandan, sansürsüz metnin editörü Frankel'in vurguladığı gibi:

“Bir yazarın ‘başlangıçtaki’ ya da ‘en son’ niyetlerinin izini bulup bunları ortaya çıkarmamız mümkün olsaydı bile, bu tür niyetlerin tamamıyla değişmez olduklarını, tutarlı olduklarını ileri sürmek doğru olmaz; okurların tepkileri, yayıncıların eleştirileri, editörlerin denetimleri, yazarların kendi yapıtlarıyla ilgili zamanla değişen görüşleri sonucunda yazınsal yapıtların, daha yazarlar hayattayken çok çeşitli etmenlerin bir araya gelmesiyle çoğu kez değiştikleri gerçeğini saptırmak olur.” (Wilde (çev. İnce), 2016: 66)

Çevirmenlere/yazarlara ait niyetlerin ve onlar tarafından üretilen yapıtların birçok etmene bağlı olarak değişebilmesi gibi, farklı zamanlar ve bağlamlar içerisinde hangi metnin “standart”/“klasik”/“kanonik” kabul edilip edilmeyeceği de değişebilir. Bu noktada çeviribilim bağlamında önemli olan, tarihin belli dönemlerinde ve bu dönemlere ait farklı koşullar altında kaynak veya erek dizgelerde var ola(maya)n metinlerin birbirine göre birincil/ikincil konumuna ilişkin bir saptamada bulunmaktan ziyade, bu metinler arasındaki ilişkiselliğin betimleyici bir yaklaşımla incelenerek, ışık tutabilecekleri çeviri gerçeklerinin ortaya konabilmesidir.

Kaynakça

- Allen, Brooke (2011). (Erişim Tarihi: 22.01.2020). “Dorian Gray’ as Wilde Actually Wrote It”, https://www.salon.com/2011/05/01/picture_of_dorian_gray_oscar_wilde/.
- Boslaugh, Sarah (2011). (Erişim Tarihi: 22.01.2020). “The Picture of Dorian Gray: An Uncensored Version of a Scandalous Classic”, <https://www.popmatters.com/138421-the-picture-of-dorian-gray-an-annotated-uncensored-edition-by-oscar-2496064128.html>.
- Boy, Hülya (2018). *Dorian Gray’in Portresi’nin Diliçi ve Dillerarası Çeviri Macerası. V. Uluslararası Asos Congress Filoloji Sempozyumu*, İstanbul: 25-27 Ekim.

- Boy, Hülya (2019). Yeniden Yazım ve Yeniden Çeviri Bağlamında *Dorian Gray'in Portresi. Çeviri Üzerine Gözlemler*. (Ed. Seda Taş). İstanbul: Hiperyayın. s. 151-172.
- Boy, Hülya-Ayşe Banu Karadağ (2019a). Diliçi Çeviride Sansür Olgusu. *VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, İstanbul: 12-13 Aralık.
- Boy, Hülya-Ayşe Banu Karadağ (2019b). İngilizcede ve Türkçede *The Picture of Dorian Gray: Çeviriye İlişkin Temel Kavramlar Üzerine Sorgulamalar. Türkiye'de Çeviribilim Araştırmalarının Yayın Sorunları Çalıştayı*, Amasya: 18 Ekim.
- Canlı, Gülsüm (2019). William Faulkner'ın *Sanctuary* Adlı Romanının Kaynak ve Erek Dizgedeki Çeviri Serüveni: Diliçi Çeviri, Öz-Çeviri, Yeniden Çeviri ve Dolaylı Çeviri Kavramları Işığında Bir İnceleme. Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dirda, Michael (2011). (Erişim Tarihi: 22.01.2020). "Thursday: The Uncensored 'Dorian Gray'", https://www.washingtonpost.com/entertainment/books/thursday-the-uncensored-dorian-gray/2011/03/28/AFw5cD6B_story.html.
- Gambier, Yves (2003). Working with Relay: An Old Story and a New Challenge. *Speaking in Tongues: Language across Contexts and Users*. (Ed. Luis Pérez González). Valencia: PUV. s. 47-66.
- Genette, Gérard (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*. (Çev. Jane E. Lewin). Cambridge: Cambridge University Press.
- Holland, Merlin-Rupert Hart-Davis (Ed.). (2000). *The Complete Letters of Oscar Wilde*. Londra: Fourth Estate.
- Lorang, Elizabeth (2010). "The Picture of Dorian Gray in Context: Intertextuality and Lippincott's Monthly Magazine". *Victorian Periodicals Review*. C. 43, S. 1, s. 19-41.

- Mabe, Chauncey (2011). (Erişim Tarihi: 22.01.2020). "Do We Really Need an 'Uncensored' Version of Dorian Gray?", <https://flcenterlitarts.wordpress.com/2011/04/28/do-we-really-need-an-uncensored-version-of-dorian-gray/>.
- Merkle, Denise (2002). "Presentation". *TTR*. C. 15, S. 2, s. 9-18.
- Merkle, Denise (2010). Censorship. *Handbook of Translation Studies 1*. (Ed. Yves Gambier-Luc van Doorslaer). Amsterdam ve Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. s. 18-21.
- Montini, Chiara (2010). Self-Translation. *Handbook of Translation Studies 1*. (Ed. Yves Gambier-Luc van Doorslaer). Amsterdam ve Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. s. 306-308.
- Öztürk Baydere, Hilal (2019). "What Could the Translation of a 'Retelling' Imply for Translation Studies?" *transLogos*. C. 2, S. 2, s. 102-133.
- 44 Pięta, Hanna (2014). What Do (We Think) We Know about Indirectness in Literary Translation? A Tentative Review of the State-of-the-Art and Possible Research Avenues. *Traducció Indirecta En La Literatura Catalana*. (Ed. Ivan Garcia Sala-Diana Sanz Roig-Bożena Zaboklicka). Lleida: Punctum. s. 15-34.
- Pym, Anthony (2011). Translation Research Terms: A Tentative Glossary for Moments of Perplexity and Dispute. *Translation Research Projects 3*. (Ed. Anthony Pym). Tarragona: Intercultural Studies Group. s. 75-100.
- Rosa, Alexandra Assis-Hanna Pięta-Rita Bueno Maia (2017). "Theoretical, Methodological and Terminological Issues Regarding Indirect Translation: An Overview". *Translation Studies*. C. 10, S. 2, s. 113-132.
- Shuttleworth, Mark-Moira Cowie (2014). *Dictionary of Translation Studies*. Londra ve New York: Routledge.

- Toury, Gideon (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam ve Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Wilde, Oscar (1890). *The Picture of Dorian Gray*. *Lippincott's Monthly Magazine*. Temmuz. Philadelphia: J. B. Lippincott Company. s. 3-100.
- Wilde, Oscar (1891a). "A Preface to 'Dorian Gray.'". *The Fortnightly Review*. C. 49, s. 480-481.
- Wilde, Oscar (1891b). *The Picture of Dorian Gray*. Londra, New York ve Melbourne: Ward, Lock & Co.
- Wilde, Oscar (2012). *The Uncensored Picture of Dorian Gray*. (Ed. Nicholas Frankel). Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Wilde, Oscar (2016). *Dorian Gray'in Portresi: Açıklamalı ve Sansürsüz Basım*. (Ed. Nicholas Frankel). (Çev. Ülker İnce). İstanbul: Everest Yayınları.

Çavuşoğlu, Özgür (2020). "Bir Çeviri Eleştirisi: Ecevit'in "Adam Olmak" Başlıklı Şiir Çevirisi". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. Çeviribilim Özel Sayısı, s. 47-71.

**BİR ÇEVİRİ ELEŞTİRİSİ:
ECEVİT'İN "ADAM OLMAK" BAŞLIKLİ ŞİİR ÇEVİRİSİ***
A TRANSLATION CRITICISM:
ECEVİT'S POETIC TRANSLATION ENTITLED "ADAM OLMAK"

Dr. Öğretim Üyesi Özgür ÇAVUŞOĞLU**
Haliç Üniversitesi
ozguncavusoglu@halic.edu.tr

Öz

Bu eleştiri yazısındaki kaynak metni, Rudyard Kipling'in 1910 yılında, o zamanın İngiliz milliyetçiliği ve yayılmacı ideolojisiyle kendi toplumu için yazmış olduğu "If-" başlıklı şiiri oluşturmaktadır. Kipling'in İngiliz çocukluklarına hitaben, hayatta onları bekleyen zorluklarla nasıl baş edebilecekleri konusunda yazdığı bu öğretici şiiri, yayımlanmasından 66 yıl sonra, 1976 yılında Türkiye'de siyaset adamı, şair-çevirmen Bülent Ecevit'in "Adam Olmak" başlıklı Türkçe çevirisiyle de okunmaya devam etmiştir. Bu çeviride, Ecevit'in erek metninin başlığına da yansıdığı gibi, çevirmenin hem kendisinin hem de ideolojik bir

* Bu çeviri eleştirisi yazısındaki bilgilerin bir kısmından, Arsun Uras Yılmaz ile Özgür Çavuşoğlu'nun (2014) 02-04 Mayıs 2013 tarihlerinde Kemer-Antalya'da gerçekleştirilen 27. Ulusal Dilbilim Kurultayı'nda sunduğu "Şiir Çevirisi Üzerine Sosyo-kültürel Bağlamda Söylem Çözümlemesi: R. Kipling'in 'If' Şiirinin Türkçe Çevirileri" başlıklı bildiride yararlanılmıştır.

** ORCID: orcid.org/0000-0002-7885-0609

parçası olduğu erek toplumun ve kültürün o günkü koşullardaki beklentileri, ihtiyaçları doğrultusunda, kaynak metne göre bazı çarpıcı değişiklikler yaptığı, daha doğrusu, Popoviç'in deyimiyle "seçeneksel deyiş kaydırmaları"na başvurduğu görülmektedir. Böylece, bu eleştiri yazısının amacı, çevirinin kaynak metnin bir kopyası olmadığı ve kaynak kültür veya kaynak toplumdaki ziyade çevirinin amaçladığı erek toplumun, erek kültürün koşullarının yönlendirdiği bir gerçeklik olduğu düsturuyla hareket ederek, çevirmenin bu çevirisindeki erek-odaklı yaklaşımını betimlemektir. Bu betimlemede, erek metindeki "seçeneksel deyiş kaydırmaları", iki metin arasındaki sosyo-kültürel farklılıklar artalanında, çevirinin amacı (skopos) da göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılmakta; böylece, çevirmenin stratejileri iki metnin, Nord'un deyimiyle, "metin-dışı" ve "metin-içi" bağlamları göz önünde bulundurularak tartışılmaktadır. Sonuç olarak, Ecevit'in Türkiye'nin 1970'li yıllardaki çalkantılı siyasal ortamında kendi toplumu için ürettiği bu şiir çevirisinin, erek kutup bağlamında zaman, yer ve kültürün yani sosyo-kültürel kısıtlamaların çevirmen ve çeviri edimi üzerinde ne kadar etkili olabileceğini gösteren güzel bir örnek oluşturduğu gözlemlenmektedir. Kipling'in kendi toplumunun o zamanki ideolojisini yansıtan şiiri, "Adam Olmak" başlıklı, House'un deyimiyle, "örtük" erek metinde adeta Ecevit'in kendi toplumunu, halkını yine onların yararına birleştirmeye çalışan, kendi "halkçı" ideolojisinin bir söylemine dönüşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çeviri eleştirisi, çeviri-amaçlı metin çözümlemesi, şiir çevirisi, ideoloji.

Abstract

In this criticism, Rudyard Kipling's "If-" poem, which was published in 1910 and which reflects the nationalist and imperialist ideology of Great Britain of that time, constitutes the source text. This didactic poem, which Kipling wrote to address the British children about how to cope with the difficulties that they can face in life, 66 years after its publication, continued to be read in the politician, poet-translator Bülent Ecevit's Turkish translation entitled "Adam Olmak" (Being a Nice Person) in 1976 in Turkey. In this translation, it is seen that due to the particular needs and expectations of the target society and culture of his time, of which he himself was an ideological part, the translator brought about some striking changes or "optional shifts of expression", in Popovic's terms, in his target text, which is also reflected in its title. Thus, the purpose of this research is to describe the translator's target-oriented approach in this translation, bearing in mind that a translation is normally not a

replica of its source text but a reality primarily guided by the conditions of the target pole for which it is performed, not of the source one. In this description, the "optional shifts" are being explained in the light of the differences between the socio-cultural backgrounds of the two texts and the skopos of the translation; thus, the translator's strategies are discussed within the "extratextual" and "intratextual" contexts of both texts, in Nord's terms. Consequently, it is observed that this poetic translation, which Ecevit produced for the target society amid the political turmoil in Turkey in 1970's, is a fine example of how the socio-cultural constraints - time, place and culture - in the target pole can affect the translator and his or her translation performance. Kipling's poem, which reflects his people's ideology at his time, turns into a discourse reflecting Ecevit's populist ideology, aiming to bring his own people together for their benefit in his "covert" target text, in House's terms.

Keywords: Translation criticism, translation-oriented textual analysis, poetic translation, ideology.

Giriş

Türkiye Cumhuriyet'inde dört kez başbakanlık, sekiz yıl Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlığı, yaklaşık on altı yıl Demokratik Sol Parti Genel Başkanlığı ve uzun yıllar milletvekilliği yapmış olan gazeteci, yazar, şair, siyasetçi ve devlet adamı Bülent Ecevit (1925-2006) aynı zamanda bir çevirmendir. Siyaset tarihimize "ortanın solu" (bk. Akar ve Dünder, 2015: 70) kavramını kazandırmış olan Ecevit, bu dünya görüşünü yansıtan birçok siyasi eserin yanı sıra yazdığı dört şiir kitabıyla da kültürel hayatımızda yer almaktadır. Robert Koleji'nde öğrendiği İngilizcesi ile üniversite yıllarının bilgi ve kültür birikiminden önce Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nde çevirmen, sonra Londra Elçiliği Basın Ataşeliği'nde kâtip olarak yararlanan Ecevit, sonraları gazetecilik mesleğine geçip siyasetin çalkantılı yıllarına adım atar. Siyaset adamı, bu inişli çıkışlı yolda sık sık sığındığı edebiyat, şiir çalışmaları sırasında dünya edebiyatından şiir çevirileri de yapar. Örneğin, Hintli şair Tagor'dan, Çin bilgisi Lao Tsu'dan ve Dylon Thomas, T.S. Eliot, Rudyard Kipling gibi Anglosakson şairlerden yaptığı şiir çevirilerini *Şiirler: Şiir Çevirileri, Yazın ve Sanat Yazıları* başlıklı eserinde yayımlar. Bu

eserinde bir çevirisi vardır ki, kendi ismiyle adeta özdeşleşmiştir: “Adam Olmak” (1976: 106-107).

Benim Ecevit’in İngiliz şair Kipling’in “If-” başlıklı şiirinden yaptığı “Adam Olmak” başlıklı çevirisiyle ilk karşılaşmam Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dil Bilimi’nde okuduğum ve şiirle yakından ilgilenmeye başladığım yıllara rastlar. Sonraki her karşılaşmamda bu çeviri şiirin okuyucuyu yücelten, olumlu bir etki bırakan yapısı şiir zevkimde ayrı bir tat bırakmış; şiiri çevirmenin mütevazı, insancıl, demokrat kimliğine hep çok uygun bulmuşumdur:

[...]
herkesle düşüp kalkar erdemli kalabilirsen
unutmayabilirsen halkı kırallarla gezerken
dost da düşman da incitemezse seni
ne küçümser ne büyültürsen çevreni
her saatin her dakkasına
emeğini katarsan hakçasına
herşeyiyle dünya önüne serilir
üstelik oğlum adam oldun demektir”

50

Ancak, Ecevit’in bu çevirisinin özgün metnini çeviribilim alanındaki yüksek lisans çalışmam sırasında okuduğumda, iki metin arasında bazı farklar hemen dikkatimi çekti. Çevirinin özgün metnin kopyası olamayacağını, kendi sosyo-kültürel bağlamında işlev görecektir “bir bakıma” yeni bir metin oluşunu öğrenmiş, içselleştirmiş birisi olarak gördüğüm bu farkları çok yadırgamadım. Anton Popoviç’in (1970) çeviri metinle özgün metin arasında dilsel, toplumsal, kültürel niteliklerden kaynaklanan farklılıkları “değiş kay(dır)maları” diye nitelediği ve bir kısmı zorunlu, bir kısmı tercihe bağlı (seçeneksel) bu farklılıkların doğasını açıkladığı makalesi, özellikle yazın çevirisinde olan biteni daha iyi kavramama yardımcı oldu. Popoviç bu aydınlatıcı betimlemesini, her ne kadar sadece kaynak metin erek metin faktörlerini göz önüne alarak, fakat çeviri metni etkileyen metin-dışı kısıtlamaları göz önünde bulundurmadan salt dilsel bir yaklaşımla yapıyor olsa da, araştırmacıyı çeviri olgusunun gerçeklerine yaklaştırmaktadır. Artık çeviriyle özgün metin arasında görülen her fark hemen “hata” olarak

nitelenmeyecektir. Böylece, bu nispeten özgürlükçü ve olumlu yaklaşım, kaynak metni erek kültür ortamına yararlı yani işlevsel olarak aktarmaya çalışan çevirmene de bir hareket alanı vermekte, psikolojisini rahatlatmaktadır.

Ben bu çeviri eleştirisi yazımda, "Adam Olmak" şiirini okuduktan sonra kaynak metni incelediğimde öne çıkan, örneğin, çevirmenin şiirin başlığındaki tercihi gibi bazı değişiklikleri irdelemeye çalışacağım. Ancak bu değişikliklerin nedenlerini, sonucunu, Popoviç'in tersine, sadece dilsel, metinsel değil sosyo-kültürel bir bağlamda da ele almaya çalışacağım. Doğası itibariyle öznel bir yanı da olan eleştiri alanında, Ayşe Banu Karadağ'ın (1997) haklı olarak önerdiği gibi, bilimselliğe, nesnellığe ulaşabilmek için görüşlerimi çeviribilimcilerin kuramsal düşünceleriyle desteklemeye ve Heidemarie Salevsky'nin (1998: 199) önerisiyle de, başka disiplinlerden de yararlanmaya çalışacağım. "Adam Olmak" şiirini ve çevirmenini daha iyi anlayabilmek yani çevirmenin tercihlerini, kararlarını, dilini, kısacası stratejilerini daha iyi değerlendirebilmek için, öncelikle Ecevit'in çevirisini yayımladığı 1976 yılı Türkiye'si'nin sosyo-kültürel ortamını betimlemeye çalışmak, sonra da özgün şiirin kendi dönemiyle kurduğu dizgesel ilişkiyi ortaya koymak, daha bütüncül ve daha nesnel bir bakışa ulaşmak bakımından yararlı olacaktır (krş. Kurultay, 1999: 27; Akbulut, 2012: 117; İnce, 2010: 110). Zira Juliane House'un (2001: 248) da ileri sürdüğü gibi, bir metin ile onu çevreleyen sosyo-kültürel bağlam arasında birbirinden ayrılmayan çok sıkı bir ilişki ve etkileşim vardır. Ayrıca, Salevsky (1998: 209), Jähnichen'den alıntı yaparak, bu şekilde tarihsel bir kültürel bağlam karşılaştırması yapılmasının ve çevirmenin öznel bakış açısının göz önünde tutulmasının özellikle "özgür" yapılan yazınsal çeviride işlevsel yeterliliğin saptanması açısından önemli olduğunu öne sürüyor. Bu noktada, Jähnichen'in salt metinsel karşılaştırmanın yeterli olmayacağını ve sosyo-kültürel bağlamdaki farklılıktan dolayı "yan anlamsal metin potansiyelinin oluşmasını" vurgulaması oldukça aydınlatıcıdır. Ayrıca, Christiane Nord'un (1991: 35-38) çeviri-amaçlı metin çözümlemesi modeli de, metinleri ve işlevlerini daha iyi anlamaya çalışırken metinlerin birbirini tamamlayan bu ikili niteliğini temel

almaktadır: bir metnin hangi sosyo-kültürel bağlamda yani kim(ler) tarafından kim(ler) için nerede, ne zaman, hangi amaçla üretilip, alıcılarına ne zaman, nerede, hangi iletişim kanalıyla veya olukla, ne tür bir etkiyle iletildiği gibi niteliklerine odaklanan “metin-dışı faktörler” ve metnin, örneğin, ana konusu, yazarın bu konuda ne söyleyip söylemediği yani içeriği, bu içeriğin sunum sırası, duygusu (tonu), dilsel (sözel), biçimsel ve dil-dışı yani sözel olmayan (işitsel-görsel) niteliklerini irdeleyen “metin-içi faktörler”.

Ecevit’in “Adam Olmak” başlıklı şiir çevirisi Mehmet Cem Odabaşı ile Şaban Köktürk (2013) tarafından da metin çözümlemesi yöntemiyle eleştirilmiştir. Ancak, Odabaşı ile Köktürk, erek metni “ideolojik çeviri” olarak tanımladıkları eleştiri yazılarında, çeviride kaynak metne göre oluşan değişiklikleri sadece André Lefevere’nin Susan Bassnett’la (bk. Bassnett ve Lefevere, 1995) birlikte öne sürdüğü “yeniden yazma” (*rewriting*) kavramındaki ideolojik yaklaşımla açıklamakta, başka kuram ve yaklaşımlardan yararlanmamaktadırlar. Benim eleştiri yazım ise, bu iki yazarın “şimdiye kadar bu yönden incelenmemesi bir eksiklik” (2013: 193) dediği erek metin-kaynak metin karşılaştırmasını daha geniş ve detaylı bir sosyo-kültürel bağlamda yapmayı ve “yeniden yazma” kuramının yanı sıra, çok sayıda bilim insanının çeviri ve çeviri eleştirisi konusunda ileri sürdüğü farklı görüş ve yaklaşımlardan faydalanmayı amaçlamaktadır.

Tartışma

Ecevit, Kipling’in “If-” başlıklı ünlü şiirini 1976 yılında kültürümüze aktarır ve “Adam Olmak” şiiri siyaset tarihimizin en özel dönemlerinden birinde yayımlanır. 1972 yılında yapılan bir kurultay sonucu, partisinin 33 yıldır genel başkanlığını yapmış olan İsmet İnönü’den Cumhuriyet Halk Partisi’nin genel başkanlığı görevini devralan yeni lider Ecevit, 1973 yılında “Karaoğlan” lakabıyla girdiği seçimlerden partisini birinci olarak çıkarır; 1974 yılında, “siyasete başladıktan tam 20 yıl sonra” kurulan koalisyon hükümetinin başbakanı olur (bk. Akar ve DüNDAR, 2015: 89-92). Kıbrıs Adası’nda barışı tehdit eden bir darbe girişiminden sonra,

Türkiye'nin adadaki garantörlüğünden doğan hakkı sebebiyle Başbakan Ecevit'in emriyle gerçekleştirilen ve başarıyla sonuçlanan Kıbrıs Barış Harekâtı, Karaoğlan'ın popülerliğini arttırarak ona bir unvan daha getirir: "Kıbrıs Fatih" (2015: 95). Ali Topuzoğlu (1975) bir eserinde Ecevit portresini bütünüyle ortaya koyar: *Halk Adamı Ecevit*. Artık siyaset meydanlarının en beğenilen kişisi haline gelmiş olan Ecevit, 3 Haziran 1977'de, kimseyi çağırmadığı halde, yüz binlerle birlikte siyaset tarihimizin en kalabalık, en büyük mitinglerinden birini yapar; Taksim'i ve civar semtleri dolduran insanlar "Halkçı Ecevit" sloganıyla İstanbul'u ayağa kaldırırlar (Akar ve Dünder, 2015: 104). Ecevit, toplumun bütün kesimlerinden destek gördüğü; iş, aş bekleyen, emeklerinin karşılığını daha iyi alabilmeyi ümit eden işçi, çiftçi ve memurun dağa taş "Umudumuz Ecevit" diye yazdığı o dönemde girdiği 1977 seçimlerinde oyların %41'ini alarak siyaset tarihimizin en yüksek sol oylarını toplar ve partisi seçimlerden yine birinci çıkar. Ecevit'in 1968 yılında yazdığı *Bu Düzen Değişmelidir* başlıklı kitabı da 1973, 1974 ve 1975 yıllarında üç kez daha basılarak "Halkçı Karaoğlan"ın siyaset arenasındaki bu yükselişine eşlik eder. Öyle görünüyor ki, şiir ve şiir çevirilerini yayımladığı, içi insancıl, barışçıl bir sevgi temasıyla yüklü *Şiirler: Şiir Çevirileri, Yazın ve Sanat Yazıları* başlıklı kitabının aynı döneme denk düşmesi, bu sosyo-kültürel ortamın yarattığı sinerjinin bir sonucudur.

Öte yandan, İngiliz şair Kipling (1865-1936) *Something of Myself* (Kendimden Bir Şeyler) (2007: 129) başlıklı otobiyografisinde büyük bir şaşkınlık içinde "yirmi yedi ülkede yetmiş iki dile çevrilmiş" (çeviri benim) diye bizzat nitelediği "If-" başlıklı dünyaca ünlü şiirini 1910 yılında yayımlar. Burada akla hemen bir soru geliyor: Bir şair, hem de 1907 yılı Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmış bir şair bir eserinin dünyada rağbet görüp başka kültürlerde çevrilmesine niye şaşırır? Acaba bu şiirini yazarken algısında sadece kendi toplumu, kendi kültürü mü vardı? Hikâyeleri, romanlarıyla da tanınan şair Kipling'in sosyo-kültürel ortamına kısa bir bakış, onun romantizm, mistisizm, aşırı ahlaklılık ve baskıyla nitelendirilen Kraliçe Viktorya dönemiyle birlikte anıldığını ortaya koyacaktır (bk. Havholm: 2009). Bu

dönem, din, ahlak anlayışı, seçkincilik, endüstrileşme, ilerleme gibi konularda kendini gösteren değerlerin öne çıktığı; toplumsal hayatta aile kurma, suça karşı toleranssızlık, orta sınıfın güçlenmesi, görev ve sorumluluk bilinci, erkekten yana cinsiyet ayrımı, sınıf ayrımı, çocuk işçi çalıştırma gibi olumlu ve olumsuz olguların birlikte görüldüğü bir dönem. Deniz gücünde rakipsiz kalan Britanya İmparatorluğu en parlak günlerini yaşarken, *Pax Britannica* diye tanımlanan “göreceli barış” durumunun keyfini çıkarıyor. Dönemin hâkim duygusu İngiliz milliyetçiliği, kendini üstün gören özgüveni, seçkinciliği ve yayılmacı emellerinden kaynaklanıyor; liberal ve hümanist bir tavra özenmiyor. Sanatta ise iki akım etkisini gösteriyor: 18. yüzyıl akılcılığına tepki olarak ortaya çıkan romantizm ve 19. yüzyılın ikinci yarısında zamanının hâkim duygusunun ürünü, gerçekçilik.

Her ne kadar kendisine tevdi edilen “Saray Şairi” ve şövalye unvanı ile liyakat madalyasını reddettiği ileri sürülse de, “İmparatorluk Şairi” (bk. Drabble ve Stringer, 1990: 308), “İmparatorluk Sözcüsü” (bk. Orwell: E.T. 11.05.2006; krş. Beach, 1962: 239) ya da “kahramanca hayatın vaizi” (bk. Dillingham, 2008, alıntılanan Havholm, 2009: 125) olarak tanımlanan Kipling, döneminin ilerleme ülküsüne uygun olarak, sık sık gençlere ve meslek sahiplerine öğretici konuşmalar yapıyor (bk. Kipling, 1928); Güney Afrika kara savaşlarını ve ardından yaşanan 1. Dünya Savaşı’ndaki İngiliz emellerini olumlayan politik demeçler veriyor; yazılar, şiirler yazıyor (bk. Carrington, 1955). Böylece şair, hem özel hayatı hem sanatıyla yaşadığı döneme oldukça benzer bir görüntü ortaya koyuyor (krş. Young: E.T. 23.05.2016). Viktorya döneminin “Saray Şairi” unvanlı sanatçısı Lord Alfred Tennyson gibi, onun da döneminin ve Britanya İmparatorluğu’nun değerlerini seslendirdiğine inanılıyor (bk. Lopez: E.T. 10.12.2012). *19. yy. ve Erken 20. yy. İngiliz Edebiyatı* başlıklı antolojide Joseph Warren Beach’in (1962: 237) ileri sürdüğü gibi, Kipling genellikle eserlerinde öncelikle Britanya İmparatorluğu’nun refahı için endişelenen erkeklerin ilgilerine hitap eden, yerel insanların işlerine ancak İngiliz çıkarlarına hizmet ettiği sürece sempatiyle yaklaşan, sistemin kötü yanlarından ziyade faziletlerini dillendiren ve bu yaklaşımıyla demokrasiye değil, sadece yöneten

ve yönetilen sınıfların bulunduğu inanan, kısacası döneminin İngiliz üstünlüğüne dayalı yayımcı ideallerine hizmet eden bir sanatçı olarak değerlendiriliyor. Beach, makalesinde "demokrasiye tahammülü yoktu, etkililiğine hiç inanmıyordu", "kendi kendine yönetimin güzelliklerini aklından bile geçirmemiş gibi görünüyor" diye bahsettiği yazarın en kuvvetli yanının, belki de, var olma mücadelesini insan hayatının imkânlarını koşullandıran olgu olarak görmesi olduğunu söylüyor (1962: 239 ve 240, çeviri benim). Antoloji yazarı Beach, böylece, bize "yılmaz bir şövalye" olarak dönemini temsil eden bir Kipling portresi çiziyor.

Kipling'in bu niteliği, 1907 yılında kazandığı Nobel Edebiyat Ödülü törenine de yansıyor: Yazar "döneminin hâkim duygu ve düşüncesi olan var olma, ayakta kalma" mücadelesinin sesidir (The Nobel Prize: E.T. 10.12.2012, çeviri benim; krş. Lackey, 2007). Yazarın "If-" şiiri de aynı şekilde değerlendirilerek Viktorya Dönemine ait iki tutumun çok güzel bir ifadesi olarak tanımlanıyor: "zor şartlar altında sabretme ve soğukkanlılığını koruma" (*stoicism*) ile İngilizcede "*stiff upper lip*" diye deyimleşmiş, "zor durumda bile burnunu havada tutma," "İngiliz kibiri" (*jingoisism*) veya amiyane tabiriyle "kuyruğu dik tutma" diye Türkçeye aktarabileceğimiz tutumu yansıtan bir eser (bk. www.en.wikipedia.org/wiki/If). Şiirden bir bölüm, örneğin, benim bir yandan Türkçede şiir olmaya çalışırken, öte yandan biçim ve içeriği kaynak metne yakın bir biçimde aktarmayı amaçlayan "Eğer" (2012) başlıklı çevirimle, yani kendi "karşılaştırma tabanı"mla (*tertium comparationis*) (Toury, 1980: 122 ve sonrası; Broeck, 1985: 57), Tablo 1'de görüldüğü üzere, şöyle okunuyor (3. kıta, 1.-4. dizeler):

Tablo 1. Şiirin "Var Olma", "Ayakta Kalma" Mücadelesini Dile Getiren Bir Bölümü.

"Eğer" (Çeviren: Özgür Çavuşoğlu)	"If-"
Eğer bütün kazançlarından bir yığın yapabilir Ve hepsini bir yazı tura oyununda riske atabilirsen Ve kaybedip tekrar başa dönebilir Ve bu kaybından bir kelime dahi söz etmezsen;	If you can make one heap of all your winnings And risk it on one turn of pitch-and-toss, And lose, and start again at your beginnings And never breathe a word about your loss;

Şiir bu içeriğiyle aynı dönemin başka bir milliyetçi şairi William Ernest Henley'in (1849-1903) "Invictus" (Yenilmez) (E.T. 02.08.2016) başlıklı otobiyografik şiirine çok benziyor, benzetiliyor: "Şartların pençesinde / Ne ekşittim yüzümü ne de gözyaşı döktüm / Şansın kamçısı altında / Kanlar içinde ama diktir başım" (2. kıta, çeviri benim).

Aslında "If-" şiiri, bazı eserleri çocuk edebiyatı klasikleri arasına girmiş olan Kipling'in çocuklukla ilgili şiirlerinden biri (krş. Forster, 1909): Bir babanın oğluna zorlu hayat durumlarına dair öğütler verdiği, bu öğütlerini tutarsa "yetişkin yani cesur ve kuvvetli bir adam" olacağını söyleyen öğretici ve romantik bir çocuk şiiri. Öte yandan, her yaşta okuyucuya hitap edebilen bu şiirin içeriğinin otobiyografik yani gerçekçi yönünü de vurgulamak gerekir. Şair otobiyografisinde (2007: 129; krş. Ash, 2012) "If-" şiirini ülkesinin Güney Afrika Savaşları sırasında bölgeye yaptığı bir gezide tanışıp karakterine hayran kaldığı muharip devlet adamı Dr. Leander Starr Jameson'ın yayılmacı emellere hizmet eden zorlu hayat mücadelesinden esinlenerek yazdığını bizzat belirtmektedir. Jameson, doktorluğu bırakıp savaşa katılan bir kişi; tarihe "Jameson Saldırısı" (1895-1896) diye geçen savaşta yenilgiye uğradığı için suçlanarak hüküm giyiyor; ancak, azmi ve yılmaz karakteri sayesinde Cape Kolonisi başbakanlığına kadar yükseliyor. Şiirin ilk kıtası, Tablo 2'de görüldüğü gibi, Jameson'ın yenilgiden sonraki psikolojik durumu ile ilgilidir (çeviri benim):

Tablo 2. Şiirin Jameson'ın Savaş Yenilgisinden Sonraki Durumunu Anlatan Kıtası.

"Eğer" (Çev. Özgür Çavuşoğlu)	"If-"
"Eğer durabilirsen başın dik, etrafındaki herkes Sağduyuyu kaybedip suçlarken seni,	"If you can keep your head when all about you Are losing theirs and blaming it on you,
Eğer güvenebilirsen kendine, kuşku duyarken herkes,	If you can trust yourself when all men doubt you,
Yine de anlayabilirsen şüphelerini;	But make allowance for their doubting too;
Eğer sebat edebilir ve yorulmazsan sebat etmekten,	If you can wait and not be tired by waiting,
Ya da yalana maruz kalır, tevessül etmezsen yalana,	Or being lied about, don't deal in lies,
Ya da nefret edilirken senden, uzak durursan nefretten,	Or being hated, don't give way to hating,
Yine de dolaşmazsan iyilik timsali, bilge kişi edasıyla;"	And yet don't look too good, nor talk too wise."

Bu noktada, aynı kıtayı bir kez de çevirmen Ecevit'in "Adam

Olmak" şiirinden okuyalım (1976: 106):

"çevrende herkes şaşırsa bunu da senden bilse
sen akli başında kalabilirsen eğer
herkes senden kuşku duyarken hem kuşkuya yer bırakır
hem kendine güvenirsen eğer
bekliyebilirsen usanmadan
yalanla karşılık vermezsen yalana
kendini evliya sanmadan
kin tutmayabilirsen kin tutana" Çev. Ecevit

Ecevit'in erek metninin ilk başta göze çarpan niteliği, çevirmenin biçimsel; daha doğrusu, kendi özgürlükçü, halkçı bakış açısını yansıttığı için "biçimsel" diyebileceğimiz tercihleri. Çevirmen hep (mütevazı) küçük harfleri kullanıyor ve noktalama işaretlerinden yararlanmıyor; önlü arkalı dizelerin sırasını değiştiriyor; şiir boyunca belirli bir kafiye düzeni takip etmeyen ve kısalı uzunlu dizeleriyle belirli bir hece ölçüsüne başvurmayan serbest nazım modelini tercih ediyor. Halk dilini, hatta "bekleyebilirsen" yerine "bekliyebilirsen" sözcüğünde görüldüğü gibi halk ağzını kullanırken, sık sık devrik cümle yapısına başvuruyor. Ayrıca, çevirmenin her kıtanın kendi içinde, diğer kıtalardan farklı bir kafiye düzeni oluşturmaya çalıştığını da hemen belirtmek gerekir. Bu nitelik, Giriş bölümünün başında alıntılıdığım, şiirin son kıtasına yapılacak karşılaştırmalı bir bakışla açıkça görülüyor: Birinci kıtada a/b/b/b/c/d/c/d kafiye düzeni varken son kıtada a/a/b/b/c/c/d/d şeklinde bir kafiye düzeni görülüyor. Bu biçimsel nitelikleri Ecevit'in kendi şiirlerinde, örneğin, "Taka" başlıklı şiirinin ilk iki kıtasında da görmek mümkündür (1976: 67):

"takalar geliyor allı yeşilli
takalar geçiyor dümenleri Lâzlı
takalar geçiyor en nazlı
yelkenlilerden de güzel

güvenli sılalarda işsiz dönenen
gezi yelkenlilerinden çok duyarak denizi
takalar geçiyor enginlere
yamalı göğsünü gere gere"

Böylece, şair Ecevit, Cumhuriyet Dönemi şiir geleneğimizde de sıkça rastlanan bu biçimsel özellikleri Kipling'ten çevirdiği "Adam Olmak" başlıklı şiirine de yansıtıyor; erek kültürün bir çevirmeni olarak, "yerlileştirici" (*domesticating*) (Venuti, 1998: 81) stratejilere başvurmak suretiyle kaynak şiirin bizim kültürel yaşantımızda da bir şiir, daha doğrusu, bir "üst-şiir" (Holmes, 1970) olarak var olmasına gayret gösteriyor. Böylece, çevirmen "işlevsel eşdeğerliği" amaçlamış görünüyor diyebiliriz.

Kaynak metinde olduğu gibi, sekizer dizeden oluşan dört kıtalı bir şiir olan erek metnin içeriğine baktığımızda ise, şiirin konuşmacısı olan babanın oğluna durum betimlemeleri yoluyla verdiği öğütlerini, kültürümüze ve onun bir parçası olan şiir geleneğimize uygun olarak, nispeten daha kısa bir biçimde, örneğin "ve" "veya" gibi bağlaçları kullanmadan, doğrudan, lafı uzatmadan verdiğini, kültürümüze ve günlük konuşma dilimize (halk diline) özgü sözcük ve deyişleri tercih ettiğini görüyoruz (vurgu benim): "kendini *evliya* sanmadan/ kin tutmayabilirsen *kin tutana*" (1. kıta, 7. ve 8. dizeler) / "Or being hated, don't give way to hating, / And yet don't look too good, nor talk too wise" (1. kıta, 7. ve 8. dizeler); "*ne kazandım diye sevinir, ne yıkıldım diye yerinir* / ikisine de vermiyebilirsen değer" (2. kıta, 3. ve 4. dizeler) / "If you can meet with Triumph and Disaster / And treat those two impostors just the same;" (2. kıta, 3. ve 4. dizeler); "ömür verdiğin *işler bozulsa* da yılmaz / *koyulabilirsen işe* yeniden" (2. kıta, 7. ve 8. dizeler) / "Or watch the things you gave your life to, broken, / And stoop and build'em up with worn-out tools" (2. kıta, 7. ve 8. dizeler); "*döküp ortaya varını yoğunu* / bir yazı-turada yitirsen bile [...] / *baştan tutabilirsen yolunu*" (3. kıta, 1, 2 ve 4. dizeler) / "If you can make one heap of all your winnings / And risk it on one turn of pitch-and-toss, / And lose, and start again at your beginnings" (3. kıta, 1.-3. dizeler); "herkesle *düşüp kalkar* erdemli kalabilirsen / unutmuyabilirsen halkı *kırallarla* gezerken" (4. kıta, 1. ve 2. dizeler) / "If you can talk with crowds and keep your virtue, / 'Or walk with Kings - nor lose the common touch," (4. kıta, 1. ve 2. dizeler).

Görüldüğü gibi, şair-çevirmen Ecevit, Can Yücel'in kültürümüze özgü deyişler, biçem anlayışı, halk dili ve hatta halk ağzıyla oluşturduğu, Yeniden Yazma Kuramı'nı (bk. Bassnett ve Lefevere, 1995) çok iyi örneklediği ileri sürülen "Türkçe Söyleyen" (bk. Çavuşoğlu, 2015) çeviri yaklaşımına benzer bir "özgür çeviri" anlayışı ortaya koyuyor. Her (yazınsal) çeviriyi erek kültürde bir yeniden yazma süreci olarak gören Yeniden Yazma Kuramı'nın bir yazınsal sistemi etkilediğini öne sürdüğü beş faktörün etkisini Ecevit'in çevirisinde de görmek mümkün: himaye (işverenin maddi, sosyal ve ideolojik etkisi, işveren yoksa çevirmenin kendisi), poetika (edebiyatın nasıl olması gerektiğine dair görüş), söylem evreni (yazarın eserinde gönderme yapmada özgür olduğu, belli bir zamana ait bilgi ve öğretiler ile nesne ve gelenekler), ideoloji (dünyanın nasıl bir yer olması gerektiğine dair görüş) ve doğal dil (Lefevere, 1985: 217, 232 ve sonrası; 1992: 100).

"Adam Olmak" başlıklı erek metne Yeniden Yazma Kuramı penceresinden bakınca; öncelikle, bu "üst-şiir" in başlığı önemli görünüyor. Çevirmen başlığı, oldukça uzun tek bir dilek-şart cümlesi olarak okunan metnin ikinci ana cümlecüğünden, yani konuşmacının son dizide "üstelik oğlum adam oldun demektir" deyişinden alıyor. Baba konuşmacının amacı, oğlunun "adam" olmasına öğütleriyle katkıda bulunmak; içeriğin bu ana mesajını çevirmenin bütünsel bir bakışla başlığına taşıma tercihi gayet anlaşılır bir seçim (son kıta, 5.-8. dizeler); üstelik şiir geleneğimizde "eğer" gibi tek başına yeterli bir anlam ifade etmeyen sözcükleri başlık yapmak nadir görülebilecek bir tercihtir. Ancak, bu deyim kültürümüzde cinsiyet farkı gözetmeksizin "iyi insan olmak" anlamına gelirken, İngiliz kültüründe, özellikle de kaynak metnin yazıldığı erkek egemen dönemde böyle bir anlama kesinlikle yol açmıyor. Alman filoloji uzmanlarının her dilin kendine özgü bir ruhsal özü vardır diye tanımladıkları "*seeliche*" kavramı bu durumu açıklıyor olsa gerek (bk. Rifat, 2004: 58). Ancak, Ecevit'in iyi insan olmaktan kastettiği açıktır: "halkı unutmamak", "emeğini hakça ortaya koymak" (4. kıta, 2. ve 6. dizeler); çevirmen aynı zamanda "di'li geçmiş zaman kipi" kullanarak, hitap ettiği "halkçı" okuyucusunun "adam

olduğunu” çoktan kabul ediyor, tartışmaya dahi açmıyor; onları, Tablo 3’te okunduğu gibi, ayrıcalıklı bir konuma koyuyor (4. kıta, vurgu benim):

Tablo 3. Ecevit’in Çevirisinin Son Kıtası ile Kaynak Metnin Son Kıtasının Karşılaştırılması.

“Adam Olmak” (Çev.Bülent Ecevit)	“If-”
herkesle düşüp kalkar erdemli kalabilirsen <i>unutmayabilirsen halkı</i> kırallarla gezerken dost da düşman da incitemezse seni ne küçümser ne büyültürsen çevreni her saatin her dakkasına <i>emeğini katarsan hakçasına</i> <i>herşeyiyle dünya önüne serilir</i> üstelik oğlum <i>adam oldun</i> demektir	If you can talk with crowds and keep your virtue, 'Or walk with Kings–nor lose the common touch, If neither foes nor loving friends can hurt you, If all men count with you, but none too much; If you can fill the unforgiving minute With sixty seconds' worth of distance run, <i>Yours is the Earth and everything that's in it,</i> And - which is more - you'll be a Man, my son!

Kipling’in şiirinde ise, konuşmacının “*you’ll be a Man*” deyişindeki anlam, tüm İngiliz milletine ve gelecek nesillere hitap eden “yetişkin yani güçlü ve cesur bir erkek olmak” anlamıdır; böyle bir deyişin Ecevit’in çeviri metnine uymayacağını, onu edebi olmaktan uzaklaştıracağını kabul etmek lazım. Şair, bu milliyetçi ve aslında “çocukluk” temasını aşan şiirini kendi sosyo-kültürel ortamına hâkim ilerleme, yayılma ideolojisinin ana güçlerinden biri olarak erkek egemenliği, erkek çocuklarının bu amaçla yetiştirilmesi ülküsü doğrultusunda yazıyor; günlük dille, düzyazıya yaklaşan uzun tek bir cümle oluşturarak, gerçekten konuşur gibi yazıyor. Şiirinin konuşmacısı, milletin gençleri, gelecek nesilleri öğütlerini tutarlarsa kesinlikle “tüm dünyanın onların mülkü olacağını” söylüyor: “*Yours is the Earth and everything that's in it,*” (7. dize); oğlu ancak böylece tam bir erkek adam olacaktır. Bu yayılcı bakış açısı, Ecevit’in halkçı yaklaşımında “herşeyiyle dünyanın önüne serilmesi”ne dönüşerek “dünyayı sahiplenen” yayılcı yan anlamını kaybediyor. Ayrıca, Ecevit’in kendi okuyucusunu ayrıcalıklılaştırması gibi, Kipling de kendi okurunu yani milletini ayrı ve üstün bir konuma koyuyor: Sözlere “*the common touch*” (otorite konumunda birisinin sıradan insanları anlayabilme becerisi), “*the unforgiving minute*” (telafisi olmayan zaman) gibi seçkin ifadeler ekleyerek, İngiliz

okuyucusunun da kendisi gibi seçkin ve ayrıcalıklı hissetmesini istiyor; baba konuşmacı olarak oğluna, daha doğrusu milletin tüm fertlerine hitabında olumlu, yüceltici sözcük ve ifadeler kullanırken, yaptığı durum betimlemelerinde 3. çoğul şahıslara olumsuz, küçültücü göndermelerde bulunarak onları "ötekileştiriyor". Bu ötekileştirme temasını Tablo 4 ile Tablo 5'te şöyle örneklendirebiliriz (2. kıta, 5–8. dizeler, vurgu benim):

Tablo 4. Kaynak Metindeki "Ötekileştirme" Temasının Bir Örnek Bölümle Gösterilmesi.

"If-"
If you can bear to hear <i>the truth you've spoken</i> Twisted by <i>knaves</i> to make a trap for <i>fools</i> , Or watch the things you gave your life to, <i>broken</i> , And stoop and build 'em up with worn-out tools:

Tablo 5. Kaynak Metindeki "Ötekileştirme" Teması Örneğinin Türkçede Kendi Çevirimle Okunuşu.

"Eğer" (Çev. Özgür Çavuşoğlu)
Eğer tahammül edebilersen çarpıtılmasına <i>söylediğin bir gerçeğin</i> , <i>Akılsızlara</i> tuzak kurmak isteyen <i>madrabazlarca</i> , Ya da katlanabilirsen <i>zarar görmesine</i> hayatını adadığın şeylerin Ve boyun büküp tamir edebilersen onları kırık dökük araçlarıyla;

Bu kıtadaki yan anlamları okumaya çalışırsak, konuşmacının oğlu her zaman doğruyu söyler; fakat madrabazlar onun sözlerini akılsızları kandırmak için çarpıtırlar; oğlunun hayatını adadığı değerleri vardır; "onlar" bu değerlerine zarar verir; fakat üstün nitelikli, yüce gönüllü birisi olarak, "onlar"ın bu tahriklerine, tahriplerine tahammül gösterebilir; yine de kavgasına azimle, tıpkı Jameson'ın yaptığı gibi, sıfırdan başlayabilir. Ancak, bu noktada, kendi çevirimi de hemen eleştirmeli; örnekteki son dizedeki "boyun bükme" tercihinin "olumsuz durumu kabullenip değiştirmeye çalışmamak" anlamına geldiğini; Ecevit'in "işe koyulmak" tercihinin ise daha uygun olduğunu belirtmeliyim:

"söylediğin gerçeği eğip büken düzenbaz
kandırabilir diye safları derd edinmezsen

ömür verdiğin işler bozulsa da yılmaz
koyulabilirsen işe yeniden” Çev. Ecevit

Çevirmen Ecevit, bu dörtlükte de içeriği yine halk diliyle, hatta “derd” sözcüğünde görüldüğü gibi halk ağzıyla, Türkçede daha edebi olan devrik yapılara başvurarak ve şiir geleneğimizde olduğu gibi az sözcükle aktarmaya çalışıyor. Ancak, yine halkçı, mütevazı bakış açısının uzantısı olarak, ikinci dizedeki “derd edinmezsen” tercihi, kaynak metinde bulunan “tahammül etmek”teki yüce gönüllülük, üstünlük duygusunu taşıyor; “işlerin bozulması” tercihi, “işlerin sanki kendi kendine kötüye gitmesi” gibi bir anlama yol açıyor, “ötekilere” bir gönderme yapmıyor. Belki de bu yüzden, Emre Kongar (E.T. 15.12.2012), Ecevit’in metninde yazarın bütün sözcüklerini, durum betimlemelerinin ayrıntılarını okuyamayınca, çeviriyi “çok güzel” fakat “aslına sadık değil” diye şairin tüm sözlerinin okunmasını amaçlayan, kendi deyimiyle “dümdüz” bir çeviri yapmaya çalışmış. Kongar’ın farklı bir amaçla yani farklı bir “*skopos*” (Vermeer, 1989) ile çeviri yapması ne kadar hakkıysa, Ecevit’in de erek okuyucu ve kültürün ihtiyaçları, beklentileri doğrultusunda, bir şair olarak “işlevsel eşdeğerlik”i amaçlayan bir çeviri yapması da o kadar hakkıdır. Zira başka bir eleştirmen de, yine dar ve kaynak-odaklı bir değerlendirmeye, Kongar’ı herhangi bir kafiye düzeni, ritim duygusu gözetmeksizin edebi olmaktan uzak bir metin ürettiği için, “manzum” bir eserin “aslına sadık olmamak” ile eleştirebilir. Her çeviri eleştirilebilir ama çevirmenin amacını, makro-stratejisini, tercihlerini etkileyen bütün dilsel ve dil-dışı yani sosyo-kültürel kısıtlamalarını göz önüne almak yani “çevirmenin omuzunun üstünden bakma[k]” (bk. İnce, 1993: 8), böylece daha nesnel, daha gerçekçi olmaya çalışmak şartıyla, şimdiki örneğimizde bir kez daha görüleceği gibi.

Ecevit’in “iyi insan olmak”tan neyi kastettiğini bildiren son kıtadaki iki öğüdüne biraz daha yakından bakalım: “herkesle düşüp kalkar erdemli kalabilirsen/ *unutmayabilirsen halkı kırallarla gezerken*” (1. ve 2. dizeler, vurgu benim) / “If you can talk with crowds and keep your virtue, / ‘Or walk with Kings – nor lose the common touch” (son kıta, 1. ve 2. dizeler, vurgu benim) ve “emeğini katarsan hakçasına” (6. dize) / “If you can fill the

unforgiving minute" (5. dize). Böylece, kaynak şiirin konuşmacısı, Kraliçe Viktorya döneminin seçkin, yayılcı İngiliz ideolojisine hizmet eden, üst sınıfla irtibat kurabilen, alt sınıfla da bağı (faziletini kaybetmeden!) koruyan özellikle "orta sınıfı" ve onların çocuklarını her dakika bu ölküye hizmete çağırırken, erek metnin konuşmacısı ise kendi insanını halkına yani sokaktaki insana, sıradan vatandaşa hizmete çağırıyor sanki. Ecevit'in konuşmacısı, erek kültürün o dönem Türkiye'sindeki Halkçı Karaoğlan'ı olmuş, bir meydanda seçmenine hitap ediyor gibi konuşuyor. Ülkesinde dağa taş ismi yazılarak dünya görüşü paylaşılan siyasetçi Ecevit'in "halkçı" ruhu ve dili, doğal olarak, çevirmenin bu tercihlerine doğrudan yansımış görünüyor. Okuduğu Robert Kolej'de Anglosakson kültürünü yakından tanımış, ömrünü politikaya vakfetmiş bir çevirmen olarak Ecevit'in Kipling dönemini, onun milliyetçi, Britanya İmparatorluğu'yla özdeşleştirilen kimliğini bilmemesine olanak yok gibidir. Ancak kendi döneminin sosyo-kültürel koşulları, okur beklentileri, değerleri, kaynak kültür döneminin koşulları, beklentileri ve değerleriyle örtüşmeyince, çevirmen kaynak metni doğal olarak kendi gerçekleri doğrultusunda anlamlandırmış ve çeviri metinde böyle bir farklılık, Popoviç'in deyimiyle (1987: 34) hem "bireysel" hem de "konusal" diyebileceğimiz bir "kaydırma" meydana gelmiş olduğu görülüyor. Bu noktada, çevirmen Ecevit, anlamın tarihselliğine ve şimdide yeniden üretildiğine vurgu yapan yazın kuramcısı Barthes (1999: 78) ve yorumbilimci Gadamer'in (bk. Özlem, 2011: 29 ve 30) bu görüşlerine uygun düşen bir anlamlandırma süreci yaşamış; adeta "yazarın ölümü"ne (Barthes, 1978) sebebiyet vererek, "yazarın metni" ile "okur" arasındaki "ufukların kaynaşmasıyla", işbirliği ve "diyalog" ile anlamın kurulduğuna inanan Gadamer'in felsefi yaklaşımına yakın bir okuma yapmış gibi görünüyor.

Ancak, bir çeviriye bütünsel ve bağlamsal yani dizgesel yaklaşarak kaynak metne göre yapılan değişiklikleri açıklamak demek, metinde tespit edilebilecek bazı "hata"ları, Popoviç'in (1987: 34-35) deyimiyle, "olumsuz kaydırmaları" görmezden gelmek demek değildir. Nitekim Ecevit'in konuşmacısı 3. kıtanın 7. ve 8. dizelerinde oğlunun başkaları tarafından yalnız bırakıldığı

bir durumu betimliyor: “herkesin bırakıp gittiği noktada / sen dayanabilirsen tek”. Ancak kaynak metnin iç bağlamını dikkatlice incelersek oradaki “they” (onlar) sözcüğünün başka insanlara değil, bir üst dizedeki “your heart and nevre and sinew” (yüreğin, sinirlerin, kasların) sözcüklerine gönderme yaptığı, bir alt dizinin de bu yoruma açıklık getirdiği hemen anlaşılacaktır: “If you can force your *heart and nevre and sinew* / To serve your turn long after *they* are gone / And so hold on when there is nothing in you” (3. kıta, 5- 7. dizeler, vurgu benim) / “Eğer hükmedebilirsen yüreğine, kaslarına ve sinirlerine / Hizmet etsinler diye sana, çoktan tükenmiş olsalar da / Ve böylece dayanabilirsen, hiçbir şey kalmamışken içinde” (çeviri benim).

Sonuç

Sonuç olarak, İngiliz şair Kipling’in 20. yüzyılın başında kendi toplumunun yaşantıları ve hâkim düşüncelerinin etkisi altında, sadece kendi toplumunu ve kültürünü düşünerek 1910 yılında yazdığı “If-” şiirini, Ecevit 66 yıl aradan sonra “Adam Olmak” başlığıyla kendi toplumu için kendi kültürüne aktarırken, erek kültürün koşulları, kısıtlamaları içinde ve bu kültürün önemli bir parçası olarak kendi dünya görüşünün de etkisi altında kararlar alarak, kuvvetli ve zayıf yönleriyle “işlevsel yeterlilik” (bk. Reiss ve Vermeer, 1984) gösteren “özgür” bir şiir çevirisi, Holmes’un deyimiyle, bir “üst-şiir” üretmiş diyebiliriz. House (2001: 247), çeviriyi “yeniden bağlamına oturtma” (*recontextualization*) diye ele aldığı çeviri eleştirisi modelinde böyle bir kaynak metin-erek metin ilişkisini “işlevsel-edimsel eşdeğerlik” olarak tanımlıyor. Araştırmacı (2001: 250), Ecevit’in çevirisi gibi, “kültürel bir filtre” vasıtasıyla erek kültürün dil ve söylem dünyasında işlev gören, fakat kaynak metnin ortaya çıktığı söylem dünyasını harekete geçirmek için herhangi bir girişimde bulunmayan çevirileri “örtük çeviri” (*covert translation*); Kongar’ın düşüncesindeki gibi yazarın sözlerini “dümdüz” aktarmayı amaçlayan erek metinleri ise “bariz çeviri” (*overt translation*) diye adlandırıyor. Öte yandan, yazı boyunca okuduğunuz, kaynak şiirdeki sözler kadar estetik nitelikleri de göz önünde bulundurmaya çalışan ve bir “karşılaştırma tabanı” olarak yararlanmaya çalıştığım kendi

çevirim ise ikisinin arasında kalıyor gibi görünüyor. Raymond van den Broeck'ün (1985: 61) çeviri eleştirisi modeline göre ise, Ecevit'in erek kültürde sanki özgün bir metin gibi işlev görmesini amaçladığı "kabuledilebilir" (*acceptable*) (Toury, 1995: 56-61) çevirisi ile Kongar'ın düşüncesindeki "yeterli" (*adequate*) çeviri iki uç noktayı oluştururken, benim erek metnim yine ikisinin arasında bir yerde konumlanarak şiir çevirisindeki kendi tercihimin ortaya koyuyor.

Ayrıca, House'un bir metinle onu çevreleyen sosyo-kültürel bağlam arasında sıkı bir ilişki ve etkileşimin varlığı düşüncesi ile Jähnichen'in ve dolayısıyla ondan alıntı yapan Salevsky'nin tarihsel bir kültürel bağlam karşılaştırması yapılmasının ve çevirmenin öznel bakış açısının göz önünde bulundurulmasının özellikle "özgür" yazınsal çevirilerde işlevsel yeterliliğin saptanması bakımından ne derece önemli olduğuna dair düşüncesi "Adam Olmak" başlıklı şiir çevirisiyle olumlanmış oluyor. Ayrıca, Jähnichen'in sosyo-kültürel bağlamdaki farklılıktan dolayı "yan anlamsal metin potansiyelinin oluşması"na dair düşüncesinin etkililiği de bu incelemede kendini oldukça gösteriyor. Çevirmen Ecevit, Salevsky'nin (1998: 206) yazın çevirisindeki süreci açıklarken ileri sürdüğü gibi, kaynak metni yorumlarken bazı anlamlara özel vurgu yapıyor ve onları erek metninde öne çıkarıyor; Ecevit'in "adam olmak," "halkı unutmamak," "emeğini katmak hakkına" tercihlerinde açıkça görülen bu "önemleştirme", yine Salevsky'nin (1998: 212) vurguladığı gibi, "dilsel, yazınsal ve sosyal zincirlemelere" bağlı olarak ortaya çıkıyor.

Böylece, hem özel yaşantısı hem de sanatıyla zamanının "yılmaz bir şövalyesi" gibi yaşamış olan yazar ve şair Kipling'in demokrasiye, insanlığa değil, belli bir grubun yani milletin üstünlüğüne inanan, yayılcı ilerleme ülküsü etkisinde yazdığı bir babadan oğluna öğütler manzumesi, bu "üst-şiir" in özellikle en can alıcı son kıtasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin "Halkçı Karaoğlan" Ecevit dönemine hâkim, mütevazı, sıradan insan yaşamının önemine inanan, halkı için iyi bir insan olarak yaşamayı amaçlayan demokratik bir ülkünün sesine dönüşüyor adeta. Kendi

kültüründe “İmparatorluk Şairi” olarak anılmasına rağmen, devletin resmi unvanlarını kabul etmemiş bir “Halk Şairi” (*People’s Laurette*)¹ olan yazar Kipling’in bu “halkçı” yönü, çeviri vasıtasıyla, on yıllar sonra oldukça farklı bir kültürdeki bir diğer yazar ve şair olan Ecevit’in “halkçı” kimliğiyle buluşuyor gibi görünüyor. Bu sayede çevirmen Ecevit, “yeniden yazan”, “Türkçe Söyleyen” Can Yücel’in özgün ve özgür çeviri anlayışına benzer bir biçimde, Lawrence Venuti’nin (1998: 12) “yerlileştirici” çeviri tanımına uygun olarak, sanki Kipling’in duygu ve düşüncelerine kolay bir erişim sağlıyormuş havası yaratan bir “şeffaflık” yanılması yaratıyor.

“Peki, biz hangisini işitiyoruz Ecevit’in bu ünlü çevirisini okuyunca? Şiirde sesini duyduğumuz konuşmacı ‘yılmaz bir şövalye mi, yoksa halkçı Karaoğlan mı?’” diye haklı olarak sorduğunuzu duyar gibi oluyorum. İkisini de işitiyoruz bence; “Adam Olmak” şiirindeki anlamların, tam da Gadamer’in etkili bir biçimde vurguladığı gibi, iki “kurucu” ortağını birden duyuyoruz çeviride, birincinin üstü biraz “örtük” olsa da...

Kaynakça

- Akar, Rıdvan-Can Dünder (2015). *Karaoğlan*. İstanbul: Can Yayınları.
- Akbulut, Ayşe Nihal (2012). “İşlevsel Eylem Kuramı Işığında Yazın Çevirisi: Bir Örnek, Etik Bir Karar Süreci, Çeviri Kararının Eğitime Yansımaları ve Çeviri Eleştirisi için Küçük Bir Not”. *Ç.N. 16*, s. 112-118.
- Ash, Chris (2012). *The If Man: Dr. Leander Starr Jameson: the Inspiration for Kipling’s Masterpiece*. Güney Afrika: 30⁰ South Publishers.
- Barthes, Roland (1978). “The Death of the Author”. *Image, Music, Text*. (Çev. Stephen Heath). New York: Hill & Wang. s. 142-148.

¹bkz. www.kipling.org.uk/kip_fra.htm.

- Barthes, Roland (1999). Eleştiri Nedir? *Yazı ve Yorum*. (Ed. ve Çev. Tahsin Yücel). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s. 74-78.
- Bassnett, Susan-André Lefevere (1995). Preface. *Translation, History and Culture*. (Ed. Susan Bassnett – André Lefevere). London and New York: Cassell. s. ix.
- Beach, Joseph Warren (1962). Rudyard Kipling. *English Literature of the Nineteenth and the Early Twentieth Centuries, 1798 to the First World War*. (Ed. Hardin Craig). New York: Collier Books. s. 237-240.
- Broeck, Raymond van den (1985). "Second Thoughts on Translation Criticism". *The Manipulation of Literature Studies in Literary Translation*. (Ed. Theo Hermans). London and Sydney: Croom Helm. s. 54-62.
- Carrington, Charles (1955). *The Life of Rudyard Kipling*. Garden City, New York: Doubleday & Company.
- Çavuşoğlu, Özgür (Çev.) (2012). "Eğer". (Yaz. Rudyard Kipling). *Türk Edebiyatı*. Mayıs 2012, s. 29.
- Çavuşoğlu, Özgür (2015). *The "Rewriter" par excellence: "Türkçe Söyleyen" Can Yücel*. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing.
- Dillingham, William (2008). *Being Kipling*. New York: Palgrave Macmillan.
- Drabble, Margaret - Jenny Stringer (1990). Kipling, Rudyard. *The Concise Oxford Companion to English Literature*. (Ed. Margaret Drabble - Jenny Stringer). Oxford, New York: Oxford University Press. s. 307-308.
- Ecevit, Bülent (1968). *Bu Düzen Değişmelidir*. İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Ecevit, Bülent (1976). *Şiirler: Şiir Çevirileri, Yazın ve Sanat Yazıları*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık.
- Forster, Edward Morgan (1909). "Kipling's Poems". *Journal of Modern Literature*. (Ed. Michael Lackey). C. 30, S. 3, Bahar 2007, s. 12-30.

- Havholm, Peter (2009). Being Kipling: A Journal of Victorian Fiction. *Nineteenth Century Literature*. C. 64, S. 1, s. 123-126.
- Henley, William Earnest (Erişim Tarihi: 02.08.2016). "Invictus", <https://www.poetryfoundation.org/poems/51642/invictus>.
- Holmes, James S. (1970). "Forms of Verse Translation and the Translation of Verse Form". *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*. (Ed. James S. Holmes - Frans de Haan - Anton Popovic). Mouton, The Hague, Paris: Publishing House of the Slovak Academy of Sciences. s. 91-96.
- House, Juliane (2001). "Translation Quality Assessment: Linguistic Description versus Social Evaluation". *Meta*. C. 46, S. 2, s. 243-257.
- İnce, Ülker (1993). "Çeviriyi Eleştirmeden Önce". *Dilbilim Araştırmaları*. (Ed. Gül Durmuşoğlu - Kamile İmer - Ahmet Kocaman - Sumru Özsoy). Ankara: Hitit Yayınları. s. 5-11.
- İnce, Ülker (2010). "Çeviri Eleştirisi Üzerine Bazı Düşünceler". *Ç.N.* S. 11, s. 105-110.
- 68
- Karadağ, Ayşe Banu (1997). *From Impossibility to Possibility in Poetry Translation: A New Insight for Translation Criticism*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü.
- Kipling, Rudyard (1910). "If". *Rewards and Fairies*. USA: The Country Life Press. s. 181-182.
- Kipling, Rudyard (1928). *A Book Of Words*. London: Macmillan.
- Kipling, Rudyard (2007). *Something of Myself*. London: Hesperus.
- Kongar, Emre (Erişim Tarihi: 15.12.2012). Rudyard Kipling Okumak: "Eğer", http://www.kongar.org/aydinlanma/2009/764_Rudyard_Kipling_Okumak.php.
- Kurultay, Turgay (1999). "İkinci Dilden Çevirinin Yasak Meyvesi". *Virgöl*. 15 Ocak, s. 25-29.

- Lackey, Michael (2007). "E.M. Forster's Lecture 'Kipling's Poems'". *Journal of Modern Literature*. (Ed. Michael Lackey). C. 30, S. 3, s. 12-30.
- Lefevere, André (1985). "Why Waste Our Time on Rewrites?". *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. (Ed. Theo Hermans). London and Sydney: Croom Helm. s. 215-243.
- Lefevere, André (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London and New York: Routledge.
- Lopez, Jesus Angel Gonzalez (Erişim Tarihi: 10.12.2012). English Realism: The Victorian Era (1837-1901), <http://literatureinenglishunican.blogspot.com/2009/12/english-realism-victorian-era-1837-1901.html>.
- Nord, Christiane (1991). *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-oriented Text Analysis*. Amsterdam and Atlanta: Rodopi.
- Odabaşı, Cem Mehmet - Şaban Köktürk (2013). "Rudyard Kipling'in 'If' Adlı Şiiri ve Türkçe'ye Bülent Ecevit Tarafından 'Adam Olmak' Başlığıyla Aktarılan Çevirisinin André Lefevere'nin Yaklaşımı Doğrultusunda İdeolojik Bir Değerlendirmesi". *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*. C. 15, S. 2, s. 191-209.
- Orwell, George (Erişim Tarihi: 11.05.2006). "Essay on Kipling", <http://gutenberg.net.au/ebooks03/0300011h.html#part17>.
- Özlem, Doğan (2011). "Gadamer: Aslolan Metindir". *Hermeneutik ve Şiir*. İstanbul: Notos Kitap. s. 28-31.
- Popoviç, Anton (1987). *Yazın Çevirisi Terimleri Sözlüğü*. (Çev. Suat Karantay - Yurdanur Salman). İstanbul: Metis Yayınları.

- Popoviç, Anton (1970). "The Concept of 'Shift of Expression' in Translation Analysis". *The Nature of Translation: Essays on the Theory and Practice of Literary Translation*. (Ed. James S. Holmes - Frans de Haan - Anton Popovic). Mouton, The Hague and Paris: Publishing House of the Slovak Academy of Sciences. s. 78-87.
- Reiss, Katharina - Hans J. Vermeer (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen, Germany: Niemeyer.
- Rifat, Mehmet (2004). "Azra Erhat'ın Bir Yazısı: Üslup Biliminde Yeni Bir Yöntem". *Varlık*. S. 1165, s. 57-60.
- Salevsky, Heidemarie (1998). "Translation Criticism: A Fictitious Problem of Translation Science?". *Über die Sprache hinaus: Beiträge zur Translationswissenschaft*. Heidelberg: Textcontext.
- The Nobel Prize in Literature 1907 (Erişim Tarihi: 10.12.2012). Presentation Speech, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1907/press.html.
- Topuzoğlu, Ali (1975). *Halk Adamı Ecevit*. İstanbul: Tok Yayınları.
- Toury, Gideon (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Toury, Gideon (1980). *In Search of a Theory of Translation*. Tel Aviv: The Porter Institute for Poetics.
- Venuti, Lawrence (1998). *Scandals of Translation*. Londra and New York: Routledge.
- Vermeer, Hans J. (1989). "Skopos and Commission in Translational Action". *The Translation Studies Reader* (2000). (Ed. Lawrence Venuti). London and New York: Routledge. s. 221-232.

Yılmaz, Arsun Uras - Özgür Çavuşoğlu (2014). "Şiir Çevirisi Üzerine Sosyo-kültürel Bağlamda Söylem Çözümlemesi: R. Kipling'in 'If' Şiirinin Türkçe Çevirileri". 27. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları. s. 226-235.

Young, Elizabeth (Erişim Tarihi: 23.05.2016). "Flight from the Imagination: Was Rudyard Kipling a Modernist, Experimentalist or an Imperialist Windbag, a Producer of Populist Rhetoric? And Why does a Faint Sense of Unease Still Cloud His Name?", <https://www.newstatesman.com/flight-imagination-was-rudyard-kipling-modernist-experimentalist-or-imperialist-windbag-producer-pop>.

Çetin, Özge- Füsün Bilir Ataseven (2020). "Bilgisayar Destekli Çeviri Araçlarında Çevirmenler: Etnometodolojik Çözümleme Çalışması". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. Çeviribilim Özel Sayısı, s. 73-112.

BİLGİSAYAR DESTEKLİ ÇEVİRİ ARAÇLARINDA ÇEVİRMENLER: ETNOMETODOLOJİK ÇÖZÜMLEME ÇALIŞMASI *

TRANSLATORS IN COMPUTER AIDED TRANSLATION TOOLS: AN ETHNOMETHODOLOGICAL ANALYSIS STUDY

Öğr. Gör. Özge ÇETİN**
Amasya Üniversitesi
ozge.cetin@amasya.edu.tr

Prof. Dr. Füsün BİLİR ATASEVEN***
Yıldız Teknik Üniversitesi
fusunataseven@gmail.com

Öz

Günümüzde, çevirmenlerin ve çeviri programlarıyla çalışan yöneticilerin teknolojiye nasıl baktıklarını ve kabullendiklerini görebilmek önemlidir. Bu çalışmada çevirmenlerin Bilgisayar Destekli Çeviriye yaklaşımlarını "nasıl oluşturduklarını" anlamak ve "kullandıkları yöntemleri çözümlmek" için teknoloji pratiklerinde kullandıkları anlamlandırma yöntemleri çözümlenmeye çalışılmıştır. Bunun başarılabilmesi için ise bireyleri tek tek inceleyen etnometodolojik araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmada çevirmenler, redaktör / editörler ve öğrenciler ayrı ayrı incelenmiştir. Serbest çevirmen olarak çalışan kişi sayısının tam bilinmemesinden dolayı bu evreni tahmin etme olasılığı

* Bu makale tarafımızdan hazırlanan "Bilgisayar Destekli Çeviriye Eleştirel Bir Bakış" isimli doktora tezinden faydalanılarak türetilmiştir.

** ORCID: orcid.org/0000-0002-7249-8755

*** ORCID: orcid.org/0000-0003-4204-7600

düşüktür. Bu yüzden, olasılığı bilinmeyen örnekleme yöntemi olarak kolaylıkla bulunabileni örnekleme (Convenience Sampling) yöntemine gidilmiştir. Oluşan bazı etik problemlerden dolayı, veri toplarken, katılımcıların bazılarında Google forms üzerinden görüşme belgesi paylaşılmıştır. Erişilebilen diğer katılımcılarda ise gözlem ve görüşme yöntemleri kullanılmıştır. Çözümleme çalışmalarında Maxqda 2018 programı kullanılmış, tarafların dizinsel / bağlama gönderimli ifadelerine, üyelerin pratik eylemlerine, pratik eylemlerinin refleksif özelliklerine ve üyelerin arka plan beklentilerine bakılmıştır.

Katılımcıların Bilgisayar Destekli Çeviriyi kullanma ile ilgili ifadeleri incelendiğinde, sosyal ortamlarına göre değişebilen çeşitli anlamlandırma metotları kullanabildikleri gözlemlenmiştir. Çalışmada çevirmenler bu programları var olan hiyerarşik yapıları içerisinde üst denetim mekanizmalarına bağlı anlamlandırmakta, redaktör / editör / yöneticiler ticari ilişkilerine bağlı anlamlandırmakta, öğrenciler ise eğitim ve deneyimlerine bağlı anlamlandırmaktadırlar. Bireysel anlamlandırma yöntemlerinin bu yöntemle analiz edilmesi sadece teknoloji konusunu Çeviribilim’de dost / düşman gibi konumlandırmaktan daha farklı bir noktaya taşımakla kalmaz, aynı zamanda bu programların üreticilerine de önemli veriler sunar.

Anahtar Kelimeler: Etnometodoloji, bilgisayar destekli çeviri, çevirmen, Maxqda, çeviri belleği.

Abstract

Today it is important to see how translators and managers evaluate and embrace the technology. In this study, we tried to analyze the sense methods translators use in their technological practices, to understand "how they establish their understanding on computer aided translation tools" and analyze "the methods they use". To achieve that, we resorted to ethnomethodological research method which investigates individuals one by one.

In this study we investigated translators, redactors / editors and students respectively. Due to freelancers' numbers uncertainty, it is unlikely to anticipate the entire population. Therefore, we resorted to Convenience Sampling model as a Non-Probability Sampling Method. During collecting data, because of some ethical problems, we shared written- structured interview forms through Google Forms for some participants. For the other participants, we could reach, we resorted to the observation and interview methods. In analysis part, we used Maxqda 2018 program. We searched for the indexical properties of the actors, their practical actions, reflexivity of those practical actions and background expectancies of members.

With this analysis of participants' expressions about computer aided translation, we observed that participants could use several sense methods changing according to their social settings. Study shows that translators establish their sense methods in accordance with higher control mechanism in their hierarchical social order, redactors / editors / managers establish their sense methods in accordance with their commercial affairs and students establish their sense methods in accordance with their education and experiences. Analyzing individual sense methods with this way not only brings a different approach to position the technology issue in Translation Studies as a friend / foe, but also furnishes essential data for these programmers.

Keywords: Etnometodology, computer aided translation, translator, Maxqda, translation memory.

Giriş

Hız ve tutarlılık konusunda katkıları olması iddiası ile çevirmenlerin gündemine giren Bilgisayar Destekli Çeviri (BDÇ / CAT) ve Çeviri Bellekleri (ÇB / TM), daha güncel kullanımı ile Çeviri Yönetim Sistemleri (ÇYS / TMS) (Canım Alkan, S. 2017:75) çeviri bürolarının piyasada öne çıkma hamlelerinden biri gibi görünmektedir. Bu çalışmada, eski veya yeni sistem her tür programı kullanan katılımcılar üzerine bir araştırma yapılmış, dolayısı ile Bilgisayar Destekli Çeviri adı kullanılmıştır. Temelde bilgisayara kurulan bir yazılım aracılığı ile veya bulut tabanlı sistemler aracılığı ile (internet ile uzaktan erişerek) çevirmenlerin çeviri eylemini gerçekleştirebildiği bu programlar çevirmene yardımcı araçlar olarak da tanımlanabilir. Burada çeviri eylemini gerçekleştiren çevirmen, ona sağladığı “hatırlatma temelli” sistemi ile Bilgisayar Destekli Çeviri programları yardımcı araçlardır.

Çeviribilimde, konu ile ilgili şimdiye kadar “makinelere yerimizi alır mı” kaygısından, “Çeviri teknolojileri daha nasıl geliştirilebilir” ya da “Çeviri teknolojileri eğitimi” gibi çeşitli çalışmalar bulunmakta ve konu üzerine çalışmalar devam etmektedir. Ümit Özyayın (Makine Çevirisi Bizi İşimizden Edecek mi? Başlıklı E-Kitap bölümü. 2015) ve Richard Samson (Computer Assisted Translation. 2005) gibi araştırmacılar, teknolojinin çevirmenlerin geleceği üzerindeki etkileri ile ilgili çalışmalarını sorgulayan

bakış açısına sahip iken, Lynne Bowker (Translation Memory and The Text. 2006) ve Anthony Pym (Translation Skill Sets In A Machine Translation Age. 2013) gibi araştırmacılar eleştirel yaklaşımın yanı sıra bu sistemlerin içeriği ve daha nasıl geliştirilebileceği ile ilgilenir. Sözü geçen çalışmaların yanı sıra yapılmış ve yapılmakta olan farklı çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak konuyu çevirmenler üzerinden değerlendiren az sayıda çalışma yer almaktadır. Bunlardan birisi de etnografik yöntemle incelenmiş bir çalışma olan Matthieu LeBlanc'ın "Translators on Translation Memory (Çeviri Belleklerinde Çevirmenler)" (2013) adlı çalışmasıdır. Ancak LeBlanc'ın çalışması sadece Kanada'daki çevirmenlere odaklanmakta ve Çeviri Belleklerinin avantaj ve dezavantajları üzerinde durmaktadır ve inceleme yöntemi olarak etnografik araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada ise çevirmenlerin ve çeviri programlarıyla çalışan yöneticilerin program kullanımı sırasında bu teknolojilere nasıl baktıkları, nasıl kabullendikleri, üyelerin Bilgisayar Destekli Çeviriye yaklaşımlarını "nasıl oluşturdukları" ve "anlamlandırırken kullandıkları yöntemler" çözümlenmeye çalışılmıştır.

76

Bu çalışmada bireyleri tek tek inceleyen etnometodolojik araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yorumcu sosyoloji olarak da adlandırılan söz konusu yöntem, "üyelerin anlamlandırma yöntemlerine" odaklanmaktadır ve daha önce Çeviribilim'in araştırma alanlarından biri olan çeviri metin incelenmesinde kullanılmıştır. Çalışmada klasik sosyolojik yöntemlere başvurulmamasının nedeni, yeterli sayıda çevirmene ulaşılarak, verilen cevaplardan istatistiki bir sonuca ulaşmak fikrinin, çalışmada yapılmak istenen ile uyuşmamasıdır. Çünkü amaç onların ne düşündüğünü ortaya koymak değil, çalışılan grup üzerinden ortaya çıkan düşünme yöntemlerini çözümlenektir. Bu nedenle iş yoğunluğundan, müşteri mahremiyetinden veya farklı sebeplerden bilgi paylaşımında bulunamayan çevirmenlerin büyük bir katılımcı oranı içerisinde yüzdeler olarak yer almasındansa, küçük ölçekli bir araştırma ile bireysel yaklaşımlarının gözlemlenebileceği fikrine ulaşılmış ve elde edilen verilerin istikrarlı özelliklerinin sürecine ve süreç hipotezine odaklanılmıştır.

Harold Garfinkel'e göre Etnometodolojik araştırmalar genellemeler içermez, düzenlemeler formüle etmez (Garfinkel, 2014:8). Sadece var olan anlamlandırma yöntemleri ortaya konulur. Ancak bu sayede bu anlamlandırma yöntemlerinin detaylarına inilebilmektedir ve bu türden bir bilgi sayesinde bu öngörülebilecek teknolojinin dost / düşman olması ikiliklerinin dışında ya da arasında ne tür değişiklikler olabileceği ortaya konulabilir. Bireysel anlamlandırma yöntemlerinin analiz edilmesi sayesinde sadece teknoloji konusundaki anlamlandırma yöntemlerindeki değişiklikler göz önüne serilmiş olmaz, aynı zamanda bu programların üreticilerine de programlarının kullanıcıları hakkında önemli bilgiler sunulmuş olur ve en önemlisi Çeviribilimde teknolojinin ve çevirmenlerin yeri ve geleceği açısından önemlidir.

Çalışmada çevirmenlerin ve çeviri dünyasındaki üyelerin teknoloji ile ilgili gündelik eylemlerine dair açıklanabilir kılma prosedürleri incelenmiş ve "çeviri ile ilgili üyelerin anlamlandırma yöntemlerinin" ortaya konulması hedeflenmiştir. Bunun için çevirmen, redaktör / editörler ve öğrenciler incelenmiştir. Bu evreni tahmin etme olasılığı düşük olduğundan, olasılığı bilinmeyen örnekleme yöntemi olarak, kolaylıkla bulunabileni örnekleme (Convenience Sampling) yöntemine gidilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak da oluşan bazı etik problemlerden dolayı katılımcıların bazılarında Google forms üzerinden görüşme belgesi paylaşılmış, erişilebilen diğer katılımcılarda ise gözlem ve görüşme yöntemleri kullanılarak veri üçlemesi yaratılmaya çalışılmıştır. Çözümleme çalışmalarında Maxqda 2018 programı kullanılmış, tarafların dizinsel / bağlama gönderimli ifadelerine, üyelerin pratik eylemlerine, pratik eylemlerinin refleksif özelliklerine ve üyelerin arka plan beklentilerine bakılmıştır.

Araştırma Deseni

Etnometodolojide bireylerin gündelik hayatlarını nasıl ifade ettikleri, gündelik hayatlarında ne yaptıkları kadar önemlidir. "Sokaktan ve uzman birinin sosyoloji yaparken "gerçek dünya"ya her referansı, fiziksel veya biyolojik olaylara olduğunda bile, gündelik hayatın organize etkinliklerine bir referanstır"

(Garfinkel, 2014:7). Bu nedenle bu çalışmada çevirmenlerin ifadeleri görüşme ve gözlem aracılığı ile incelenmiştir. Buna ek olarak, yine teknolojinin yardımıyla, açık uçlu hazırlanan ve elektronik ortamda paylaşılan yazılı görüşme formları ile insanların çalışma hayatları ve mahremiyetleri ihlal edilmeden onlara daha kolay ulaşılabilmesi sağlanmıştır.

Çalışmada çevirmenlerin yaklaşımlarını nasıl ürettiklerine bakılırken bunu tek başına oluşturmadıklarının da hesaba katılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu noktada birlikte çalıştıkları redaktör / editör ve yönetici konumundaki üyeler ile gündelik hayatları içerisinde kendi anlamlandırma metotlarını geliştirilmekte olacağı için çevirmenler ayrı, redaktör / editör ve yöneticiler ayrı değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra Çeviribilim eğitimi almakta olan öğrencilerin de daha eğitim sürecinde iken bu anlamlandırma yöntemlerini nasıl oluşturdukları gözlemlenmiştir. Bu sayede öğrencilerin anlamlandırma metotları ve aktif çalışan çevirmenlerin anlamlandırma yöntemleri ayrı ayrı değerlendirilebilmiştir.

78

Çalışmada güvenilirliği artırmak için üç ayrı veri toplama yöntemi uygulanmış ve üç farklı gruptan veri toplanmıştır. Birinci veri toplama yönteminde, çevirmenler ve redaktör / editör / yönetici konumundaki kişilerin görüşleri yazılı görüşme soruları (açık uçlu olarak) ile elde edilmiş, altı çevirmen ve altı redaktör / editör / yönetici olmak üzere on iki kişiye sorulan (30'ar soru) sorular analiz edilmiştir. İkinci veri toplama yönteminde ise üç yönetici (patron X-45 dk. /operasyon müdürü Y-30 dk. /patron Z-48 dk.) ve bir çevirmen (16 dk.) (toplamda 138 dk'lık görüşme analizi) ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve bu görüşmelerin deşifreleri analiz edilmiş, üçüncü veri toplama yöntemi olarak da öğrencilerin BDÇ atölye sunumları üç dönem üst üste gözlemlenmiş ve deşifreleri (2017 gözlem 37 dk.—2018 gözlem 39 dk. ve 2019 gözlem 29 dk. toplamda 111 dk'lık gözlem) analiz edilmiştir. Elde edilen veriler ise çevirmenler (1. Grup), redaktör / editör / yöneticiler (2. Grup) ve öğrenciler (3. Grup) olmak üzere üç farklı grup üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmada veriler ayrı ayrı, aşağıdaki ana başlıklar altında

toplanabilecek anlamlandırma yöntemlerini ortaya çıkartmak üzere çözümlenmeye çalışılmıştır.

- 1- Teknolojiyi kendilerine dost / düşman olarak anlamlandırma yöntemleri
- 2- Çevirmenlik mesleği ve oluşumları (çeviri metin, müşteri, patron, üst konumdaki diğer üyeler) üzerine kendi konumlarını anlamlandırma yöntemleri

Birinci veri toplama yöntemi olan yazılı görüşme için hazırlanan sorular, yarı-yapılandırılmış bir şekilde, ikinci bir veri toplama yöntemi olarak bir çevirmene ve iki patron ve bir operasyon müdürüne sorulmuş ve tüm katılımcıların cevapları MAXQDA programı ile analiz edilmiştir. En sonunda da öğrenci grubunun gözleminin deşifreleri bu analizler ile karşılaştırılmıştır. Böylece çevirmenlik eğitimi alan bireyler ile alanda çalışan bireyler arasındaki anlamlandırma yöntemleri arasında fark oluşup oluşmadığına bakılmıştır. Bu sayede çevirmenlerin mesleği yapma nedenleri ve Bilgisayar Destekli Çeviriyi kullanma ile ilgili ifadeleri incelenmiş, çalıştıkları ya da buldukları ortama göre değişebilen çeşitli anlamlandırma metotları kullanabildikleri görülmüştür.

Çeviri ve Etnometodoloji

Etnometodoloji İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika'da 50'li ve 60'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Kuramsal öncüsü, T. Parsons'ın öğrencisi Harold Garfinkel'dir. 1945'te jüri müzakerelerine ait kayıt bantlarını çözümlenmeye karar vermesi ile ortaya çıkan *Etnometodolojide Araştırmalar* (1967) kitabı bu alanın temel kitabı kabul edilir. Klasik sosyolojiden farklı yöntemler kullanan ve yine sosyolojinin bir alt alanı olarak kabul edilen bir yaklaşımdır. Prof. Dr. Yücel Bulut'un İstanbul Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Sosyoloji dersleri için hazırlamış olduğu Sosyolojiye Giriş 1 adlı kitabında vermiş olduğu yalın anlatımla özetleyecek olursak, Etnometodoloji; "Etno" bir grubun üyeleri, halk ya da insanları, "Metodoloji" üyelerin içinde buldukları durumları anlamlandırmadaki yöntemlerini anlatan kelimelerinin bir arada kullanılması ile isimlendirilmiştir (Bulut,

2013:133). Alain Coulon'un tanımı ile "bireylerin gündelik eylemleri anlamak ve gerçekleştirmek için kullandıkları metotların, yani iletişim kurarken, kararlar alır, akıl yürütürken başvurdukları metotların araştırılmasıdır." (Coulon, 2015:28). Diğer bir deyişle bir guruba ait bireylerin içinde buldukları durumu anlamlandırma yöntemlerini ortaya koymaktır. Harold Garfinkel'in kendi tanımına göre "Etnometodoloji, bağlama-gönderimli ifadelerin ve diğer pratik eylemlerin rasyonel özelliklerini, gündelik hayatın organize (düzenli) ve ehliyetli pratiklerinin olumsal süregelen icrası olarak araştırır." (Garfinkel, 2014:29).

Garfinkel'in daha kitabının başlarında belirttiği gibi "Etnometodolojik araştırmalarda üyelerin metotları, gündelik etkinliklerini ... açıklanabilir kılan metotlar olarak ... analiz edilir" (2014:7). Vurguladığı en önemli noktalardan birisi "etnometodolojik araştırmaların düzeltmeler formüle etmek veya önermek için olmayışıdır ve pratik eylemlerle ilgili çözümler önerilmez" (2014:8). Garfinkel'e göre "üyelerin düzenli gündelik ilişki ortamlarını ürettikleri ve düzenledikleri etkinlikleri ile onların bu ortamları açıklanabilir kılma prosedürlerinin aslında aynı şeyler olarak görülmesi gerekir" (2014:17). Yani çevirmenlerin çalışma ortamlarında "ilişki ortamını ürettikleri ve düzenledikleri etkinlikleri" olarak ele alınabilecek her şey çevirmenlerin "eylemlerini açıklama yöntemleri" ile birbirine eş değerdir.

Ülkemizde ve Dünyada Etnometodolojik yaklaşımlarla yapılmış çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Alanın yukarıda saydığımız baş yapıtlarının dışında, Cuff & Sharrock, & Francis'ten "Meaning and Action (Anlam ve Eylem)"(2012) , Moira Inghilleri'den "Sociological Approaches (Sosyolojik Yaklaşımlar)" (2009), Kıvanç & Haleva'dan "Elif Şafak'ın Araf Adlı Romanında Kültürel Olgu ile Anlam ve İmge Alanları Bağlantısı: Etnometodoloji Işığında Bir Çeviri Metin İrdelemesi" (2015), Duygu Çurum Duman'ın "Toplum Çevirmenliğine Yorum Bilgisel Bir Yaklaşım: Sağlık Çevirmeni ve Öznellik" (2018), Aslı Araboğlu'nun "İki Aynı / Ayrı Dilde İki Aynı / Ayrı Otobiyografik Yapıt Üzerine Etnometodoloji-Çeviribilim

Odaklı Bir İnceleme” (2015), Füsun Bilir Ataseven & Duygu Çurum Duman’dan “Türkiye’de Sağlık Çevirmenliği Mevzuattan Sahaya” (2019) ve yine Füsun Bilir Ataseven’den “Arafta Üretilen Yazınsal Metinler” (2015), Füsun Bilir Ataseven & Hülya Yılmaz’ın “Les passeurs / médiateurs culturelles et leurs rôles d’intermédiaire facilitateur” (2013) gibi çalışmalar, Etnometodolojik yöntem ile veya yöntem üzerine yapılmış çalışmalardan bazılarıdır.

Etnometodolojik araştırma, gündelik hayatlara ve öznel ifadelere dayalı yapılan bir araştırmadır ve Etnometodolojik araştırmalara göre bireyler gündelik hayatın akışı içerisinde bir anlamlandırma süreci içerisinde hareket ederler. Başka bir deyişle bazı sosyolojik yaklaşımların benimsediği gibi bir takım ön kabuller ile değil, esnasında yapılan bireysel anlamlandırmalarla hareket ederler. Garfinkel’e göre “üyelerin düzenli gündelik ilişki ortamlarını kendileri sayesinde ürettikleri ve bir düzene soktukları etkinlikleri ile onların bu ortamları açıklanabilir kılma prosedürleri aslında aynı şeylerdir.” (Giddens, Anthony. 2003:55). Bu eşitlikten yola çıkılarak bireylerin gündelik hayatları onların anlamlandırma yöntemleriyle ilgili izler taşıyor ise, bireylerin anlamlandırma yöntemleri de aynı şekilde bireylerin gündelik hayatları ile ilgili izler taşır denilebilir.

Etnometodolojide birtakım şeylerin belirli bir hipotez dahilindeki istikrarına değil “süreç hipotezine” bakılır (Coulon, 2015: 28). Yani şeylerin hipoteze bağlı istikrarına değil, istikrarlı özelliklerin sürecine bakılır. “Aktörlerin kurallara göre davrandıklarını veri olarak almak yerine, onların bu kuralları uygularken kullandıkları metotları ortaya çıkarmaya çalışır” (2015: 29). Bunun için de aktörlerin bilgiyi “nasıl ürettiklerini, müzakere ettiklerini ve dili bir kaynak olarak nasıl kullandıklarını” gözlemler. (2015: 29). Burada bahsedilen “nasıl ürettikleri, müzakere ettikleri, dili nasıl kullandıkları” kısmı aktörlerin “pratik icralarıdır”. “Toplumsal hayat dil ile inşa edilir” (2015: 28). 1000 çevirmene sorulduğunda 999 tanesinin “BDÇ’yi severek kullanırım / mecbur olduğu için kullanırım” türünden vereceği yanıt ve elde edilecek anlamlı istatistiki sonuç eninde sonunda çevirmenlerin ağırlıklı çıkan sonuca göre hareket

edeceğini ön görecektir. Halbuki Garfinkel'e göre toplumsal pratikler sürecin içerisine ve esnasında oluştururlar. Dolayısıyla çevirmelerin "BDÇ'yi kullanması / kullanmaması" ile ilgili ön kabuller elde etmekten ziyade çevirmenlerin kullanıp kullanmamaları ile ilgili pratik eylemlerini nasıl betimledikleri, betimlerken bahsettikleri pratik eylemleri nasıl anlamlandırdıkları, konuşurken ne tür arka plan beklentileri ile konuştukları bu etnometodolojik yöntemle çözümlenebilir.

Bulgular

1- Çevirmenler

Çalışmaya yazılı görüşme yöntemi ile katılan çevirmenlerden altı kişiden üç tanesi BDÇ kullanmakta, bunlardan bir tanesi serbest sözlü çevirmenlik yapmakta ancak zaman zaman BDÇ kullanarak yazılı çeviri de yapmaktadır. Altı çevirmenden ikisi tam zamanlı bir büroda BDÇ ile çalışmaktadır. Çevirmenlerin bireysel olarak gündelik kavrayışlarını nasıl yapılandığı onların bireysel betimlemelerinde yatar. "Bir durumu betimlemek onu inşa etmektir" der Coulon (2015:36). Bu nedenle üyelere BDÇ'ye ve mesleğe bakış açıları sorulmuş ve bunları nasıl ifade ettiklerine bakılmıştır. Mesleği yapma sebepleri ile ilgili genel olarak başvurdukları ifadeler "küçük yaştan beri hayalimdeki meslek", "keyif", "kültür çalışmalarını sevip, dilin sınırlarını zorlamaktan hoşlanmak", "para kazanmak amacıyla başlayıp işte iyi olduğunu fark edip sonradan sevmek", "yükselmek", "yabancıların değer vermesi", "iyi para kazanmak", "tamamen duygusal" şeklindedir. Bir üyenin "tamamen duygusal ama keyif almak da önceliğim. (Yazılı görüşme-Katılımcı M70-Çevirmen)" cümlesindeki "tamamen duygusal" ifadesi dikkati çekmektedir. Üye nüktedan bir dille bunu belirtmeyi tercih etmiş olsa da "elbette her şey para değil" düşüncesini de belirtmek ister gibi devamına "ama keyif almak da önceliğim" ifadesini eklemiştir. Buradan üyenin "tamamen duygusal" ifadesi ile maddi sebeplere gönderme yaptığının anlaşılması beklentisi olduğu açıktır. Diğer taraftan üye, bu göndermesinin anlaşılmasını beklediği gibi, "nüktedan bir şekilde ifade edildiği ve tamamen yanlış anlaşılmadan işin içinde maddiyat olsa da sevilerek yapılmasının da önemli olduğu"

yönündeki örtük niyetinin de anlaşılmasını beklemektedir. BDÇ konusunda “kullanıp kullanmadıkları ve mesleğe katkısı olup olmadığı” sorulduğunda altı çevirmenden üçü kullandığı için “kolaylaştırdığını” söylemiş, bir kişi “kısmen” (kullanıp kullanmadığı ile ilgili) demiş, diğer iki kişi ise kullanmadığı için BDÇ ile ilgili bir yorum yapmamıştır.

2017 yılında çalışmaya yarı yapılandırılmış görüşme ile katılan Çevirmen X Mütercim- Tercümanlık mezunudur ve stajını yaptığı yerde çalışmaya başlamıştır. Bu kişinin ifadelerinin analizinden pratik gündelik eylemlerine dair bilgiler şöyle özetlenebilir. Çevirmen X birbiriyle bağlantılı ve aynı firmaya ait değişik zamanlarda yapılan çeviri işleri üzerinde çalışmaktadır. Bu yüzden Çeviri Belleğinden ve kullandığı BDÇ programının filtreleme özelliklerinden yararlanır. Bu filtreleri kullanmak onun elindedir. Program özelliklerini kendi çalışma tarzına uydurabilmektedir. Müşteri beklentilerini karşılamaya çalışır. Ayrıca müşteriye bir çeviri projesi için nasıl teklif sunulduğunu bilmektedir. Kalite kontrolünü kendi yapmakta ve bunu bir öz değerlendirme gibi düşünmektedir. Kilitli (yani daha önceden onaylanmış ve müşteri veya patron tarafından çeviride değiştirilmemesini sağlamak için kilitlenmiş), eşleşme oranı yüksek ama kaynak ile uyuşmayan çeviri eşleşmeleri ile ilgili problemler deneyimlemiş ve bununla ilgili müşteri ve patronu ile görüşüp düzeltmiştir veya en azından birkaç kere bu türden bir girişimde bulunmuştur. Önceden çeviri belleği var olan (kendilerinden veya müşteri tarafından gönderilen) çevirilerde, tutarlılığı sağlamak için çeviri belleğinden gelen eşleşmeyi koruması gerektiğini düşünür. Terimceye dikkat eder. Programda yazılmış müşteri yorumlarına dikkat eder. Çevirmen X'in yaptığı işi anlatırken bir yerde “Bu cümleyi çevirmeye başladığımız zaman öncelikle tabii ki de öznesini buluyorum.” şeklinde bir ifade kullanır. Üyenin bu cümlesinde “tabii ki de” ifadesiyle, araştırmacı ve orada bulunan patronun da “böyle olması gerektiğini yönünde” bir beklentisi olduğu söylenebilir. Katılımcının bir başka beklentisi ise araştırmacının kullandığı programın öğelerini oluşturan kısımların ve çevirmenin eylemlerin İngilizcelerini (datalar, match

rate'lere bakıyorum, pretranslate yapıyorum vs.) karşıdakinin biliyor olmasını beklemesidir.

Yazılı görüşme katılımcılarının da yine pratik gündelik eylemlerinden bahsetmelerini sağlamak için BDÇ'yi kullanım durumları ile ilgili sorular sorulmuştur. Üyelerden çevirmenlerde altı kişiden BDÇ kullanan iki kişinin de ücretsiz versiyonu ancak başlarda tercih edebilecekleri, bunun dışında ücretliyi tercih edecekleri, BDÇ kullanan diğer çevirmenin de (esas meşguliyeti sözlü çevirmenlik olsa da) ücretliyi tercih edeceği anlaşılmaktadır. Buradan "çevirmenler ücretli versiyonları tercih eder ya da daha çok güvenir" gibi bir sonuca varılamaz. Ancak burada dikkat çeken, bu çalışmada yer alan katılımcıların çoğunda "gelir az ya da serbest çalışan ise ücretsiz tercih edilmelidir" beklentisi olmasıdır. Aşağıda üyelerin ifadelerindeki "görünen ama gözden kaçan arka plan beklentileri" (Garfinkel, 2014: 61) görülmektedir. (APB: Arka Plan Beklenti; aşağıda APB ile verilen kısımlar üyelerin ifadelerinden elde edilen arka plan beklentileridir, herhangi bir genelleme ya da tespit içermemektedir. Üyelerin bu cümleleri hangi beklenti ile söylemiş olduğunun göstergesidir. Bireye özgüdür.)

MSA: Özellikle yeni başlayan serbest tercümanların kullanabileceği ücretsiz platformlar mevcut, ama bunların çoğunda bir şekilde kısıtlama olabiliyor. Hem tamamıyla özgür olmak hem de veri güvenliğini garanti altına almak için ücretli programları tercih ediyorum. (Çevirmen) (APB: üye ücretsiz olan programların çoğunun sınırlı bir erişime sahip olabileceği beklentisine sahiptir. Ücretsiz ürünlerin veri güvenliğinden şüphe eder.)

GUV'NOR: Ücretsiz versiyonla başlarım ama sonrasında ücret vermem gerekirse veririm çünkü kat be kat fazlasını ajanstan zaten kazanırım. PROGRAM A bedava, Program Z, sunucudan CAL lisans çektiğimiz için bana bedava. Program X senelik 99 € ama Program Z'ye geçtiğimizden beri kullanmıyoruz, o nedenle lisansı yenilemedim. Lazım olursa satın alırım, çok büyük bir para değil. (Çevirmen) (APB: Üyeye göre ücretli / ücretsiz seçimini çevrilecek metin ve çevirmenin içinde bulunduğu durum (çalışma koşulları, çalışılan kişiler) belirler. Kazançla kıyaslandığında ücretli versiyonlar pahalı değildir.)

Yazılı görüşme soruları-Çevirmenler

Burada aynı zamanda “üyelerin eylemlerinin refleksif karakterleri (üyelerin sorgulamadan benimseyip, rasyonelliğini onayladıkları gizli kodlar (Garfinkel, 2014: 8))” ile ilgili betimlemelere dikkat edilmelidir. Üyelerin arka plan beklentileri aynı zamanda oluşturdukları refleksiviteyi işaret etmektedir. Üyelerin kullandıkları bu ifadelerden yola çıkarak “kazanç-ücretli tercihi” arasında yukarıda bahsedilen türden beklentilerle konuştukları anlaşılabilir. İfadelerini de bu beklentiler düzleminde oluşturmaları, onların bu gizli kodu benimseyerek anlamlandırma yaptıklarını göstermektedir.

Üyelerin devam eden bir konuşma içerisinde şaşırdıkları, sinirlendikleri anlarda “görünen ama gözden kaçan arka plan beklentilerini” (Garfinkel, 2014: 61) betimlemeye başlayacağından söz etmiştik. Konuşmanın aşağıdaki kısmına kadar çevirmen X’in onaylayarak ve dinleyerek devam ettiği bir kısımdan sonra araştırmacı söylenenler üzerinden çıkarımlarda bulunmuş, ancak çevirmen X araştırmacının “bu da senin ne kadar emek sarf edeceğini şey yapıyo...” şeklinde eksik bırakılan ifadesini “belirliyo, evet bu!” diye onayladıktan sonra söylenen “müşteriyle konuşurken de ona göre konuşuyorsunuz.” ifadesine ilave açıklama yapma gereksinimi duymuştur.

Moderatör: müşteriyle konuşurken de ona göre konuşuyorsunuz?

Patron X: tabi

Çevirmen X: evet. Ve burda bu dataları birazcık dikkatli bir şekilde değerlendirmek gerekiyor. Mesela direk şey diyebilirsiniz. ... atıyorum bir çevirmen saatte dört yüz kelime çevirebiliyorsa işte bu işi iki buçuk saatte bitirmesi gerekiyor diye düz bi matematik hesabına girebilirsiniz. Ama şöyle bişey var. Yüzde elli ve yetmiş dört aslında içerik olarak birbiriyle benzeyen ama tutup da bazen cümleyi tamamen silip tekrar çeviri yapmanızı gerektiren şeyler olabiliyor ama yetmiş beş, seksen beş ve doksan beş kesinlikle işinize yarıyo. Çok az bi kesim değişiklik gerekiyor.

Yarı-Yapılandırılmış Görüşme- Çevirmen X

Çevirmen X bu ifadesinden durumu tam olarak onaylayamadığı anlaşılmaktadır. Çünkü kendine göre farklı bir durum daha vardır.

Bunu ifade ederken de “Ve burda bu dataları birazcık dikkatli bir şekilde değerlendirmek gerekiyor” ifadesini kullanır. Ardından da %50-74 arasında birbirine benzese de farklı olabilecek eşleşmelerde çevirmenin silip baştan yazmak gibi bir iş yapması gerekebileceğini belirtir. Yani çevirmen X arka plan beklentisinde, çeviri belleği eşleşmelerinin her zaman çevirmenin ne kadar emek sarf edeceği ile ilgili çok kesin bir bilgi veremeyeceği fikrine sahiptir. Coulon’un “Gündelik etkinliklerimizin akışı içinde, konuşmalarımız sırasında- aynı zamanda kullandığımız sözcükler aracılığıyla- anlamı, düzeni ve yaptığımız şeyin rasyonelitesini inşa ettiğimiz farkına varmayız” (Coulon. 2015:36). Çevirmen X de kendi beklentisi ile örtüşen ifadelerde katılırken kısaca onaylamayı, örtüşmeyen yerlerde ise “katılmadığını” ifade etmenin bir yöntemi olarak onaylama cümlesinin hemen ardından onaylamadığı kısma geçmeyi ve arada “dikkatli değerlendirmek gerek” şeklinde bir uyarı ifadesi kullanarak düşüncesindeki farklılığı ortaya koymayı tercih etmektedir. Çevirmenin bu yöntemi kullanmasının ardında, patronunun yanında olması, karşı çıkmak istememesi, zaten böyle bir duruma gerek olmaması, o an aklına gelmiş olması gibi pek çok farklı durum yatıyor olabilir. Ancak burada kesin olan çevirmen X “pratik gündelik hayatında %50-74 arasında benzer görünüp aslında çok farklı olabilecek çeviri belleği eşleşmeleri olabileceğini varsaymaktadır. Bu durumda eşleşme oranının kendisine ne kadar iş yapacağı ile ilgili bilgi vermesi durumunun avantajının yanı sıra bu durumun patron veya müşteri tarafından da dikkatli değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekte, onlarında kendisi ile aynı beklenti içerisinde hareket etmesini beklemektedir.

Yazılı görüşme katılımcılarına “BDÇ’nin mesleğe katkısı” sorulmuş, böylece mesleki hayatlarındaki gizli kodlar olarak beklentilerinden bahsedip bahsetmediklerine bakılmıştır. Yine katılımcılara BDÇ ile çalışırken ilk dikkat ettikleri şeyler sorulmuş, BDÇ ile pratik deneyimlerinde karşılaştıkları durumları nasıl ifade ettiklerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Çevirmenler BDÇ’nin Mesleğe katkısı ile ilgili soruya “benzer metinlerle uğraşmama”, “tutarlılık”, “eksik çeviri veya çeviri hatalarını önlemesi”, “hız”, “iş gücünde kazanç”, “daha kolay proje yönetimi”, “ekip çalışması”,

“çeviri belleği”, “otomatik doldurma”, “koordinasyon”, “çevirmenin iş yükünü artırması”, “patronlara yaraması” şeklindeki ifadelerle yer vermiştir. Bu ifadelerden yola çıkıldığında çevirmenlerin gündelik hayatlarında “benzer metinler üzerinde uğraşmaktan ve tekrar eden ifadelerde tutarlılığı korumak için daha önceden ne kullandığını hatırlamak zorunda olmaktan hoşlanmadıkları, gündelik hayatlarında çeviri yaparken hata yapabilecekleri şeklinde (eksik çevirme, atlama) bir arka plan beklentisine sahip oldukları, çeviriler üzerinde birlikte çalıştıkları ve bunu yadırgamadıkları, BDÇ ile “hız ve iş gücünde kazanç” oluşabileceği beklentisine sahip oldukları, kimi zaman bunların “iş yükünü artırma” gibi kaygılara sebep olması gibi kişiden kişiye değişen anlamlandırma yöntemleri ile gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Çalışmada yer alan çevirmen katılımcıların hepsinin bir üst denetime tabi olarak çalışmakta olduğu söylenebilir. Katılımcılardan yazılı görüşme aracılığı ile ulaşılan çevirmenler ve redaktör / editör / yöneticilere, “Çevirmenler eşleşmelere sadık kalmak zorunda mıdır?” bağlamında üç soru sorulmuştur. Yazılı görüşmede çevirmenler gurubundakilerin sadece üçü BDÇ kullanmaktadır. Üç kişi soruyu yanıtlamıştır. Ancak 1. soruyu yanıtlayanlardan birisi BDÇ’yi yine kısmen kullandığını daha önceden belirten kişi değil, BDÇ kısmen kullandığını tahmin edilen başka bir katılımcıdır. Bir çevirmen ise BDÇ kısmen kullandığı halde bu sorulara cevap vermemiştir. Cevap verenlerden, BDÇ kullananların ikisi “evet” ve “sözleşme imzalıyorsun” şeklinde ifadelerle belirtmeyi tercih ederken kullanmayan bir kişi de “hayır” diye cevaplamıştır. Kullanmadığı halde soruya “hayır” diye cevap veren katılımcının, soru kendini ilgilendirmedeği için mi “hayır” deyip demediğine bakıldığında devam eden iki soruda olduğu gibi BDÇ ile ilgili diğer sorulara da cevap verdiği anlaşılmıştır. Katılımcının diğer yanıtları incelendiğinde, yine bu kişinin de serbest sözlü çevirmenlik yaptığı, dört dil bildiği anlaşılmaktadır ve arada yazılı çeviri işleri alarak BDÇ kullandığı anlaşılmıştır.

Çevirmen gurubundaki BDÇ kullanan Guv'nor adlı katılımcının "ÇB eşleşmelerine sadık kalmak zorunda olduklarını" düşünmesinin nedeni, bir önceki soruya verdiği yanıtın anlaşıldığı üzere, işe girerken imzalamış olduğu "sözleşme", BDÇ kullanan EA'nın ise daha sonradan söylediği "müşteriye danışma" ifadesi sebebi ile "müşteri isteği" olduğu söylenebilir. Dolayısıyla yazılı görüşmede yer alan çevirmen katılımcılardan BDÇ ile çalışanların, patron veya müşteri tarafından belirtilen birtakım yönergeler doğrultusunda "sorumlu" oldukları kişilerin beklentilerini ön plana alarak ya da kendi menfaatlerini düşünerek hareket ettikleri söylenebilir. Çünkü çevirmen %100-%85 (aşağı yukarı) arasında bir eşleşme oranına sahip çeviride, eşleşen kısım ile ilgili uygun bulmayıp değişiklik yapacak olsa bile bunun ücretini alamayacaktır. Guv'nor eşleşmeleri kabul etmek zorunda olma durumunu "sözleşme ve zorunluluk" kelimeleri ile ifade ederken, "kaynak metinle uyuşmayan yerde nasıl davrandığını" aşağıdaki gibi zorunluluğu kabullendiğini belirtir şekilde yanıtlamıştır. Üstelik katılımcının ekibindeki diğer çevirmenlerinde aynı şekilde düşünüp davranmasını beklediği açıktır. Çevirmen EA ise basit bir şekilde "eşleşmeleri kabul etmek zorunda olduğunu, sonraki soruda da yine basit bir şekilde "müşteriye danıştığını" söylemiştir.

Moderatör: Eşleşme oranı yüksek olan ama hoşunuza gitmeyen, kaynak metinle uyuşmayan Çeviri Belleği eşleşmelerinde ne yapıyorsunuz?

EA- kullanır: Müşteriye danışıyorum.

Guv'nor- kullanır: Çeviri, şikâyet makamı değildir. Ben çok çeviriyi tümünden sildim baştan yazdım, düzeltme parasına. Ama bu şekilde kendinizi ajansa kanıtlıyorsunuz. Bu düşünce sisteminin ülkemize ters olduğunu biliyorum ama özellikle takım lideri olduğum için, özellikle ekibimde şikâyet eden adamdan nefret ederim. Oturup yapacaksınız.

Yazılı görüşme soruları-Çevirmenler

Çevirmenlere sorulan "Eşleşme oranı yüksek olan ama hoşunuza gitmeyen, kaynak metinle uyuşmayan Çeviri Belleği eşleşmelerinde ne yapıyorsunuz?" sorusuna BDÇ kullanan üç çevirmenden ikisi cevap vermiş bir tanesi "müşteriye danışırım"

diye yanıtlarken diğeri “takım lideri” olarak çalıştığını belirterek ücreti daha az olsa da “silip baştan yazması” gerekebileceği aksinin “şikâyet” olarak algılanabileceği yönünde bir ifade ile karşılık vermiştir. Bu durumda yazılı görüşmeye katılan çevirmenlerin müşteri kabul etmedikçe veya ücretini ödemedikçe ÇB’ye sadık kalması gerekeceği yönünde karar aldıklarını ve gündelik hayatlarında BDÇ ile çalışırken “yaptıkları sözleşme”, “müşterinin beklentisi” ve “ücretlendirme” kapsamında hareket ettikleri söylenebilir.

Moderatör: Eşleşmelerde belirli yüzdelerde değişiklik yaparsam ile görüşmem gerekir, çünkü...

EA- kullanır:

Guv’nor- kullanır: Görüşme yapamam, baştan sözleşmeyi imzalamışım.

Mbassador: Firma ile görüşme yapmak lazım. emek vermeden, karşılığı olacak mı bilmek gerekir.

Yazılı görüşme soruları-Çevirmenler

Çevirmenlerin 3. soruya verdikleri yanıtta yine “müşteri beklentilerini” (Katılımcılardan EA burada cevap vermese de bir önceki soruda müşteriye danışacağını belirtmiştir.) ön plana aldıkları ya da “sözleşmeye” göre hareket ettikleri söylenebilir. BDÇ kullanmayan (sözlü çeviri yapıp ara sıra BDÇ kullanıyormuş gibi görünen) çevirmen katılımcının ise yine müşteriyle görüşüp karşılığını (ücretini) alıp almayacağına göre hareket edeceğini söyleyebiliriz. Yukarıdaki üç soruyu da yanıtlamadan geçen çevirmen katılımcılardan (BDÇ kullanan) biri başka bir bölümde “Kontrol Raporu (Quality Assessment) verileri hakkındaki olumlu / olumsuz görüşleriniz nelerdir?” sorusuna aşağıdaki gibi yanıt vermiştir.

MSA-kullanır: Geri bildirim almak tercümanın kendini geliştirmesi adına çok önemli. Çeviri işletmeleri de QA raporlarını yalnızca tercümandan ücret kesmek yönünde bir bahane olarak kullanmak yerine, başarılı tercümanları da ödüllendirmeli.

Yazılı görüşme soruları-Çevirmenler

Yukarıda görüldüğü üzere büroda tam zamanlı çalışmasına rağmen MSA adlı BDÇ kullanan çevirmen katılımcı, ücretinin kesildiğini düşünmesine rağmen çeviri belleği eşleşmelerine sadık kalma ile ilgili sorulara yanıt vermemeyi tercih etmiştir. BDÇ kullanmadığını beyan ettiği halde Mbassador adlı katılımcı ise yine yukarıda bahsedildiği gibi yer yer BDÇ ile ilgili sorulara cevap vermeyi tercih etmiştir. Bu kişinin serbest sözlü çevirmenlik yapıyor olduğu göz önüne alındığında belirli bir hiyerarşi ve üst anlayışına göre çalışmama durumunun BDÇ'yi ve eşleşme - sadakat konusunu anlamlandırmasını etkilediği söylenebilir.

Yarı yapılandırılmış görüşme katılımcısı Çevirmen X, BDÇ ile ilgili olumlu düşüncelerini oluştururken müşteri memnuniyetini ve kendi memnuniyetini birleştirerek oluşturmuş görünmektedir. O'na göre BDÇ çevirmenlik mesleğinde tutarlılığa katkıda bulunmuş, çevirmenin işine (eskiden çevrilmişlere değil, yeni çevirilere) odaklanmasını sağlamış, çeviri projesiyle ilgili planlamalarını kolaylaştırmıştır. Bunun yanı sıra daha önce bahsedildiği gibi tutarlılık konusunda "müşterinin beklentisi" ifadelerini kullanarak açıklama yaptığı gibi "terimleri takip edebilme" şeklinde kendi memnuniyeti ile ilişkilendirmiştir. Çevirmen X'in "Çevirmenler eşleşmelere sadık kalmak zorunda mıdır?" sorusu bağlamındaki ifadeleri aşağıdaki gibidir.

öncelikle müşteri bizden proje tarihi fark etmeksizin bir sonraki yapacağımız projenin tamamen tutarlı olmasını istiyor. ... Bu doğrultuda çeviri yapmamızı istiyorlar bizden zaten.

Mesela müşterinin bize gönderdiği ve daha önce onaylanmış çevirileri PROGRAM Z zaten kilitliyo, biz o sekmelerde herhangi bir şekilde değişiklik yapamıyoruz. ...

... Nasıl olsa yüzde ellisi çevrilmiş, ben bunu normalde üç saatte çevirmem gerekiyorsa bir buçuk saatte bitirdim çünkü yüzde ellisi bu şekilde bi hesap yapabilirim. Geri kalanlar da açıkçası yok sayabilirim ... Bana müşteri burdan size ödeme yapmıcaz derse bunu gayet normal karşılarım. Çünkü fazla bir efor sarf etmiyorum. ...

Yarı- Yapılandırılmış görüşme- Çevirmen X

Burada görüldüğü üzere çevirmenin bellekten gelen eşleşmeleri kabul etmesi üzerine düşüncelerini ifade ederken ki

açıklamalarında çevirmen X bolca müşteriye atıfta bulunmaktadır. Çünkü çevirmen X eşleşmeleri her ne kadar olumlu yönlerinden ele aldığı hem müşteri memnuniyeti hem kendi memnuniyeti ile ilişkilendirmiş olsa da “eşleşmelere uyma” durumu ile ilgili kafasında “müşterinin sistemde bunu kilitlemesi ve değişiklik olması halinde bile para ödemeyeceği” şeklinde bir arka plan beklentisi yer almaktadır.

2-Redaktör/Editör/Yöneticiler

Çalışmaya yazılı görüşme formunu doldurarak katılan altı redaktör / editör / yönetici bulunmaktadır. Bunların ikisi işletme sahibi, iki tanesi serbest redaktörlük / editörlük yapmakta, ikisi ise büroda tam zamanlı redaktör / editör olarak çalışmaktadır. Katılımcıların altısı da BDÇ ile çalışmaktadır. Çalışmaya katılan redaktör / editör / yönetici gurubundaki üyelerin BDÇ ve mesleğe bakış açılarını nasıl inşa ettiğini öğrenmeye çalıştık. Bu nedenle üyelere BDÇ'ye ve mesleğe bakış açıları sorup ve bunları nasıl ifade ettiklerine baktık. Redaktörler genel olarak keyif alarak yaptıklarını belirtirken BDÇ'nin de işlerini kolaylaştırdığını söylemişlerdir. Mesleği yapma sebeplerini anlatırken “keyif”, “araştırma”, “öğrenme”, “zevk”, “kendi tercihi”, “severek yapma”, “zor sorular :-), “yeteneklerime uygun” ifadelerine başvurmuş, hatta bir kişi “mesleği makine çevirisi arttığı için tercih ettiğini” belirtmiştir. BDÇ ile ilgili görüşlerinde ise “kolaylaştırdığı”, “maliyeti azalttığı”, “kaliteyi yükselttiği”, “olgunlaşmış araçlar kolaylaştırıyor” şeklinde ifadeler yer vermişlerdir.

Katılımcılara yine pratik gündelik eylemlerinden bahsetmelerini sağlamak için BDÇ'yi kullanım durumları ile ilgili sorular sorulmuştur. Aşağıda üyelerin ifadelerindeki “görünen ama gözden kaçan arka plan beklentileri” (Garfinkel, 2014: 61) görülmektedir. (APB: Arka Plan Beklenti; aşağıda APB ile verilen kısımlar aktörlerin ifadelerinden elde edilen arka plan beklentileridir, herhangi bir genelleme ya da tespit içermemektedir. Üyelerin bu cümleleri hangi beklenti ile söylemiş olduğunun göstergesidir. Bireye özgüdür.)

STRN: Ücretsiz olanı tercih ederim çünkü gelirim az. (Redaktör / editör) (APB: Gelir az ise ücretsizin tercih edilmesi, geliri çok ise ücretli tercih edilmesi normaldir. Üye bu sebep sonuç ilişkisinin karşı taraf tarafından anlaşılmasını bekler.)

K.Ş: Serbest çalıştığımın otürü ücretsiz sürümünü tercih ederim. (Redaktör / editör) (APB: Maaşlı çalışıldığında ücretli olan tercih edilebilir ya da şirket bunu sağlar. Serbest çalışıyor olmak ücretsiz kullanımın sebebidir. Üye bu sebep sonuç ilişkisinin karşı taraf tarafından anlaşılmasını bekler.)

B.D: Ücretsiz olan Program Y'yi. Çünkü hem çok gelişmiş hem de ücretsiz olması ve diğer araçların ücretlerinin EURO üzerinden hesaplanmasından dolayı kullanıyorum. Ayrıca bu platformda müşterilerden ve çeviri şirketlerinden doğrudan proje alabiliyorum. (Redaktör / editör) (APB: Hem gelişmiş hem de ücretsiz olması olumlu özelliklerdir. Gelişmiş teknolojiyi kullanmak için yüksek miktarlar ödemek ve aracı kişilerden iş almak mantıklı değildir. Üye bu sebep sonuç ilişkisinin karşı taraf tarafından anlaşılmasını bekler.)

M.Ö: soru tuhaf biraz:-) elbette ücretsiz versiyonu tercih ederiz ama hayatta hiçbir şey bedava olmuyor :-) (Redaktör / editör) (APB: Kimse teknolojik araçlar için bedel ödemek istemez ama emeğin karşılığı olmalıdır. Üye bu sebep sonuç ilişkisinin kendisi gibi olan diğer üyeler tarafından da paylaşılmasını bekler.)

ÇVBR: Ücretsiz olması masrafsız anlamına geliyor, ancak telif hakkı söz konusu olduğunda elbette yasalar göz ardı edilmemeli. (Redaktör / editör) (APB: Soru net anlaşamadığında akla gelen tüm olasılıkların yanıtı birleştirilebilir. Yani ücretsiz olandan kasıt bulut sistemler ya da benzeri ürünler (sürelili-sınırlı erişim) ise mantıklıdır. Ücretsiz olandan kasıt lisans hakkının ihlal edilerek yasa dışı kullanılması şeklinde ise doğru değildir. Yasal olarak kullanılacak ücretsiz versiyonlar tercih edilmelidir. Üye bu sebep sonuç ilişkisinin karşı taraf tarafından anlaşılmasını bekler.)

RS: ... Tabii ki ciddi işler yapan bir çeviri profesyoneli olarak ücretli bir programı tercih ederim. Hatta bunlar içerisinde bana en çok yararı sağlayan Program X'i tercih ediyorum. (Redaktör / editör) (APB: öncesinde "ücretsiz olmasından kasıt..." gibi ifadeler yer almaktadır. Soru net anlaşamadığında akla gelen olasılıklar üzerinden yanıtlanabilir. Profesyonel çevirmenler ücretli tercih eder. Üye bu sebep sonuç ilişkisinin karşı taraf tarafından anlaşılmasını bekler.)

Yazılı görüşme soruları-Redaktör / editörler

Üyelerden redaktör formunu dolduranlarda ücretsiz tercihinin daha fazla olduğu görülürken (5'e 1), çevirmenlerde altı kişiden BDÇ kullanan ikisinin de ücretsiz versiyonu ancak başlarda tercih edebilecekleri, bunun dışında ücretliyi tercih edecekleri, diğer çevirmenin de ücretliyi tercih edeceği anlaşılmaktadır. Buradan "çevirmenler ve redaktörler ücretsiz versiyonları tercih eder ya da daha çok güvenir" gibi bir sonuca katıyetle varılamaz. Ancak burada da redaktör / editör / yönetici gurubundaki katılımcıların çoğunda "gelir az ya da serbest çalışan ise ücretsiz tercih edilmelidir" beklentisi vardır. Bu Garfinkel'in bahsettiği "görünen ama gözden kaçan arka plan beklentilerine" (2014: 61) güzel bir örnektir.

Yazılı görüşme formlarında ücretli / ücretsiz karşıt ikiliği ile sorulan bir soruya verilen bazı yanıtlar bu duruma güzel bir örnektir. Bir redaktör üyenin "soru biraz tuhaf:)" ile açıklamasına başlaması, O'nun "herkesin ücretsiz olanı tercih edeceğini" öngördüğünü göstermektedir. Aynı üye yine ücretsiz olanı tercih edeceğini "elbette" ifadesi ile belirtmiştir. Bunun yanı sıra beklentisinin "herkesin ücretsiz olanı seçeceği" yönünde olduğu anlaşılan üye, "ama hiçbir şey bedava olmuyor:)" ifadesi ile buna bir karşıtlık getirmiştir. Üyenin bazı ifadelerinin yanına gülücük koyması da duruma esprili bir şekilde yaklaştığının ya da en azından soruya kızgınca bir yanıt vermemekte olduğunun göstergesidir. Dolayısı ile üyenin düşüncesinin "beklentisi ve isteği ücretsiz olanı seçmek olsa da mecbur kalarak ücretli versiyonları tercih etmek zorunda olduğu" yönünde olduğu söylenebilir. Diğer üye de "profesyonel olarak yaptığı için" ücretliyi tercih ettiğini belirtirken "tabii ki" ifadesi ile bunun herkesin paylaşacağı bir fikir olduğunu düşündüğünü göstermektedir. Yani bu üyeye göre profesyonel olan herkes ücretli versiyonu tercih etmelidir. Burada birinci kişi "diğer kişinin kendisi gibi aynı beklenti içinde olmasını beklemekte", 2. kişi "bireyin kendisiyle aynı beklenti içinde hareket etmesini beklemektedir" (Garfinkel 2014: 359).

Üyelerin eylemlerinin refleksif karakterleri ile ilgili betimlemelere dikkat edildiğinde şunlar görülmüştür. "ÇVBR: Ücretsiz olması masrafsız anlamına geliyor, ancak telif hakkı söz

konusu olduğunda elbette yasalar göz ardı edilmemeli. (Yazılı görüşme soruları-Redaktör/editör)". Üye burada kullandığı "telif hakkı" ile çeviri eserden ya da kaynak metinden bahsetmemektedir. Kullanıldığı bağlam içerisinde değerlendirildiğinde buradaki "telif hakkı" (bağlama gönderimli ifade) bahsedilen BDÇ programlarının ücretli versiyonlarının yasal olmayan şekilde kullanılmaya çalışılması ile ilgilidir. Üyenin bu dil kullanımından kafasında "diğer üyeler arasında kısmen de olsa görülebilen bir yasa dışı kullanım olabileceği" fikri olduğu, bu durumu kafasında rasyonelleştirdiği görülmektedir (refleksif özellik). Yani bunu söyler söylemez karşı tarafa böyle bir gizli koda sahip olduğu mesajını vermektedir. Bu aynı zamanda üyenin bunun anlaşılacağı yönünde bir arka plan beklentisi olduğunu göstermektedir.

Üyelere BDÇ'nin mesleğe katkısı sorulmuş, böylece mesleki hayatlarındaki gizli kodlar olarak beklentilerinden bahsetmeleri hedeflenmiştir. Yine katılımcılara BDÇ ile çalışırken ilk dikkat ettikleri şeyler sorulmuş, BDÇ ile pratik deneyimlerinde karşılaştıkları durumları nasıl ifade ettiklerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Redaktörler; "terimlerin tutarlılığı", "zaman tasarrufu", "daha fazla kalite", "daha fazla hız", "daha üretken", "iş hacmini artırması", "format değişiklikleri ile uğraşmamak", "çevirinin maliyetinin düşmesi", "denetim rahatlığı", "takım çalışması", "içerik geliştirme ve bu içeriği farklı dillere aktarmada pratik", "daha hızlı ve kolay proje yönetimi", "yazım ve kalite kontrolü güvencesi" ifadeleri ile mesleklerinden ve BDÇ'nin ona olan katkısından bahsetmişlerdir. "İlk dikkat ettiğim nokta / şey" vurgusu ile üyelerin pratik hayatlarında en çok başlarına gelen ya da etik ilkelerine göre en çok önemsedikleri pratik eylemleri betimlemeleri beklenmiştir. Betimlemelerini kullanma sebepleri ne olursa olsun onlar için yine önemli olduğu gerçektir. Pratik deneyimlerine dair redaktörler, anlam aktarımı ve yazım hatalarıyla ilgili karşılaştıkları hataları ön plana çıkarmışlardır. Bir kişinin "müşteriyi tanımak" ile ilgili kullandığı ifade onun müşteri beklentisinin redaksiyonda önem taşıdığını düşündüğü yönünde bir izlenim oluşturmaktadır. Redaktörler olarak çalışmaya katılan üyelerin gündelik hayatlarında "müşteri beklentilerini

karşılabilmesi, anlam aktarımının (burada erek kültür normlarına öncelik verdikleri düşünülebilir) karşılanması, yazım hatalarının düzeltilmesi, çeviri belleği eşleşmelerinin denetlenmesi gibi konularda pratik eylemler içerisinde oldukları söylenebilir.

Yarı Yapılandırılmış görüşme ile katılan Çevirmen X'in patronu Patron X'e göre teknik metinlerde çeviri metin müşteriye aittir. Çevirmenlik haricinde bir çeviri bürosu patronu olarak müşteriye hem hizmet hem de ürün sağladığını düşünmektedir. Burada üye kendi deneyimleri üzerine kurguladığı durumlarda ben dili kullanmış, fikirlerini beyan ettiği yerlerde 3. Tekil şahıs kullanmıştır. "Ben öyle düşünüyorum", "öyle hissediyorum" gibi kelimelerle genel bir yargıya varmadığının altını çizmektedir. "Yazmasaydı üzülürdüm" gibi dilek şart kipinin hikayesi ile çekimlenmiş ve geçmişe ait değiştirilemeyen örnekler vermiştir.

Patron X: teknik metinlerde ... ben varsayımsal olarak her zaman bütün o ürün müşterinindir diye düşünüyorum, ben öyle hissediyorum.....yani ... edebi metinler haricinde böyle bir dilemmaya girmeye ihtiyacı duymuyorlar. Çünkü diğer işler daha çok, ben, ben şöyle hissediyorum. Edebi çeviriler biraz da zevk için yapılan çevirilerdir. ...biraz daha tatmin edici metinler... o yüzden sahiplenme güdüsü daha yüksekmış gibi hissediyorum. ...

Yarı- Yapılandırılmış görüşme- Patron X

Patron X gündelik hayatında benzer metinler gönderen müşteri veya müşterilerle çalışmaktadır. Bu işyeri bazen doğrudan birincil müşteriden alırken bazen de başka bir çeviri bürosundan almaktadır. Pratik gündelik eylemlerinde karşılaştığı olayları müşteri beklentisine göre yorumlar. Müşteri eğer yanlış bir çeviri belleği gönderirse onu uyarır, durumu hatırlatır ancak müşteri öyle kalmasını istiyor ise çevirmenlerinden de öyle bırakmasını bekler. Yine gündelik eylemlerinde BDÇ ile çalışırken format yani bilgisayar programına uygun belge şekli ile uğraşmayı sevmez. Konuşurken kullandıkları BDÇ programının jargonu ile konuşmayı tercih eder. Aslında işyerindeki konuşma şekli böyledir. Katılımcı aşağıdaki bilgileri çevirmen ve patron olarak BDÇ ile deneyimlerini anlatması istendiğinde söylemiştir. Aşağıdaki

kısımlardan katılımcının sahip olduğu “görünen ama gözden kaçan arka plan beklentileri” (Garfinkel, 2014: 61) ortaya çıkarılabilir.

Patron X: tek kelime üzerinden Data Base’de nasıl kullanılmış, nasıl çevrilmiş, o şekilde aranıyor. Yani çeviriyi yaparken, kaynak metinden diyelim ki, ...” Facilities” diye kelime var. O “Facilities” nasıl çevrilmiş diye aradığınızda onu Concordance’dan aratıyorsunuz. (APB2: “2. Tekil şahıs dilini kullanarak karşısındakinin de olaya dahil hissetmesini ve kullandığı jargonun karşısındaki kişi tarafından anlaşılmasını beklemektedir)

Yarı- Yapılandırılmış görüşme- Patron X

“Gündelik etkinliklerimizin akışı içinde, konuşmalarımız sırasında- aynı zamanda kullandığımız sözcükler aracılığıyla- anlamı, düzeni ve yaptığımız şeyin rasyonelitesini inşa ettiğimiz farkına varmayız” (Coulon, 2015:36). Patron X’in yukarıdaki ve aşağıdaki konuşmasında dikkat edilirse 2. Çoğul, 1. Tekil, 3. Tekil şahıs ile konuştuğunu ve bu örnekte görülmesi de ara ara 2. Tekil ile soru sorduğunu görebiliriz. Bu durum, patron X’in olayları anlatırken kafasında temsili konumlar yarattığını göstermektedir. Daha öncesinde “concordance” kelimesi ile neyi kastettiğini açıklarken 2. Tekil şahısın söylenişini tercih eder ve “görüyorsunuz” ifadesi ile karşındaki kişinin de o eylemle meşgul olarak hayalinde olayı kurgulayıp anlamasını sağlar. Yani patron X’in kafasında BDÇ kullanımına vakıf olan bir çevirmen gurubu vardır. Araştırmacıyı da bu guruba dahil eder ve yaptığı açıklamalarla araştırmacının da kendini o konuma koyarak anlamasını bekler.

Patron X: ... yani veri tabanına girdiyse nasıl çevrildiğini görüyorsunuz. ... Öyle artı yönü uygun kelimeleri bulabilmem, eksi yönü de formatı bozması. Ama düz bir metin varsa elimizde çok hızlandırmama faydası oluyordu. ...çeviri firmalarından iş alıyorduk biz, Türkçe işleri. Onlar kimi çevirilerin Program X ’te yapılmasını istiyordu. Veya Cat Tool diyorlardı. Müşteri genellikle TM’ini gönderiyor, TM de Translation Memory,

Yarı- Yapılandırılmış görüşme- Patron X

Patron X bu türden geriye dönük eylemlerin açıklamasını yaparken aynı yöntemi kullanır. Araştırmacı veya karşısındaki kişiyi de eylemin bir üyesi haline getirmesinin daha iyi anlamasını sağlayacağını varsayar. Bu durum Patron X için bir arka plan beklentisidir ve “bu beklenti ile geriye dönük eylemini açıklama işlemi gerçekleştirme” onun gizli kodudur. Dil kullanımında kişiler ve bağlamlara göre değişen pek çok şey olabilir. Coulon’un “Gündelik etkinliklerimizin akışı içinde, konuşmalarımız sırasında- aynı zamanda kullandığımız sözcükler aracılığıyla- anlamı, düzeni ve yaptığımız şeyin rasyonelitesini inşa ettiğimiz farkına varmayız” (2015: 36) ifadesi ile anlatmaya çalıştığı şeylerden biri budur. Aslında aynı üye bile kendi içerisinde farklı kullanımlar sergileyebilir. Bu durumda bahsettiği gibi her farklı dil kullanımında, üyeler yeni bir kod kullanmaya başlamıştır ve karşıdaki kişinin anlayıp anlamadığına göre kodu kullanmaya devam eder veya yine değişikliğe gider ve tüm bunları konuşması sırasında yapar. Burada dikkat edilmesi gereken “1. Tekil şahıs deneyimleri ifade eder, 2. Tekil şahıs geriye dönük eylemleri açıklar” gibi bir genellemeye varmak değil, kişinin “ifade ediş biçimi ile” kendi gerçekliğini oluşturması durumudur. Yani etkileşime geçtiği kişi ile örtük bir kod inşa eder ve karşısındaki kişi de konuşma boyunca bu verilen örtük kodlara göre (yol haritası-Refleksivite) anlamlandırır. Başka bir deyişle Patron X konuşmasını bu varsayım üzerine kurmaktadır. Burada Patron X bu kodu açıkça söylememiştir hatta böyle bir kod oluşturup kullandığının belki kendi bile farkında değildir. Çünkü “kod kişinin onu ortaya çıkarmaya çalıştığı durumun dışında var olmaz (Araştırmacının koddan açıkça söz etmediği). Araştırmacı ile etkileşim bizzat kodun ifadesidir” (2015: 35). Patron X daha ilk konuşmalarından itibaren aynı dil kullanımını tercih ettiği için araştırmacın da bu Refleksivite ile söylenenleri anlamlandırmasını sağlamıştır.

Yazılı görüşme sorularını cevaplayan katılımcılardan redaktör / editör / yöneticilerin “BDÇ kullanıyor musunuz? Neden?” sorusuna verdiği yanıtların analizi özetle şu şekildedir. Altı katılımcının (redaktör / editör / yönetici gurubu) hepsi de BDÇ kullanmaktadır. Kullanma sebeplerini bir kişi açıklamazken

diğerleri “çağın gerektirdiklerine ayak uydurmamız gerekiyor”, “günümüz teknolojilerini kullanmak zarardan başka bir şey getirmez... kullanmamak büyük bir hatadır”, “BDÇ olmaksızın çeviri / redaksiyon yapılamıyor günümüzde, müşteri beklentisi olmasa bile ... işletmelerin hepsinin BDÇ kullanmaları neredeyse bir zorunluluk artık”, “kullanıyoruz çünkü büyük hacimli profesyonel çeviri hizmetleri sunuyoruz”, “çeviri çalışmalarımızda yüksek kalite, hız ve maliyet tasarrufu sağlıyor” gibi ifadeler ile betimlemişlerdir.

Katılımcılara “Redaktör / editör olarak sizce çevirmenler hoşuna gitmeyen, kaynak metinle uyuşmayan eşleşmeleri kabul etmek zorunda mıdır?”, “Çevirmenin yaptığı değişiklikleri nasıl, hangi yöntemle gözlemleyebiliyorsunuz?” ve “Çevirmenlerin gelen çeviri eşleşmelerinde değişiklik yapılmasını nasıl karşılıyorsunuz?” şeklinde sorular sorulmuştur. Bu sorularda, çevirmenler “müşteriye danışırım”, “sözleşme imzalıyorum” ve (“takım lideri” olarak çalıştığını belirterek) ücreti daha az olsa da “silip baştan yazması” gerekebileceği aksinin “şikâyet” olarak algılanabileceği yönünde ifadeler ile karşılık vermişti. Redaktörlerde ise “Çevirmenlerin gelen çeviri eşleşmelerinde değişiklik yapılmasını nasıl karşılıyorsunuz?” şeklinde sorulan soruya 1 kişi “öz güven göstergesi” olduğunu, bir kişi sorunun anlaşamadığını, üç kişi “gerekliyorsa”, “haklı sebepleri varsa” ve “çevirmene göre” kabul edilebileceğini, bir kişi de müşteriyle önceden belirlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Yine Redaktör özellikli katılımcıların diğer sorulara verdiği cevaplarından, hepsinin BDÇ üzerinde çevirmenin ÇB’den gelen eşleşmelerde yaptığı değişiklikleri gözlemleyebileceği bir sistem olduğunu ve bunun nereden yapıldığını bildiklerini söyleyebiliriz. Tüm bu yanıtlar incelendiğinde redaktör özellikli katılımcıların çevirmen katılımcılara göre daha esnek ifadeler kullandığı, “gerekçe ve müşteri kabulüne göre” ÇB’den gelen eşleşmelerin değiştirilebilmesinin mümkün olabileceği beklentisine sahip oldukları gözlemlenmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme katılımcısı Patron X çevirmenlerin eşleşmelere sadık kalması durumunu müşteri

üzerinden ve metin türü üzerinden değerlendirmektedir. Yazılı görüşme katılımcısı redaktörler, “öz güven göstergesi”, “gerekliyorsa”, “haklı sebepleri varsa”, “çevirmene göre” kabul edilebileceği ve “müşteriyle önceden belirlenmesi gerektiği” şeklinde ifadelerle ortaya koymuştu. Patron X duruma müşteri beklentisi ile baktığı için çevirmen haklı olsa, değişiklik gerekse bile değiştiremeyeceği durumlar olabileceğini, en fazla yorum yazabileceğini (programın sunduğu özellik olarak belge veya bölümlere yorum yazabilme) ancak kendilerinin de çevirmenin de bununla çok uğraşmak istemeyeceğini (“önceki çevirileri değiştiremiyoruz, yani değiştiririz, düzeltiriz ama...çok büyük bir iş yükü müşteri bunun için bizim zamanımızı da ödemez yani...” Patron X-yarı yapılandırılmış görüşme) belirtmektedir.

Yarı yapılandırılmış görüşme katılımcılarından Operasyon Müdürü Y 11 yıldır aynı çeviri bürosunda çalışmaktadır. Hacettepe İngilizce Mütercim Tercümanlıktan mezun olmuş, mezun olduktan sonra önce serbest çevirmen olarak ardından kadrolu olarak Y çeviri bürosuna çalışmıştır. Bu esnada çevirmenlik, daha sonra editörlük, daha sonra proje müdürlüğü yapıp şu anki konumu olan operasyon müdürlüğü konumuna gelmiştir. Buradan da anlaşılabilir gibi çalıştığı kurumda bir hiyerarşik sıralama vardır. Çalışmaya başladığı günden beri BDÇ ile çalışmaktadır. Kendisinin de üstünde olan kişiler olduğu gibi altında çalışan da çok kişi vardır. Pratik gündelik eylemlerinde BDÇ programlarına Cat Tool derler. Kendisi bu konuda açıklama gereği duymuştur. Diğer çeviri bürolarındaki çevirmen ve üst konumlardakilerde de görüldüğü üzere programla ilgili jargonu kullanmak çalışmanın katılımcılarında genel alışkanlıklarıdır. Dolayısıyla araştırmacıya konuşacakları ile ilgili bu jargonu içeren başkaca yabancı terimleri de duyacağı konusunda uyarıda bulunmak istemiştir.

Bütün operasyon ekibi de bana bağlı ve B. beye bağlı. B. bey zaten genel müdürümüz. ...Biz zaten başından beri, 10 yıldır CAT Tool kullanıyoruz. (gülerek) Cat tool diyoruz, ...Bilgisayar Destekli demiyoruz. ... Biz 12 kişiyiz. Bunlardan 2 tanesi tam zamanlı çevirmen, 3 tane editörümüz var, 3 de proje müdürümüz var ama proje müdürlerimizden biri bazen edit de yapıyor. ... Bu şekilde çalışıyoruz. (daha fazla ne

söyleyebilirim diye düşünerek) Tabi ama Freelance ekibi çok geniş. 40'ın üzerinde freelance'imiz var. Bunlardan 15, 20 kadarı zaten core team dediğimiz şeyin içinde yani devamlı çalıştığımız maaş gibi ödeme yaptığımız, 11 ve hayatlarını bizimle birlikte sürdürdükleri bi ekip var.... Home office gibi. Zaten bu da esnek bi iş olduğu için insanları da çok fazla 9-6 bağlamaya gerek yok yani.... internet bağlantısı olduğu sürece aslında her yerden çalışılır. Yani bizim Arjantin'den bile Arjantin'e gidip çalışan bir proje müdürümüz vardı, editörümüz vardı ... daha sonra tabi çeviriye geçti, ama nereye giderse gitsin yapmaya devam ediyor yani (gülür)

Yarı-Yapılandırılmış Görüşme- Operasyon Müdürü Y

Operasyon Müdürü Y çalışma ortamını betimlerken ne büyüklükte bir büro olduklarının altını çizmek ister gibidir. Bunun dışında iş yerindeki konumlarda geçişken durumlar olduğunu da belirtmektedir. Patron X'e benzer şekilde Operasyon Müdürü Y de kişisel deneyimlerinden bahsederken 1. Tekil ya da çoğul şahıs kullanmakta, kişisel görüşlerini 3. Tekil şahıs ile vermekte ve geriye dönük açıklamalarını 2. Tekil şahıs kullanımı ile gerçekleştirmektedir. Operasyon Müdürü Y genellikle hukuk ve yanı sıra medikal çeviriler yapan bir çeviri bürosunda çalışmaktadır ve bu şirketin de başka bir çeviri bürosuna çeviri yaptığı durumlar vardır. O'na göre çevirmenlik mesleğinde konumda yükselmeler olabileceği gibi geçişken durumlar da olabilir. Proje müdürü edit (düzenleme) yapabilir, ya da çevirmenliğe geçiş yapabilir. O'na göre "esnek" bir iştir ve 9-6 mesai anlayışına gerek yoktur. Bu isteğe bağlı bir durumdur. Ayrıca daha sonra kullandığı bir ifadesinde edebi çeviri yapanlar için "bir nevi yazarlık gibidir" ifadesi kullanır ve metin türüne göre bir ayırım yapar. Ama kendisi de dahil şirkete bağlı çalışan diğer çevirmenler de büronun verdiği metinler dışında metinler üzerinde kendi zevkleri için çalışabilirler. O'na göre metin türüne göre çevirmenin ve çeviri eyleminin esnekliği ve özgürlüğü değişmektedir.

Bu görüşmede BDÇ'nin mesleğe katkıları doğrudan sorulmamış, edebi metin çevirisinde kullanıp kullanmadığından söz ettikten sonra konuşulmaya başlamıştır. Operasyon Müdürü Y "BDÇ'nin mesleğe katkıları" ile ilgili "kullanana bağlı tutarlılık",

“pratiklik” ve “çevirmenin yükünü azaltması” gibi ifadelerle başvurmuştur. Ancak O’na göre edebi metin söz konusu olduğunda bu etkiler sifıra yakındır ya da kullanıcı programa çok aşına olmadığında çevirmeni yavaşlatıp tutarlılığı azaltabilir. Tüm bunları yaparken Operasyon Müdürü Y yine Cat tool, TM, fuzzy gibi BDÇ jargonunu kullanır ve buralarda metin türü ayrımı ve bir takım sayısal eşleşme değerleriyle ifadelerine kesinlik getirmeye çalışır. Aşağıda Operasyon Müdürü Y’nin ÇB’den gelen eşleşmelere sadakat ile ilgili ifadeleri yer almaktadır.

Operasyon müdürü Y: yani 0-50’den 0-55’e kadar falan no match olarak kabul ediliyor yani sıfırdan çeviri ama ondan sonra 100’e kadar olan her şey fuzzy’e giriyor. ...tam eşleşme diyoruz ama o da müşteriye bağlı. Okutmak isteyebilir okutmak istemeyebilir. Aslında bunlar hepsi tamamen maliyet hesapları...

Moderatör: nasıl oluyor maliyet hesabı?

Operasyon müdürü Y: maliyet hesabı ... ona göre ödeniyor karşılığı... o şekilde.

Moderatör: yani ... şeyi... mesela tam eşleşme olduğunda ödemiyo mu müşteri bunu.

Operasyon müdürü Y: Bu müşteriye bağlı bir şey yani mesela %, bunların baremleri vardır, %0-54 işte 55’den 75’e bunların her birinin fuzzy oranı ve maliyeti farklıdır ona göre size bir tablo sunar. Zaten bu tablo genellikle şeydir esnek bir tablo değildir katı bir tablodur. Ona göre ücretlendirme yapılır. Yani şirket mantığı aslında. ...

Yarı- Yapılandırılmış Görüşme- Operasyon Müdürü Y

O’na göre edebi metin çevirisinde BDÇ kullanılıyorsa ÇB’nin katkısı çok azdır. Çünkü benzer metin ve ifadelerle rastlamak zordur. Teknik metinlerde ise %0-50 arası baştan yapılan çevirilerdir. %50 den sonrası fuzzy diye adlandırdığı bulanık eşleşme aralığıdır ve bu da Operasyon Müdür Y’nin “geçilebilir”, “müşteriye bağlı, okutmak isteyebilir okutmak istemeyebilir” şeklinde muğlak ifade ettiği bir durumdur. Ancak üyenin kafasında öncesinde konuşulmaya başlayan edebi metinlerde BDÇ kullanımı konusu kalmıştır ve ısrarla (bir o kadar da bu konuyu kapatmak istemektedir) o konu üzerinden yorumlamıştır. Diğer

tarafından teknik metinlerle ilgili “esnek değildir”, “katı bir tablodur”, “ona göre ücretlendirme yapılır” sözlerinden teknik metinlerde çevirmenlerin ÇB’ye uyulması gerektiği, bu durumun maliyet hesabıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Yarı yapılandırılmış görüşme katılımcısı Patron Z 41 yaşında, İstanbul’da yaklaşık 20 yıldır çeviri işi ile uğraşan ve aşağı yukarı ilk yıllarından beri (2002) BDÇ ile çalışan bir çeviri bürosu sahibidir. Kendi bünyesinde çalışan çevirmenleri olduğu gibi serbest çevirmenlerle de çalışmaktadır. Çeşitli dillerde ve metin türlerinde çeviri hizmeti vermektedir. Ağırlıklı olarak hukuk ve diğer teknik-ticari metinler üzerine çalışmaktadır ve hepsinde BDÇ’den yararlanmaktadır. Patron Z Fizik dalında ve işletme dalında eğitim alıp yüksek lisans yapmış, dil bilgisi ve teknolojiye olan ilgisi sayesinde bu işe başlamıştır. Yaptığı işten kısmen (daha iyi şeyler de yapabiliyordum demesinden dolayı) memnundur. Şirket sahibi olmasına rağmen çeviri işi hariç redaktörlük, editörlük, çeviri öncesi/sonrası işlemler gibi üretimin her aşamasında bulunmaktadır.

102

Patron Z pratik gündelik eylemlerinin bazılarında bahsetmektedir. Dikkati çeken noktalardan biri Patron X ve Organizasyon Müdürü Y gibi geriye dönük eylemlerle ilgili açıklama yaparken 2. Tekil şahıs halini kullanarak aktarma yöntemini kullanmamış olmasıdır. Üye geriye dönük bir bilginin açıklamasını verirken bir kere sen dilini kullanmış, bunun dışında 1. Çoğul şahıs ile ifade etmeyi seçmiştir. Bu anlamda da konuşmayı ve anlamı inşa ederken araştırmacıyı resme dahil etmemektedir. O’nu resme dışardan bakan biri olarak konumlandırır ve karşısına çizdiği resmi anlamasını bekler.

Patron Z: biz, bi yani normal basılı olan işi bile scannerdan tarayıp Word’e aktarmak üzere bir sistemimiz var bizim. Yani gelen PDF dosyası, eğer seçilebilir TXT, seçilebilir bir metin değilse bile, biz onu Word’e aktaran o siyah programlar var ya, biliyorsun değil mi onu, (Moderatör evet evet der) o programlarla Word’e aktarıp, yine editör tarafından çeviriye hazırlanmış bir şekilde düzenleyip, onu ondan sonra programa aktarıp program vasıtasıyla yapıyoruz. Yani bütün işleri hemen hemen aktarıyoruz.

Yarı- Yapılandırılmış Görüşme- Patron Z

BDC'nin mesleğe katkıları üzerine konuşurken 1. Çoğul şahıs dili ile konuşur ve avantaj ve dezavantajlarından bahsederek ilerler. Ara ara yaptığı bu konuşmalarda, üye kendi konuşmasının da takibini yapmakta ve karşısındakine bunu hatırlatmakta ve ilavelerde bulunmaktadır. Bunları yaparken bir olumlu bir olumsuz gibi bir sıralama takip etmekte, böylece bir zıtlık / tezat oluşturmaktadır. Üyenin ifadeleri özetle "artısı var ama eksisi de var ama bu şu sebepten önemli" şeklinde ilerlemektedir. Sonraki ifadesinde ise daha önce söylediği "pozitif (+) ama negatif (-)" durumuna bir (+) daha ilave eder ve "önemli" kelimesini kullanır.

Patron Z: yani işimizi... (düşünür) kolaylaştırıyor, ama işimizi kolaylaştırırken, çeviriyle ilgili kısmı kolaylaştırırken, size az önce bahsettiğim, çeviri yani Program X, yani programa hazırlık kısmı aslında zorlaştırıyor. (Moderatör: anladığını belirtir şekilde evet der) ama onu dediğim gibi yapmak zorundayız. Çünkü o hafızanın veri olarak bizim datalarımızda olması çok önemli. O kayıtların bizde olması çok önemli. Biz bazen bu işe katlanıyo, yani o çeviri öncesi hazırlığı yani Program X... Bilgisayar destekli çeviri programına hazırlık kısmını belki bugün, belki yarın belki 5 sene sonrası bir faydası olması için yapıyoruz.

Patron Z: iyi oldu onu sorduğunuz. Şundan dolayı. Burda az önce sorduğunuzda işinizi kolaylaştırdı mı derken onu ekliceğim. Unuttum. İşimiz evet kolaylaştırdı. Bir kısmını şu açıdan zorlaştırdı demiştim. Ön hazırlık kısmı. Bir de çok önemli bir katkısı var. Tutarlılık. Ya bu en önemli konulardan birisi. Tutarlı oluyor yaptığınız iş. Yani bi metne bir cümle için aynı sektörde yaptığınız bir çeviri için örneğin bir cümle için 5 farklı çevirisi olmaması gerekiyor. Veya bir kelimeyi farklı farklı anlamlarda kullanmamamız gerekiyor.

Yarı- Yapılandırılmış Görüşme- Patron Z

Patron Z işinde ÇB ve TT ile oluşan belleği şirketinin gücü saymaktadır. Konu ile ilgili ifadelerinde ben dili ile deneyimlerini 3. Tekil şahıs ile kişisel fikirlerini vermektedir. 3. Çoğul şahıs ile (kaç bin segmentlik bir hafızası olduğuyla karşılaştırırlar, bunu da gördüm zaten.) tespit yapar ve onaylamak için ben dili ile kendi deneyimini verir. Patron Z de diğerleri gibi Bilgisayar Destekli Çeviri jargonu diyebileceğimiz dil kullanımına hakimdir ve sık sık kullandığı gibi araştırmacının da o jargona hâkim olduğunu varsayar ama kimi yerde de İngilizcesini kullandığı terimleri

Türkçesi ile düzeltir. Bu düzeltmelerinden “araştırmacının Türkçesini kullanmasının kendisinden beklediği” gibi bir fikre sahip olduğu söylenebilir.

Patron Z: tabi, o bizim hafızamız o artık, bizde bir hafıza var ve bizde şu an belki 5 GB’lık bir hafızamız var örneğin. Şu an fazladır da hatta, yani o 5 GB’lık hafıza sizin aslında gücünüz oluyor yani biraz, şu an bilgisayar destekli çeviri programı kullanan çeviri işletmeleri aslında biraz da onla karşılaştırılabilir yani, ne kadarlık bir hafızası olduğu, kaç bin segmentlik bir hafızası olduğuyla karşılaştırırlar, bunu da gördüm zaten.

Yarı- Yapılandırılmış görüşme- patron Z

Diğer taraftan “BDÇ’nin mesleğe katkıları” ile ilgili ifadelerini 1. Çoğul ve 3. Tekil / çoğul karışık dil kullanımları ile verir. İfadelerine bazen biz dili ile ekibini dahil eder bazen de 2. Çoğul şahıs kullanarak araştırmacı ve diğer üyeleri içeren bir genelleme yaparak konuşmasına devam eder. O yüzden de takip etmek zorlaşır üyeyi. Bir anda arkası arkasına aklına gelen örnekleri sıralar. Çünkü aklında, kanıtlamaya çalıştığı “Çeviri büroları kaç bin segmentlik hafızası olduğuna göre kıyaslanır / kıyaslanmalıdır” şeklinde bir hipotezi vardır.

3- Öğrenci Gözlemleri

Yıldız Teknik Üniversitesi Fransızca Mütercim Tercümanlık bölümünde öğrencilerin BDÇ araçlarının kullanımını öğrendikleri, yine öğrencilerden birinin (bu kişi daha sonra öğretim elemanı olmuştur) formatörlük yapması ile (bir nevi patron) yürütülen atölyenin 3 sene üst üste gözlemlenmesi ile aşağıdaki veriler elde edilmiştir. Atölye dersinin sonunda öğrenciler, neleri öğrenmiş ve başarmış olduğunu göstermek adına bir BDÇ ile çalışan çeviri bürosu simülasyonu sunarlar. Aşağıda simülasyon gereği öğrenciler BDÇ ile çalışan bir çeviri bürosunda çeviri geldiği andan itibaren sürecin nasıl işlediğiyle ilgili olabilecek her şeyi göstermeye çalışmaktadırlar. Bu durum bir proje koordinatörünün çeviriyi çevirmenlere ve redaktörlere paylaşmasından başlar. Çevirmenlerin neler yapabileceği gösterilmeye çalışılmış, hata olursa redaktörlerin nasıl düzeltereğini veya ne tür hatalar olabileceğini ve redaktör

tarafından düzeltilebileceğini gösterebilmesi için yer yer bilinçli hatalar yapılmıştır. Öğrencilerin simülasyonu böyle kurgulamış olmaları ya hepsinin ya da en azından kurgulayan formatörün çeviri esnasında bu türden hatalar olabileceği ile ilgili arka plan beklentisinden kaynaklanmaktadır. Onlara göre çeviride böyle hatalar oluşursa bunları tamamlayacak bir hiyerarşi vardır ve bu BDÇ sayesinde çok daha rahat yapılmaktadır.

“X Hoca: Hmmm. (sessizlik) Hızlı yaptığı için çevirmen yanıldı. Redaktör onu düzeltecek. (Yaşanan durumu esprili bir şekilde açıklamaya çalışır)” (2017 YTÜ BDÇ öğrenci simülasyonu)

“Formatör: ... hatalar olsun ki redaktörün işi onlar boş ver (Bu bir simülasyon olduğundan Formatör tüm olasılıkları göstermek istemektedir. Dolayısı ile hataları bilerek yaptıklarını da göstermek istercesine söyler bunu ve güler)” (2017 YTÜ BDÇ öğrenci simülasyonu)

“öğrenci çevirmen 6: Merhabalar. Ben bu çeviri bürosunun en eski çevirmenlerindim. (gülerler) Bizim zamanımızda böyle cihazlar yoktu biz daktiloyla yapıyorduk ama... artık teknolojiyle... (öğrenci daha önceden simülasyonun başında gerçekleşen bir esriye gönderme yapıyordur.)” (2017 YTÜ BDÇ öğrenci simülasyonu)

“Formatör: Redaktör geldi. Aslında iyi şeyler hep onlardan çıkıyor. çevirmen olarak. Redaktörlerden çıkıyor.” (2017 YTÜ BDÇ öğrenci simülasyonu)

“öğrenci redaktör x: Merhaba arkadaşlar ben (anlaşılmadı) birkaç aydır Yıldız Çeviri bürosu ile çalışıyorum. Çok memnun oldum. Çünkü bana çok fazla iş düşmüyor (gülerler) çevirmenler çok iyi çalışıyor. ... yazım yanlışları vesaireye bakarken aynı zamanda segmentlere bakıyorum kayma vesaire olmasın diye. 1.sengmentte sıkıntımız yok he pardon burada bir “i” unutulmuş. Nazar boncuğu olsa gerek.” (2017 YTÜ BDÇ öğrenci simülasyonu)

YTÜ Gözlem- öğrenciler

Öğrenci redaktörler içinde buldukları simülasyondan dolayı varsayımsal bir şekilde arkadaşlarının hatalarını bulmalı ve onları düzeltmelidirler. Bu esnada söyleyeceklerinin de varsayımsal olduğunun belirgin olması için redaktörler düzeltme yaparken ifadelerini gülererek söylemektedirler. Buna hocalar da dahildir. Örneğin “Hızlı yaptığı için çevirmen yanıldı. Redaktör onu

düzeltecek.” (2017 YTÜ BDÇ öğrenci simülasyonu) cümlesi bu bağlamda değerlendirilir. Orada hoca yaşanan durumu esprili bir şekilde açıklamaya çalışır. Yine öğrenci redaktörün “Çok memnun oldum. Çünkü bana çok fazla iş düşmüyor (güleryler) çevirmenler çok iyi çalışıyor” ifadesi de bu şekilde değerlendirilmelidir.

Öğrenci simülasyonuna katılanlar da çalışmadaki diğer katılımcılarda görüldüğü gibi program ile ilgili açıklamalarında BDÇ jargonuna ait ifadeleri kullanmaktadırlar. Bunun, bizim “aynalama” olarak adlandıracağımız, “gördüğünü yansıtma, ya da kafasındaki imajı yansıtma” durumundan kaynaklandığı söylenebilir. Öğrenciler burada Translation Memory demektedirler çünkü programın üzerinde o bölümle ilgili öyle yazmaktadır. Control+enter diye ifade etmektedirler çünkü yapılan işlem için program açıklamasında da klavyede kısa yolu bu şekilde yazılmaktadır. Dolayısı ile öğrencilerin de çalışmaya katılan diğer katılımcıların da zihnindeki veya fiziksel olarak karşısındaki olduğu gibi yansıttığında daha net anlaşılacağı fikri vardır denilebilir. Öğrenciler bu yansıtmaları ben dili ile deneyimlerini anlatırken kullanmışlardır. Çevirmen (grup 1) ve redaktör / editör / yönetici (grup 2) gurubundaki üç kişi de sen dilini kullanarak zihnindeki imajı karşı tarafa geçirerek geriye dönük açıklama yapmayı tercih etmişlerdi. Öğrenciler bunu ben dili kullanarak yapmaktadırlar çünkü o an kendi deneyimlerini iletmeye çalışmaktadırlar.

Aşağıdaki iki farklı seneye ait olan gözlem deşifresinden alınan bölümde de Formatörün redaktör ile ilgili düşünceleri bulunmaktadır.

Formatör: Mesela bazı çeviri büroları çevirmen çalıştırmıyormuş. sadece şey ekibi var, redaktör ekibi var. onlar çeviriyi son haline getirip teslim ediyorlarmış. Aslında iş şeyde bitiyor, redaktörde çünkü ikinci bir gözle bakıyor çevirmen mesela bir işte kayboldu diyelim ya da ne biliyim bir paragrafı atladı redaktör bunu direk görüp müdahale ediyor. Y firmada da mesela (anlaşılamaz) şeyler çok iyi çalışıyor, redaktörler.”

YTÜ Gözlem- öğrenciler 2017

Yukarıdaki bölümde (2017 yılı gözleminde) formatör henüz bir öğrencidir ve üye henüz öğrenciliğin ve var olan deneyimi

üzerinden konuşmaktadır. Redaktörlerin konuları üzerine konuşurken geçmiş zamanın rivayeti ile 3. Tekil ve 1. Çoğul şahıs ile konuşur.

“Formatör: ... Öğrenci 13... ıım... Tabi redaktör normalde kendisi, fakat dil uzmanı olarak, alt görevi çeviri, müşteri kontrolü ve son okuma yani redaksiyon da yapıyor kalite de yapabiliyor. Böyle bir görev verdik. ... Şeyde dil uzmanı diye geçiyor, Program Y’de öyle adlandırmışlar. ...“(2018 YTÜ BDÇ öğrenci simülasyonu)

Formatör: ... aslında şu an çoğu çeviri şirketi çevirmen çalıştırmıyor kendi bünyesinde onu gözlemlerim genelde redaktör çalıştırıyorlar mesela (anlaşılmadı) redaktör çalıştırıyor şirketin içinde tabi deneyimli çevirmen çalıştırıyorlar o da tabi (anlaşılmadı) aslında çünkü son iş gerçekten redaktörden çıkıyor. ... (2019 YTÜ BDÇ öğrenci simülasyonu)

YTÜ Gözlem- öğrenciler

Üye 2018 ve 2019 simülasyonlarının da formatörüdür ama bu kez öğretim elemanı olmuştur. Burada ise 3. Tekil şahıs ile kişisel görüşlerini ifade eder. Çünkü bu yıllarda formatör artık alanla ilgili daha çok bilgiye sahiptir. Burada formatörün 2018 yılında BDÇ programlarında redaktör ve çevirmen ile ilgili tespitlerini 3. Tekil ve çoğul şahıslarla aktardığı görülmektedir. Bu kez “gözlemlerim” ifadesi ile bu konuda deneyiminin olduğunu altını çizmektedir.

Sonuç

Çevirmenler eskiden sadece kaynağa bağlılık ya da erek metne öncelik gibi kavramlar ışığında yöntemler belirlerler ve buna göre değerlendirilirlerdi. Bu durum metin türüne ve hatta aynı metnin içerisindeki bağlama göre bile değişiklik gösterebilmekteydi. Bu durum günümüzde de bu şekilde devam etmektedir. Ancak söz konusu BDÇ programları ile yapılan çeviriler olduğunda devreye Çeviri Belleği sistemi girmekte ve bu programlarla çalışan çevirmen artık Çeviri Belleğine bağlı birtakım kararlar almak durumundadır. Değerlendirmeler de Kalite Değerlendirme / Quality Assessment verilerine göre yapılmaktadır. Bu raporlar çeviri eyleminin tüm üyelerine hem çeviri öncesi hem de çeviri sonrası ile ilgili önemli veriler sağlamaktadır. Özellikle teknik

metinlerde, önceden yapılan bir analizle çevirmen ne kadar emek harcayacağını, işveren de çevirmene bunun için ne kadar ücret ödeyeceğini belirleyebilir. Dolayısıyla çevirmen genellikle kendine daha önceden verilen yüzde oranlarına sadık kalarak çevirisini tamamlamak durumunda kalmaktadır. Diğer taraftan çevirmen aynı cümle-cümleciği defalarca baştan çevirmek zorunda kalmaz. Çeviri eyleminde bu yeni giren ÇB'ye bağlılık, çevirmenin aldığı karar sayısını azalttığı gibi erek metin üzerindeki hakimiyetini de kısıtlamaktadır.

ÇB'ye bağlılık durumunu üyeler farklı anlamlandırmaktadır. Bir çevirmen çeviri belleğinden gelen eşleşmeyi uygun bulmaz ise müşteri veya patrona sorarak değiştirebileceğini düşünürken, başka bir çevirmen sözleşme sebebi ile değişiklik yapamayacağını düşünmekte ama sonuç olarak bu çalışmanın katılımcılarından BDÇ araçlarını kullananlar, bir şekilde çeviri belleğini dikkate almaktadır. Bunu yaparken çevirmenler “değişiklik yapamamaları” durumuna açıklama olarak “sözleşme, müşteri talebi, ücret” gibi değişkenler ile yanıt verirken, çeviri belleğine uymayı bilinçli olarak seçtikleri durumları da “tutarlılık”, “hatırlatma” ve “zaman kazandırma” ile ifade etmişlerdir. Müşteri beklentilerini çoğunlukla ön planda tutan redaktör /editör ve yönetici konumunda olan üyeler, maliyeti azaltması ve daha fazla iş alabilme yönündeki avantajları önemsemektedir.

2. grupta olanlar “biz” dilini daha çok kullanmakta, çevirmenler ise “ben” dilini daha çok tercih etmektedir. Katılımcılar her 3 grupta da ben ve biz dilini kendi deneyimlerini anlatmak, 3. Tekil ve çoğul şahıs kullanımını kişisel fikirlerini anlatmak için kullanmışlardır. 2. Tekil ve çoğul şahıs kullanımını ise geriye dönük eylemlerin açıklamasında kullanmışlardır. Ancak öğrencilerin ve yarı yapılandırılmış görüşme katılımcılarından bir patronun bu konuda farklı kullanımlar sergiledikleri gözlemlenmiştir. Üstelik çevirmenler çalıştıkları şirket BDÇ araçlarını kullanıyor olması sebebiyle bu araçları kullanıyor olsa da (yani kendi tercihleri dışında) BDÇ ile çalışma nedenlerini açıklarken bireysel görüşlerini ifade etmişler (ben seviyorum, görüyorum vb.), redaktör editörler çağın gerekliliği şeklinde

(gerekir, çağın gerisinde kalmaktır vb.) yaklaşım yine denetimi ve üretimi kolaylaştırdığı ile ilgili kişisel görüşlerini (hız kazandırdığını düşünüyorum vb.) ifade etmişlerdir.

Süreç hipotezine göre bu çalışmanın katılımcılarından çevirmenler, bu programları var olan hiyerarşik yapıları içerisinde üst denetim mekanizmalarına bağlı anlamlandırmakta, redaktör / editör / yöneticiler ticari ilişkilerine bağlı anlamlandırmakta, öğrenciler ise eğitim ve deneyimlerine bağlı anlamlandırmaktadırlar. Katılımcılar farklı arka plan beklentilerine bağlı hareket edebilmektedir. Bireysel anlamlandırma yöntemleri de beklentilere göre çeşitlenebilmektedir. Öğrencilerin gözleminde çeviri belleğine uyma / uymama ile ilgili, diğer üyelere benzer arka plan beklentilerine rastlanmamıştır. Onlar daha çok Çeviri Belleğinin çevirmene kolaylık sağlayan bir hatırlatıcı olarak orada bulunduğu beklentisine sahiptirler. Bu bulgular çevirmenlerin teknolojiye yaklaşımında kabul eder / etmez, sever / sevmez, kullanır / kullanmaz türünden genellemeler yapmaya izin vermez. Ancak olumlu/olumsuz ve hatta nötr yaklaşımlarını değişken bir beklentiler düzleminde oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Pratik eylemlerinde karşılaştıkları şeylere göre “zorunluluk”, “kolaylık” veya “konum” değişkenlerine göre anlamlandırma yöntemlerini şekillendirmektedirler. Başka bir deyişle çevirmenler ve diğer kullanıcılar arasında BDÇ, hayatlarındaki olumlu olumsuz pratik etkinliklerine ve konumlarına göre şekillenmektedir. Öğrencilerin ise böyle deneyimleri oluşmadığından duruma daha ürün ve süreç odaklı bakmaktadırlar.

Çeviri eyleminde teknolojiyi kullanan üyeler, teknolojiden korkma veya onu düşman olarak adlandırma gibi bir eğilimde değildirler. Ancak olumsuz anlamlandırmalarını kişisel deneyimleri üzerinden yaptıkları söylenebilir. Bir başka deyişle çevirmenler sürece dahil edilip, zorunlu kabul edilen durumları içselleştirerek, kendileri oluşturduğu sürece (müşteri ile bağlantıyı kendileri kurmaları gibi) durumu anlamlandırma yöntemlerini olumsuzdan olumluya, zorunludan kendi isteğine doğru çevirmektedir. Bir çevirmen pratik gündelik eylemleri

içerisinde sözleşme imzalayarak ÇB'ye uymak durumunda ise ücretini alamaması da söz konusu olduğundan %75 üzeri eşleşmeleri “zorunlu” kabul etmekte ya da “patronlara yarayan bir durum” olarak olumsuz değerlendirmektedir. Ancak başka bir çevirmen müşteri ile bağlantıyı kuran durumuna geçtiğinde, durumu baştan kabul ettiği için ifadelerini “zorunlu” kabullerden “istiyor, bekliyor” yönüne çevirmekte, açıklamalarını ve ÇB eşleşmelerini kabul sürecini kendi yararına olarak anlamlandırmaktadır. Özetle çevirmenler sürece dahil edilip, kararları kendileri alması sağlandığında daha baştan BDÇ'yi “zorunluluklar” kapsamında anlamlandırmaya başlamayacaklar ve doğrudan kendileri ve müşteri ilişkileri üzerinden, kendi istekleri ile, olumlu anlamlandıracaklardır.

Kaynakça

- Araboğlu, Aslı (2015). *İki Aynı/Ayrı Dilde İki Aynı/Ayrı Otobiyografik Yapıt Üzerine Etnometodoloji-Çeviribilim Odaklı Bir İnceleme*. Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ataseven, Fusun- Duman, Duygu (2019). “Türkiye’de Sağlık Çevirmenliği Mevzuattan Sahaya”, *Türkiye’de Sözlü Çeviri Kitabı*. (Prof. Dr. Derleyen: Ebru Diriker). İstanbul. Scala Yayıncılık.
- Ataseven, Fusun. (2015). “Arafta Üretilen Yazınsal Metinler”, *Göç Dergisi*. Transnational Press. C.2. s.2. London, s:505-511
- Ataseven, Fusun- Yılmaz, Hülya. (2013). “Les passeurs/médiateurs culturelles et leurs rôles d’intermédiaire facilitateur”, *Littera*. C.32. Ankara. s:135
- Duman, Duygu. (2018). *Toplum Çevirmenliğine Yorumbilgisel Bir Yaklaşım: Sağlık Çevirmeni ve Öznellik*. Doktora Tezi. İstanbul. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bulut, Yücel. (E.T. 14.01.2013). “Sosyolojiye Giriş 1”. E-Ders kitap bölümü.
<https://www.scribd.com/document/120273472/İU->

SOSYOLOJİYE-GİRİŞ-E-KİTAP Auzef. İstanbul Üniversitesi
s.133

- Bowker, Lynne. (2006). Translation Memory and Text. *İçinde Lexicography, Terminology and Translation: Text-based Studies in Honour of Ingrid Meyer*, (editör Lynne Bowker). Ottawa: University of Ottawa Press. S:175-187
- Coulon, Alain. (2015). *Etnometodoloji*. Sage Publication. (1995). Çev. Tatlıcan, Ümit. *Etnometodoloji*. İstanbul. Küre Yayınları.
- Cuff, E.C. – Sharrock, W.W.- Francis, D.W. (2013). “Meaning and Action: II” *Perspectives in Sociology*. Routledge. 3rd edition. (1990) (Anlam ve Eylem: II, Sosyolojide Perspektifler. Say Yayınları, Şubat.
- Garfinkel, Harold. (2014). “Studies in Etnometodoloji”. Pearson Education Publishing. (1968). Çev. Tatlıcan, Ümit. “Etnometodolojide Araştırmalar”. Ankara. Heretik Yayınları.
- Giddens, Anthony. (2003). “New Rules of Sociological Method”. (1993). Çev. Tatlıcan, Ümit. Balkız, Bekir. “Sosyolojik yöntemin kuralları”. *Yorumcu Sosyolojinin Pozitif eleştirisi*. Paradigma yay. İstanbul. Mart.
- Inghilleri, Moira (2009). Sociological Approaches. *İçinde: Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 2nd ed. Mona Baker & Gabriela Saldanha. New York: Routledge. s:279 282.
- Kıvanç, A. Zeynep- Haleva, Beki. (2015) “Elif Şafak'ın Araf Adli Romanında Kültürel Olgu ile Anlam ve İmge Alanları Bağlantısı: Etnometodoloji Işığında Bir Çeviri Metin İrdelemesi”. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, Mannheim – GERMANY, UDES s: 282-293
- LeBlanc, Matthieu. (2013). “Translators on translation memory (TM). Results of an ethnographic study in three translation services and agencies”. *The International Journal for Translation & Interpreting Research*. Sayı 5 No:2 s:1-13

- Özaydın, Ümit. (2015). E-Kitap. “Makine Çevirisi Bizi İşimizden Edecek mi?” *Çeviri Kitabı*.
<https://www.cevirikitabi.com/cevirmenler-ne-isler-ceviriyor/makine-cevirisi-bizi-isimizden-edecek-mi/>
- Samson, Richard. (2005). “Computer Assisted Translation”. *Training for The New Millennium: Pedagogies for Translation and Interpreting*. (Editör Martha Tennent. Benjamins Translation Library 60) s: 101–126
- Pym, Anthony. (2013). “Translation Skill Sets In A Machine Translation Age”. *META*. Sayı 58, no 3, Décembre, p. 487–503.

Kumlu, Dolunay (2020). “Karşılaştırmalı Dilbilim ve Çeviribilim Çerçevesinde Retrospektif ve Prospektif Sahneler: Geçmişten Günümüze Eşdeğerlik Kavramının Evrimi”. *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. Çeviribilim Özel Sayısı, s. 113-129.

**KARŞILAŞTIRMALI DİLBİLİM VE ÇEVİRİBİLİM ÇERÇEVESİNDE
RETROSPEKTİF VE PROSPEKTİF SAHNELER:
GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE EŞDEĞERLİK KAVRAMININ EVRİMİ**
RETROSPECTIVE AND PROSPECTIVE SCENES WITHIN THE FRAMES OF
CONSTRASTIVE LINGUISTICS AND TRANSLATION STUDIES:
THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF EQUIVALENCE

Öğr. Gör. Dr. Dolunay KUMLU*
Trakya Üniversitesi
dolunaykumlu@gmail.com

Öz

Modern dilbilimin babası Ferdinand de Saussure ile yirminci yüzyılın ilk yarısında saygınlığını zirveye taşıyan dilbilim, bünyesinde pek çok alt dal barındırmasının yanı sıra, farklı disiplinlerle işbirliği yaparak yeni bilim dallarının doğmasında önemli rol oynamıştır. Nispeten yeni bir bilim dalı olan çeviribilim de önceleri bazı çevrelerce uygulamalı dilbilimin bir alt dalı olarak görülmüşse de zaman içinde bağımsız bir bilim dalına dönüşürken dilbilim ve alanları ile disiplinlerarası tamamlayıcı bir ilişki içinde olmayı sürdürmektedir. Bu çalışmada, çeviribilim ve dilbilimin bir alanı olan karşılaştırmalı dilbilim alanları çerçevesinde ortak zeminde yer alan “eşdeğerlik” kavramı ve bu kavramın günümüze kadar geçen süreçte evrilmesi disiplinlerarası bir bakış açısıyla ve

* ORCID: orcid.org/0000-0001-9089-5175

betimleyici bir yöntemle incelenmektedir. İki disiplinin eşdeğerlik kavramının zaman içinde gösterdiği değişim sürecinde çerçeve kavramlar olarak nasıl etkili olduğu, kavramın bu disiplinlerle ilgili bilimsel çalışmalarda zihinlerde nasıl sahneler oluşturduğu ve geçmişten günümüze büyük ölçüde yapısöküme uğramış olması nedeniyle güncel araştırmalardaki mevcut konumu açısından nasıl ele alındığı betimlenmeye çalışılmıştır. Yazıcı (2011: 34) farklı disiplinlerin ve yöntemlerin bilincinde olmanın kendi alanındaki kuramsal tabanın sorgulanmasına olanak sağladığını belirtir. Bu bakış açısıyla, bu çalışmada tarihsel olarak daha eski ve daha köklü bir bilim dalı olan karşılaştırmalı dilbilimin çeviribilime sağladığı katkıların yanında çeviribilimin de çözümülemesi yapılacak çevrilmiş malzeme seçimi açısından karşılaştırmalı dilbilime sağladığı katkılardan yola çıkılarak her iki disiplinde çevirisi yapılmış otantik materyalin eşdeğerlik kavramı odaklı çözümlenmesinin ve bunun dilbilimsel temelde karşılaştırılarak yapılmasının oldukça faydalı bir çalışma biçimi olabileceği görüşü desteklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çeviribilim, karşılaştırmalı dilbilim, eşdeğerlik kavramı, disiplinlerarasılık.

Abstract

Linguistics, which was brought to the acme of its dignity by Ferdinand de Saussure, who was known as the father of modern linguistics in the first half of the twentieth century, played an important role in the emergence of new disciplines, besides including a number of sub-divisions. Translation studies, which is relatively a new discipline, was formerly regarded as a sub-division of applied linguistics, but it has turned into an autonomous discipline, and it still has integratively interdisciplinary relations with other disciplines. This study examines the concept of equivalence as a concept, which has been a common ground for translation studies and contrastive linguistics, and the evolution of this concept from past to present by using a descriptive method. The study deals with how these two disciplines are effective in the evolution process of the concept of equivalence as frame concepts, what kind of scenes this concept creates in the minds thanks to the academic research focusing on these disciplines, and also the concept is examined considering its current status in modern research as it experienced a deconstruction from past to present. Yazıcı (2011:34) expresses that awareness of different disciplines and methods facilitates the investigation of theoretical ground in one's own research field. In this context, contrastive linguistics, which is historically an older and more deep-rooted discipline than

translation studies, has made contributions to the latter. Translation studies also make contributions to the contrastive linguistics as for the choice of translated material in analyses. It may be a useful way to study on the analysis of the authentic translated material focusing on the concept of equivalence, especially by contrasting them on linguistic bases.

Keywords: Translation studies, contrastive linguistics, equivalence, interdisciplinarity.

Giriş

Dilin bütün yönleriyle araştırılması, betimlenmesi, iç ilişkilerinin, işlevinin ve toplumdaki yerinin anlaşılması gibi konuların odağındaki bilim dalı olan dilbilim tıpkı diğer disiplinler gibi konusunu nesnel ve dizgesel olarak ortaya koymak için veri toplama, varsayımlarını doğrulamaya çalışma ve kendine özgü kuram ve yöntemler geliştirme amacını güder.

Ferdinand de Saussure ile yirminci yüzyılın ilk yarısında saygınlığını zirveye taşıyan dilbilim, bünyesinde pek çok alt dal barındırmasının yanı sıra, farklı disiplinlerle işbirliği yaparak yeni bilim dallarının doğmasında önemli rol oynamıştır. Bunlara örnek olarak ruh dilbilim, toplum dilbilim ve sinir dilbilim sayılabilir. Nispeten yeni bir bilim dalı olan çeviribilim de önceleri bazı çevrelerce uygulamalı dilbilimin bir alt dalı olarak görülmüşse de zaman içinde bağımsız bir bilim dalına dönüşürken dilbilim ve alanları ile disiplinlerarası tamamlayıcı bir ilişki içinde olmayı sürdürmektedir. Czulo ve Hansen-Schirra (2017:1) karşılaştırmalı dilbilim ve çeviribilim disiplinlerinin iki ya da daha fazla dilin kesişim noktasında yer alarak ortak bir zemini paylaştığını ifade etmiştir. Çeviribilimciler bütüncüyü kullanarak çeviri sürecine dair görgül araştırmalar yapma çabasındadırlar. Profesyonel çevirmenler için çok dilli bütüncü bilgiye ulaşmada hız kazandıran birer referans kaynak gibidir. Karşılaştırmalı dilbilimde ise yine görgül çalışmalar bütüncü temelinde yapılır ve daha önce üzerinde çalışılmamış dilbilimsel özellikler arasındaki farklar ortaya çıkarılır. Yani her iki alanda da çok dilli bütüncüler araştırmanın zeminini oluşturur.

Bu çalışmada, çeviribilim ve dilbilimin bir alanı olan karşılaştırmalı dilbilim alanları çerçevesinde ortak zeminde yer alan “eşdeğerlik” kavramı ve bu kavramın günümüze kadar geçen süreçte evrilmesi disiplinlerarası bir bakış açısıyla ve betimleyici bir yöntemle incelenmektedir. İki disiplinin eşdeğerlik kavramının zaman içinde gösterdiği değişim sürecinde çerçeve kavramlar olarak etkili olduğu, kavramın bu disiplinlerle ilgili bilimsel çalışmalarda zihinlerde nasıl sahneler oluşturduğu ve geçmişten günümüze büyük ölçüde yapı sökümü uğramış olması nedeniyle güncel araştırmalarda çoğunlukla makine çevirisi odağında ele alındığı betimlenmeye çalışılmıştır.

Yazıcı (2011: 34) farklı disiplinlerin ve yöntemlerin bilincinde olmanın kendi alanındaki kuramsal tabanın sorgulanmasına olanak sağladığını belirtir. Kurultay (2006: 284) ise filoloji bölümlerinde disiplinlerarasılığın ön koşulunun “dil” olduğunu belirtir. Yazıcı (2011) dillerin farklı olması durumunda konu alanlarında bilginin paylaşılmasına engel teşkil edebilecek bir unsur olarak uzmanlaşmayı dile getirmiştir. Ayrıca, disiplinlerin alt konu başlıklarına göre ayrıştıkça uzmanlaşmayı gerektirdiğini belirtmiştir ve bu durumda disiplinler arasındaki ilişkilerin çift eksenli olduğunu eklemiştir. Bunlardan ilki konu alanını paylaşanlar arasındaki yatay ilişkilerdir, ikincisi ise farklı disiplinler arasındaki alanlararası ilişkilerdir.

Bu çalışmanın odağını “eşdeğerlik kavramı” ortak paydasında buluşturulan iki farklı disiplin olarak karşılaştırmalı dilbilim ve çeviribilim oluşturmaktadır. Tarihsel olarak daha eski ve daha köklü bir bilim dalı olan karşılaştırmalı dilbilimin çeviribilime sağladığı katkılarının yanında, çeviribilimin de çözümlemesi yapılacak çevrilmiş malzeme seçimi açısından karşılaştırmalı dilbilime sağladığı katkılardan yola çıkılarak, her iki disiplinde çevirisi yapılmış otantik materyalin eşdeğerlik kavramı odaklı çözümlenmesinin ve bunun dilbilimsel temelde karşılaştırılarak yapılmasının oldukça faydalı bir çalışma biçimi olabileceği görüşü desteklenmektedir.

1. Karşılaştırmalı Dilbilimin Tarihsel Sürecine Kavramsal Olarak Genel Bakış

1820 yılında von Humboldt tarafından temelleri atılmış olan karşılaştırmalı dilbilim alanındaki çalışmaların ve araştırmaların odağında diller arası farklılıkların sistemsel ya da kulanımsal olarak karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele alınması vardır.

Terim olarak İngilizce’de “Contrastive Linguistics” olarak geçen karşılaştırmalı dilbilim terimi Vardar (1998: 137) tarafından dilimize karşıtsal ya da ayrımsal dilbilim olarak da aktarılmıştır. Terimi ya da kavramı açıklamak gerekirse iki ya da daha fazla dilin benzeşen ya da ayrışan yönlerini ortaya koymak için yapılan dizgeli bir karşılaştırmayı içeren dilbilim alanıdır (Johansson vd., 1996). Aynı kavramı Sebüktekin de (1990: 15) “iki ya da daha çok dilin dizgesel bir karşılaştırılması aracılığıyla bu dillerin her alanındaki benzerlik ve farklılıkları saptamaya çalışan bir bilim dalı” olarak tanımlamıştır.

Karşılaştırmalı Dilbilimde yapılan karşılaştırmaların amacı çeşitlilik gösterebilir: “Dilsel karşılaştırma uygulamalı bir bakış açısının yanı sıra kuramsal bir çerçevede de ilgi odağıdır. Bu karşılaştırma genel çerçevenin yanı sıra dile özgü nitelikleri de ortaya koyar, bu yüzden dil hakkında genel bir kanı oluşmasını sağlarken her bir dil üzerine yapılan çalışmalar açısından da önem taşır” (Johansson vd., 1996). Bu özelliğinden dolayı karşılaştırmalı dilbilimin tümleşik bir çalışma alanı olduğunu söylemek zordur. Bu çalışmada karşılaştırmalı dilbilim ile bütüncü bir konumda yer alan çeviribilimin de tarihsel sürecine kavramsal açıdan bakmak faydalı olacaktır.

2. Çeviribilimin Tarihsel Sürecine Kavramsal Olarak Genel Bakış

Çevirinin bir etkinlik olarak batıda eski Yunan ve Roma imparatorlukların tarihine kadar uzandığı düşünülse de, aslında yazılı çevirilerin ilk kanıtları M.Ö. 3000li yıllara dayanmaktadır. Sözlü çevirinin ise doğuda eski Mısır uygarlıklarında başladığı o dönemi anlatan yazılı kaynaklarda yer almıştır.

Çeviribilimin bağımsız bir sosyal bilimler alanı olarak özerkliğine kavuşması ve uygulamalı dilbilimin bir alt dalı olarak varlığını sürdürme sınırını aşması 1970li yıllarda gerçekleşmiştir. Alanın isminin “Translation Studies” olarak kullanılmaya başlanmasında ve bu isimle anılmasının yaygınlaşmasında James S. Holmes’ün yazdığı “The Name and Nature of Translation Studies” adlı makalesinin rolü büyüktür.

Berk (2005) çeviribilimde araştırma alanlarının başlıca üç başlıkta toplandığından bahsetmiştir. Bunlar kuramsal alan, betimleyici alan ve uygulamalı alan olarak adlandırılmıştır. Çeviribilimde yapılan araştırmalarda kuramsal alanı uygulamalı alandan ayrı düşünmek pusulasız bir gemiyle yola çıkmaya benzetilebilir. Betimleyici alan kapsamındaki ürün, süreç ve işlev odaklı çalışmalarındaki araştırmalar kuramsal alt yapı temelinde ve uygulama örnekleriyle desteklendiğinde sağlam dayanaklar üzerine kurulmuş somut örneklerle netlik kazanmış araştırmalar ortaya çıkar.

Çağdaş çeviri kuramlarına değinmek gerekirse, Vermeer (2008)’in çeviride amaç, sonuç ve işlev gibi anlamlara gelebilen Skopos kuramı oldukça önemli çalışmalara çıkış noktası olmuştur. Vermeer’in çalışmaları Katherina Reiss’in çeviri metinlerde dilsel işlevin ön planda olduğu çalışmalarla bütünleşmiştir. Betimleyici çeviribilimin öncülerinden olan Gideon Toury ve Itamar Even Zohar da çeviribilimin değerli düşünürlerindedir. Toury ile çeviride norm kavramının önemi anlaşılmış ve Zohar’ın çoğul dizge kavramıyla ise yazın çevirisinde katmanlı bir bakış açısı oluşmuştur. Holz-Manttäri de çeviride eylem kuramında çevirmeni metinler arası aktarım köprüsünde bir iletişim uzmanı olarak görmüştür. Kaynak metin odaklılık yerini erek metin odaklı yaklaşımlara bırakmıştır. Öyle ki Andre Lefevere gibi bazı kuramcılar çevirinin kendi edebiyatı içinde ve ideolojiler çerçevesinde bir yeniden yazma olduğunu düşünmüştür. Literatüre bakıldığında çağdaş çeviri kuramlarının modernleşme sürecinde çeviribilimin araştırma alanının oldukça genişlediği görülmektedir.

2. Karşılaştırmalı Dilbilim ve Çeviri İlişkisi

Karşılaştırmalı dilbilim alanında uzmanlaşmış pek çok kişi farklı dillere ait ilişkileri konumlandırırken ve yapılandırırken doğrudan ya da dolaylı olarak çeviriden faydalanmıştır. James (1980) karşılaştırmalı çözümleme üzerine yazdığı kitabında karşılaştırmının dayandırılabilceği en iyi temelin çeviri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Alan literatürü incelendiğinde yapılan çalışmalarda eğilimin bütüncüye dayalı bir yaklaşıma doğru kaydığını görmekteyiz. Bütüncü yoluyla çevirisi yapılmış metinlerin doğasının ve yapısının incelenmesi üzerine bir çalışmaya destek veren Baker (1993)'in yanı sıra çevirmenler için hazırlanmış bir süreli yayının özel bir sayısı "bütüncüye dayalı yaklaşım" konusuna ayrılmıştır: META dergisi Aralık 1998 sayısı. Bu derginin giriş kısmında derginin editörü şunları söyler: Gün geçtikçe daha fazla çeviribilimci çeviri çalışmalarının yeni ve dizgeli bir şekilde yapılabileceği uygulanabilir ve verimli bir bakış açısını içeren bütüncüye dayalı bir yaklaşımı ciddi şekilde benimsemeye başlamıştır. (Laviosa, 1998: 474)

Bu konuya getirilen farklı bir bakış açısı da Korzen ve Gylling (2017: 34) tarafından ortaya atılmıştır. Çeviribilim ve karşılaştırmalı dilbilimin örtüştüğünden bahsedilirken her iki disiplinin de aynı şeyin başka şekilde nasıl söylendiğiyle ilgilendiğini ifade edilmiştir. Ayrıca ortak zeminlerinin fazla olmasına rağmen çok az sayıda çeviribilimcinin çalışmalarında karşılaştırmalı dilbilimin yöntemlerinden faydalandığını eklemişlerdir. Yaptıkları başka bir tespit de eşdeğerlikle ilgilidir. İki disiplinin kesişim noktasında yer alan eşdeğerlik kavramının günümüzde özellikle makine çevirisi konusunda bir değerlendirme ölçütü olduğunu vurgulamışlardır.

Vandepitte&DeSutter (2013: 36) karşılaştırmalı dilbilim ve çeviribilim araştırma nesnelere ve bakış açıları bakımından oldukça farklı iki disiplin gibi görüldüğünü ifade etmiştir. Oysa bilimsel araştırmalar yoluyla bu iki alanın kesiştiği önemli noktalar vardır. Bunların başında eşdeğerlik gelmektedir. Garcia (2002) karşılaştırmalı dilbilimde karşılaştırma ölçütlerinden bahsetmiştir. İki farklı dilin ana malzeme olduğunu belirtirken en

yaygın karşılaştırma ölçütünün eşdeğerlik, özellikle çevirisel eşdeğerlik olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca karşılaştırmalı dilbilimcilerin çoğunun doğrudan veya dolaylı şekilde çeviriyi farklı diller arasında ilişki kurarken bir araç olarak kullandıklarının altını çizmiştir.

Çeviribilim açısından da bütüncüye dayalı araştırmalar çevirinin kavramsallaştırılması, incelenmesi ve öğretimi bakımından yeni yöntem arayışlarının artmasına olanak vermiştir.

3. Karşılaştırmalı Dilbilim ve Çeviribilim Alanlarından Eşdeğerlik Kavramına Bakış

İnceleme ve araştırma malzemesi dil olan Karşılaştırmalı Dilbilim ve Çeviribilim alanları birbirini besleyen, etkileyen ve katkılar sunan alanlar olduğundan, aralarında çizildiği varsayılacak bir sınırın ortadan kaldırılması, alanda bilimsel çalışma yapanlar açısından vazgeçilemez bir bütünleştirici unsurdur. Özellikle çeviribilimciler için bu durum çok daha ciddidir. Çünkü karşılaştırmalı dilbilim ve çeviribilim arasındaki ilişki üzerine yazılmış oldukça az sayıda yayın vardır. Bunlar da çoğunlukla karşılaştırmalı dilbilimsel bir bakış açısıyla yazılmıştır ve durum böyle iken bu iki alan arasındaki ilişkinin ele alınması kaçınılmaz ve oldukça gereklidir.

Çeviribilim ve Karşılaştırmalı Dilbilim arasındaki en temel farklardan birisi eşdeğerlik kavramıdır. Çeviri metni kaynak metinle eşdeğerlik açısından karşılaştırırsak çeviribilimin dilsel unsurların aktarımıyla tatmin olmadığını, bu kavramın iki disiplin arasında bilgi geçişleri gerektiren bir köprü görevinde olduğunu ve başka pek çok dil dışı etkenin göz önüne alınması gerektiğini ifade ettiğini görürüz. Başka bir deyişle, eşdeğerlik gereksinimi kaynak ve erek dil göstergeleri arasındaki ilişkiyle ifade edilemez; bu ilişkide göstergelerin bağlamını da göz önüne almak gerekir. (Svejeer 1970: 33) Bu anlamda çeviribilimin eşdeğerliğe bakışının söz ya da söylem odaklı olduğu söylenebilir. (Reiss 1984: 82)

Catford'ın (1965: 159) ortaya attığı eşdeğerlik kuramında dil dışı öğelerin de göz önüne alınması gerekir. Kaynak ve erek metinde eşdeğerliği belli bir durumda birbirinin yerine

geçebilmesi şeklinde tanımlar Catford. Oysa diğer pek çok çeviribilimci dinamik ve işlevsel eşdeğerliği savunur. Nida'nın (1964: 159) ortaya koyduğu dinamik eşdeğerlik alıcı ve ileti arasındaki ilişkinin büyük ölçüde aynı olmasını gerektirir. İşlevsel eşdeğerlik ise eşdeğer olması amaçlanan bir kaynak metin ve çevirisinin dil dışı bağlamda aynı işlevi yerine getirmesi anlamına gelir. Nida'nın kuramı açısından da eşdeğerlik aynı işlevi kaynak metinden erek metne taşıyan bir köprü gibidir.

Latyshev'e (1981) göre işlevsel eşdeğerlik temelde dinamik eşdeğerlikle aynıdır, çünkü alıcıların tepkileri metinlerin nitelikleriymiş gibi metinler üzerine yansıtılmıştır. Bu görüşüyle Latyshev'in Nida'nın eşdeğerliğe bakışıyla aynı doğrultuda düşünceleri savunduğu söylenebilir.

Karşılaştırmalı dilbilim çerçevesinde ise eşdeğerlik söz odaklı değil dil-odaklıdır. Bu nedenle karşılaştırmalı dilbilimin eşdeğerlik ölçütü çeviribilime göre daha biçimcidir (Reiss, 1984: 82). Catford'ın eşdeğerlik kuramı karşılaştırmalı dilbilim temelinde yaygın olarak kullanılmaktadır (Sajavaara 1980: 208). Bu konuya Markkanen (1983: 69) farklı bir pencereden bakar. Catford'ın kuramında önerdiği kaynak ve erek metinlerin durumsal yer değiştirebilirliğinin biraz sorunlu olduğunu ileri sürer. Dayanak olarak da farklı dillerde yazılmış iki metnin bazı durumlarda birbirlerinin mükemmel çevirileri olarak işlev görebileceğini fakat dilsel yapılanmaları açısından karşılaştırılabilecek hiçbir şey olmadığından yapısal olarak birbirine çok uzak olduklarını söyler.

Karşılaştırmalı dilbilimin en dar eşdeğerlik ölçütü ise karşılaştırılan dillerdeki sözcük ve sözcük gruplarının aynı sözdizimsel işleve sahip olması koşuluyla eşdeğer olabilecekleri görüşüdür (Marton 1968: 55). Çeviribilimde ise erek metin ve kaynak metin arasında eşdeğerlik olması için bu koşulun gerçekleşmesi zorunluluğu yoktur.

Krzyszowski (1971) metinlerdeki yapıların eşdeğerliğinin derin yapılaraya dayandırılması gerektiğini belirtmiştir. Ona göre sözcüğü sözcüğüne çeviriler ya da bunların eşanlamlı açıklamaları kabul edilebilir eşdeğerliğe en yakın olanlardır.

Hatta sözcüğü sözcüğüne çeviriyi “ideal çeviri” diye adlandırmıştır.

Karşılaştırmalı dilbilimin dilin kullanıcılarının dilsel yetilerini incelemeye sınırlı olmasına karşın çeviribilim yetiden ziyade edimi hedeflemiştir ve bu nedenle dil dışı öğeleri de kapsamına almak zorundadır. Yani karşılaştırmalı dilbilimsel çalışmalarda dilsel yetileri araştırmaların odağına alınması geride kalmazsa ve dilsel yetilerin yerini iletişimsel yetiler ve edimbilim almazsa alanın ilerleyişi aynı yönde ve aynı hızda kalacaktır.

Karşılaştırmalı dilbilim ve çeviribilim kullandıkları araştırma malzemesi bakımından da ayrışır. Karşılaştırmalı dilbilim çevrilmiş metinleri araştırma odağı yapar ve bu malzeme ilkesel olarak çift yönlüdür. Çeviribilimde ise bu malzeme tek yönlüdür. (Toury 1980: 24) Çeviribilimin çift yönlü malzemeye (KM \leftrightarrow EM) ihtiyacı yoktur. Çünkü evrensel olarak geçerli eşdeğerlik ilişkileri bulmayı amaçlamaz sadece metne bağlıdır ve duruma bağlı çeviri eşdeğerliklerini dikkate alır.

122

Karşılaştırmalı dilbilim ve çeviribilimin çıkış noktaları da farklıdır. Karşılaştırmalı bir çalışmada birinci dilde (L1) ele alınan dilsel bir konu ikinci dilde (L2) eşdeğerliğini bulmaya devam eder. Malzeme çift yönlü olduğundan bunun tam tersi de gerçekleşebilir. Fakat çeviribilimde çevirinin sadece kaynak metinle karşılaştırılması şartı olmadığından diliçi ve dildışı bağlam göz önüne alınacağından bir çeviribilimsel çalışma kaynak metinden de erek metinden de çıkış alabilir. Eğer kaynak metinden başlanırsa öncelikle metin türü belirlenir ve bu metin türüne bağlı durumsal boyutlar belirlenir. Eğer çevirisinde de bu belirlenimler aynı kaldıysa eşdeğerlikten bahsedilebilir. Erek metinden başlandığı takdirde ise, erek dilin ve iletişimsel durumun gözlüğünden bakılır. Bu görüşe göre çevirinin amaçları (işlevleri) erek/alıcı kitle tarafından oluşturulur ki onları metinlerarası, kültürlerarası ve diller arası aktarımı “başlatan” işlevi görmektedir (Toury 1980: 82-83).

Karşılaştırmalı dilbilim ve çeviribilimin birbirlerini beslediği ve temellendirdiği noktaları önemlidir. Faiss (1972: 6), karşılaştırmalı dilbilgisinin çeviri çalışma ve uygulamalarının

çerçevesini çizmeye hizmet etmek üzere olumlu anlamda “seçilmiş” olduğunu söyler. Fakat bu sözü ciddiye almak için geçerli bir sebep yoktur çünkü çevirisel eşdeğerlik, daha önce de belirtildiği gibi sadece dilsel ölçütlere dayanmaz, dil dışı öğelerin de göz önüne alınmasını gerektirir.

Çeviribilim alanında çalışanların işini kolaylaştıracak karşılaştırmalı araştırma alanlarından birisi otantik metinlerin niceliksel karşılaştırmasının yapılmasıdır. İletişimsel açıdan başarı sağlamak için metnin çevirisi otantik (özgün) metne benzemek durumundadır (hem metin türü hem de asıl konu /ana fikir/ tema açısından). Elbette niteliksel olarak değil niceliksel olarak benzemek durumundadır.

Bilimsel araştırmalar için Steiner (2017:65) disiplinlerarası bakış açısıyla görgül yöntemlerin geliştirilmesi ele alındığında, karşılaştırmalı dilbilim ve çeviribilimin bilişimsel dilbilim temelinde çok katmanlı bütüncü geliştirme projelerinden bahsetmiştir. Bu iki alanda yapılacak bilimsel araştırmalarda özellikle makine çevirisi temelli sözcüksel verilerin değerlendirilmesinde eşdeğerlik kavramını güncelleyip “açıklık” kavramını önermiştir. Bu kavramın metnin tutarlılığıyla korunması temelinde ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Abdal (2018: 575) sömürgecilik sonrası dönemde Derrida'nın “Babil Kulesi” başlıklı yazısında dildeki sözcüklerin sonsuz bir anlam ve bağlam içerdiğini vurguladığını ve bu nedenle eşdeğerlik kavramını defolu bir kavram gibi gördüğünü ve her çeviri eyleminin bir yeniden yazmaya dönüştüğünü belirtmiştir. Bu görüşle belirli bir dönemde ve belirli bir çeviri için geçerli ve uygun olan çeviri yaklaşımlarının zamanla ve değişen koşullarla farklılaştığı ve yapısöküme uğradığı söylenmektedir. Benzer bir görüşle, eşdeğerlik kavramının zamanla yapısöküme uğraması nedeniyle karşılaştırmalı dilbilim ve çeviribilim çerçevesinde yapılan güncel araştırmalarda da artık bu kavramın izleksel ve yöntemsel çizgide evrildiği ve yeni arayışlara gidildiği söylenebilir.

Günümüzde özellikle teknik çeviriler konusunda hem zaman hem de hız kazandıran ve daha çok sözcüksel ve yapısal

eşdeğerliğin temel alındığı yazılım programlarıyla geliştirilmiş makine çevirisi unsurları da bilimsel araştırmalara konu olmaktadır. Makine çevirisi odaklı çeviribilim çalışmalarında ise metin ve söylemin yapısına karşılaştırmalı dilbilim tabanlı bakmak gerekir. Bu tür çalışmalarda çeviri stratejilerini daha iyi değerlendirebilmek için karşılaştırmalı dilbilimin bilgisi ve alt yapısının yanı sıra araştırmacılara ufuklarını genişletmek için çeviribilim konusunda bilgi ve deneyim de gerekli olur. Bu iki disiplinin etkileşimsel ilişkisinde makine çevirisi sistemlerinin geliştirilmesi ve bunların oluşumunda “eşdeğerlik” kavramı temel alındığı düşünüldüğünde günümüzde de bu kavramın iki disiplin arasında bir köprü işlevi gördüğü söylenebilir. Bu nedenle geçen zamanla önemini yitirmiş gibi görünen bu kavramın aslında makine çevirisi yoluyla da olsa hala kullanılageldiği fakat bilimsel araştırmalarda makine çevirisi dışında yerini başka kavramsal arayışlara ve yeniliklere bıraktığı görülmektedir.

Güncel araştırmalara bir başka örnek de Xiao ve Wei'nin (2014:2) İngilizce ve Çince dilleri arasında yaptıkları çalışma olabilir. Anlamsal ölçübirim açısından yaptıkları incelemede bu diller arasındaki çevirilerde eşdeğerlik düzeyi anlamsal gücü arttıran bir gösterge olarak belirlenmiştir. Benzer şekilde çevrilebilirlik açısından da varsayılan çeviri çiftleri için aynı değerde olduğunu belirlemişlerdir. Xiao ve Wei'nin (2014) çalışmasında paralel ve karşılaştırılabilir bütüncüye dayalı farklı diller arası çevirisel karşılıklar ve eşdeğerlikler üzerinde çalışılmasıyla dil sistemleri ve dil kullanımları ile ilgili önemli özelliklerin ortaya çıkarıldığından bahsedilmektedir. Bu paralel bütüncü tabanlı çalışmalar günümüzde de makine çeviri sistemleri, bilgisayar destekli çeviri araçları, çeviri bellekleri ve terim bankaları gibi çeviri teknolojilerinin geliştirilmesinde kullanılmaktadır. Bu bağlamda kavramsal açıdan değerini yitirildiğinin düşünülmesine rağmen eşdeğerlik kavramı hem karşılaştırmalı dilbilim hem de çeviribilim alanlarında yenilikçi ve çağdaş çalışmalarda faydalı olabilir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak, karşılaştırmalı dilbilim ve çeviribilim benzeşen ve ayrışan yönleri olan, birbirini besleyen, etkileyen ve yön veren iki disiplindir. Bu disiplinlerin kesişim noktasında yer alan bir temel kavram olarak eşdeğerlik kavramı uzun yıllar boyunca iki alanı birbirine bağlayan bir köprü gibi işlev görmüş, bilimsel araştırmalarda yaklaşımsal ortak payda olmuştur. Geçmişten günümüze yapılmış olan bilimsel araştırmalar ışığında kavramın bu işlevinin evrildiği açıkça görülmektedir. Özellikle sömürgecilik döneminde kavramın içinin boşalmaya başladığı ve yerine geçebilecek daha güncel daha geçerli kavramlar ve yaklaşımlar için arayışlar olduğu görüşüne çalışmada yer verilmiştir. Günümüzde ise tüm dünyada teknolojinin hızla gelişmesiyle bu hıza ayak uydurma amaçlı geliştirilen çeviri teknolojileri bağlamındaki makine çeviri sistemleri, bilgisayar destekli çeviri araçları, çeviri bellekleri ve terim bankaları gibi çeviri araçları için eşdeğerlik kavramı daha çok sözcüksel ve yapısal düzeyde temel alınmaktadır. Bu kavram yazılımcılara dayanak oluşturmaktadır. Tüm çeviri türleri için kullanılması uygun olmayan bu çeviri araçları daha çok teknik çeviri kapsamına giren çevirilerin daha hızlı ve daha az maliyetli yapılmasına olanak sağlamaktadır. Çalışmada bu araçlarla yapılan çeviri uygulamalarına ilişkin bilimsel araştırmalardan alınmış görüşlere de yer verilmiştir. Bu araştırmalarda göze çarpan nokta, çeviribilimin uygulamalı alanında yapılmakta olan araştırmalarda karşılaştırmalı dilbilim yaklaşımlarına da yer verildiği ve özellikle iki alanın ortak zemininde yer alan eşdeğerlik kavramının işlevselliğinin bu teknolojiler açısından sürdürdüğünün açık olduğuydu. Çalışmanın odağında eşdeğerlik kavramının evrim süreci olduğundan bu sürecin her iki disiplin çerçevesinde incelenmesi sonucunda evrimin disiplinlerarası ilişkiler ile şekillendiği, günümüze doğru çeşitli sebeplerle kavramın içeriğinin ve işlevinin yetersiz kalması nedeniyle yerine yeni kavram arayışlarına gidildiği açıktır. Evrimin son basamağında yer alan eşdeğerlik kavramının çeviri teknolojileri ve özellikle makine çevirileri alanında kullanılmaya başlanmasıyla evrimin düşüş grafiğinde geçmişe nispeten

yükselme gerçekleşmiştir. Bu bağlamda bu çalışmanın bu evrim sürecine ışık tuttuğu söylenebilir.

Eşdeğerlik kavramı günümüze kadar evrilerek gelmiş ve işlevsel açıdan değerini yitirmiş bir kavram gibi görünse de, bu değişim sürecine retrospektif çalışmalar bağlamında bakılması ve sürecin doğru değerlendirilmesi bu konudaki prospektif çalışmalara ışık tutulması açısından önemlidir.

Kaynakça

- Abdal, Göksenin (2018) "Kültürel Dönemeç, Sömürgecilik Sonrası Çeviri ve Feminist Çeviri Yaklaşımlarına Babil Kulesi'nden Bakmak". *International Journal of Cultural and Social Studies*. S. 4.
- Baker, Mona (1993). "Corpus Linguistics and Translation Studies: Implications and Applications". in Mona Baker, Gill Francis and Elena Tognini-Bonelli (eds). *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*, John Benjamins, Amsterdam & Philadelphia, s. 233-250.
- Berk, Özlem (2005). *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*. İstanbul: Multilingual.
- Catford, John Cunnison (1965). *A linguistic theory of translation*. London: Oxford University Press.
- Czulo, Oliver & Hansen-Schirra, Silvia (2017). Introduction in Oliver Czulo and Silvia Hansen-Schirra (eds). "Crossroads between Contrastive Linguistics, Translation Studies and Machine Translation". Berlin: Language Science Press.
- Faiss, Klaus (1972). "Übersetzung und Sprachwissenschaft – eine Orientierung". *IRAL*. S. 10, s. 1-20.
- Garcia, Noelia Ramon (2002). "Contrastive Linguistics and Translation Studies Interconnected: The Corpus-based Approach". *Linguistica Antwerpiensia New Series – Themes in Translation Studies*. No: 1, p. 1-14.
- James, Carl (1980). *Contrastive Analysis*. London: Longman.

- Johansson, Stig – Ebeling, Jarle – Hofland, Knut (1996). “Coding and Aligning the English-Norwegian Parallel Corpus.” In Aijmer et al (eds). *Languages in Contrast*, p.25.
- Korzen, I. & Gylling, M. (2017). “Text Structure in a Contrastive and Translational Perspective: On Information Density and Clause Linkage in Italian and Danish”. in Oliver Czulo and Silvia Hansen-Schirra (eds). *Crossroads between Contrastive Linguistics, Translation Studies and Machine Translation*. Berlin: Language Science Press.
- Krszeszowski, Tomasz P. (1971). “Equivalence, Congruence and Deep Structure”. in G. Nickel (eds.), *Papers in contrastive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press. s.37-48.
- Kurultay, Turgay (2006). “Kültür ve İletişim Bilimlerinde Disiplinlerin Ayrışması: Kopuş mu, Ayrışma mı?”. Karakuş, Mahmut & Oralış, Meral (Yay. Haz.). *Bellek Mekan İmge..* İstanbul: Multilingual. s, 283-297.
- Laviosa, Sara (1998). “The Corpus-based Approach: A new paradigm in translation studies”. *META*. 43, p. 474.
- Latyshev, L.K. (1981). *Kurs perevoda: ekvivalentnost’ perevoda i sposoby ee dostizenija*, Mwedunarodnye otnosenija, Moskva.
- Lerot, Jacques – Granger, Sylviane – Petch-Tyson, Stephanie (eds.) (2003). “Corpus-based Approaches to Contrastive Linguistics and Translation Studies”. *Rodopi*, Amsterdam&Atlanta, p.31.
- Markkanen, Raija (1983). “Kontrastiivisen kielitieteen suhteesta kääntämisen tutkimukseen”. in Pauli Roinila, Ritva Orfanos, and Sonja Tirkkonen-Condit (eds.) *Näkökohtia kääntämisen tutkimuksesta*. University of Joensuu: Publications of the Department of Languages. 10, s. 69.
- Marton, Waldemar (1968). *Equivalence and Congruence in Transformational Contrastive Studies*. Studia Anglica Poznaniensa 1, s. 55.

Nida, Eugene A. (1964). *Towards a Science of Translating*. Brill, Leiden.

Özsoy A. Sumru – Sebüktekin, Hikmet (eds.) (1990). *IV. Dilbilim Sempozyumu Bildirileri*. İstanbul: Bogaziçi Üniversitesi Yayınları. s.15.

Reiss, Katherina (1984). “Adequatheit und Aquivalenz”, in W. Wills and G. Thome (eds.). *Die Theorie des Übersetzens und ihr Aufschlusswert für die Übersetzungs- und Dolmetschdidaktik*. Günter Narr Verlag, Tübingen, s. 82.

Sajavaara, Kari (1980). “Kontrastiivinen kielentutkimuz ja virheanalyysi”. in K. Sajavaara (ed.). *Soveltava kielitiede*, Gaudearaus. Helsinki, s. 208.

Steiner, Erich (2017). Methodological Cross-Fertilization: Empirical Methodologies in (Computational) Linguistics and Translation in Oliver Czulo and Silvia Hansen-Schirra (eds). “Crossroads between Contrastive Linguistics, Translation Studies and Machine Translation”. Berlin: Language Science Press.

Svejeer, Alekszandr D. (1970). “K probleme lingvisticseskogo izucenija processa perevoda”. *Voprosy jazjkoznanija*. 4, s.33.

Toury, Gideon (1980). *In Search of a Theory of Translation*. The Proter Institute for Poetics and Semiotics. Jerusalem: Tel Aviv University, , s.24.

Vandepitte, Sonia – De Sutter G. (2013). “Contrastive Linguistics and Translation Studies”. *Handbook of Translation Studies*. Volume 4, 2013, pp. 36–41.

Vardar, Berke (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul.

Vermeer, J. Hans (2008) *Çeviride Skopos Kuramı*. (çev. Ayşe Handan Konar, yay. haz. Ayşe Nihal Akbulut). İstanbul: İşbankası Kültür Yayınları.

Xiao, Richard, &Wei, Naixing (2014). Translation and Contrastive Linguistic Studies at the Interface of English and Chinese: Significance and Implications. *Corpus Linguistics and Linguist Theory*, 10 (1), s. 1-10.

Yazıcı, Mine (2011). *Çeviribilimde Araştırma: Disiplinlerarasılıktan Disiplinlerötesiliğe*. İstanbul: Multilingual.

Yıldız, Mehmet (2020). "Identification of Morphological, Lexical, and Syntactical Obfuscating Elements in Pseudo-Retranslations". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. Çeviribilim Özel Sayısı, s. 131-161.

IDENTIFICATION OF MORPHOLOGICAL, LEXICAL, AND SYNTACTICAL OBFUSCATING ELEMENTS IN PSEUDO-RETRANSLATIONS* SÖZDE YENİDEN ÇEVİRİLERDEKİ KAYNAĞI GİZLEYEN BİÇİMSEL, SÖZCÜKSEL VE SÖZDİZİMSEL UNSURLARIN BELİRLENMESİ

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet YILDIZ**

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / The University of Texas at Austin
mehmetyildiz@comu.edu.tr

Abstract

Scholars opt for several ways to avail themselves of previous studies produced in a foreign language as they author in their native tongues. Among these ways is translation rendered either by authors themselves or commissioned translators. The author of this paper, a sequel to Yıldız (in press), observed another strategy adopted by Turkish scholars, i.e. pseudo-retranslation as an act and product, which can be defined as an academic author's partial or complete presentation of another author's translation as a retranslation of (a portion of) the original work. Although this definition is similar to plagiarized translation (Turell, 2004; Şahin, Duman, Gürses, Kaleş, and Woolls, 2019; Şahin, Duman, and Gürses, 2015), translational plagiarism (Gürses, 2011), translation

* This paper was derived from the author's post-doctoral project "Patient Zero: Pseudo-retranslation in Academic Papers" in the Center for Middle Eastern Studies at the University of Texas at Austin.

** ORCID: orcid.org/0000-0001-9482-4358

plagiarism (Taş, 2019; Parlak, 2008; Leighton, 1994), the author refrained from defaulting to one of these terms and thus coined a novel term, pseudo-retranslation, because the author did not wish to discuss the unethicity/ethicity of this act and present it as a misconduct but as a strategy of academic textual production by avoiding the confused and confusing terminological profusion. For the purpose of the study, he employed a software program, WCopyFind, to identify intertextual similarities and to harvest qualitative and quantitative data. By doing so, the present study is intended to analyze the pseudo-retranslations by Turkish academic authors to reveal morphological, lexical, and syntactical elements obfuscating the tie between their pseudo-retranslations (in Turkish) and the source translation (in Turkish). The corpus consists of one non-academic and 15 academic works, i.e. seven articles, five master's theses, two dissertations, and one book. Only the works containing "Drmrod" and "Dromrod", misspellings of (Jeanne Ellis) Ormrod, and incorporating her six-item list of metacognitive skills in Turkish were included in the study. These two common misreferences are operationalized as initial indicators of pseudo-retranslations. The results revealed that Kalafat (2004) was the first to translate Ormrod's six-item list into Turkish and to introduce the misspelt "Drmrod" and the other 15 (re)translations(!) were its pseudo-retranslations. The results also showed that the authors had recourse to partial or complete pseudo-retranslations, the 14 pseudo-retranslations incorporated textual properties obfuscating the source translation, and WCopyFind was not competent enough to detect Turkish intertextual similarities owing to the obfuscating properties in the pseudo-retranslations.

Keywords: Obfuscation, pseudo-retranslation, academic works, intertranslational similarity, misreferencing.

Öz

Bilim insanları, anadillerinde metin oluştururken yabancı bir dilde üretilen önceki çalışmalardan faydalanmak için çeşitli yollara başvururlar. Bu yollardan biri yazarın kendi yaptığı veya bir çevirmene yaptırdığı çevirilerdir. Yıldız'ın (baskıda) devamı niteliğindeki bu çalışmanın yazarı, Türk bilim insanları tarafından başvuru başka bir strateji gözlemlemiştir. Yazar bu görüngüyü 'sözde yeniden çeviri' olarak adlandırmıştır. Bir eylem ve bu eylemin ürünü olarak sözde yeniden çeviri; bir akademik yazarın başka bir akademik yazarın çevirisini, kaynak metnin bir kısmının veya tamamının yeniden çevirisi gibi sunması olarak tanımlanabilir. Her ne kadar bu tanım çeviri intihaline (Turell, 2004; Şahin, Duman, Gürses, Kaleş, and Woolls, 2019; Şahin,

Duman, and Gürses, 2015; Gürses, 2011; Taş, 2019; Parlak, 2008; Leighton, 1994) benzese de yazar bu terimi kullanmak yerine yeni bir terim (sözde yeniden çeviri) üretmeyi tercih etmiştir. Çünkü yazarın amacı bu eylemin ahlaki boyutunu tartışmak ve söz konusu eylemi etik olmayan bir davranış olarak sunmak değil; çeviri intihalinin kavramsallaştırılması konusunda yaşanan karışıklıktan kaçınarak bu eylemi bir akademik metin üretme stratejisi olarak ele almaktır. Bu amaç çerçevesinde yazar, bütüncede bulunan metinler arasındaki benzerlikleri bulmak ve hem nitel hem de nicel veri toplamak için WCopyfind adlı yazılımı kullanmıştır. Bu yolla yazar, Türk akademik yazarların sözde yeniden çevirileri (Türkçe) ve kaynak çeviri (Türkçe) arasındaki bağı gizleyen/bulanıklaştıran biçimsel, sözcüksel ve sözdizimsel unsurları ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Çalışmanın bütüncesi; yedi makale, beş yüksek lisans tezi, iki doktora tezi, bir kitap ve bir de akademik olmayan çalışma olmak üzere 16 eserden oluşmaktadır. Sadece (Jeanne Ellis) Ormrod'un hatalı yazımları olan "Drmrod" ve "Dromrod"u ve Ormrod'un altı üstbilşsel becerisini içeren çalışmalar (İngilizce kaynak metin, bir Türkçe kaynak çeviri ve 15 Türkçe sözde yeniden çeviri) bütünceye dahil edilmiştir. Bu iki yazım hatası, bütünce çözümlenirken sözde yeniden çevirilerin ilk göstergesi olarak işlevselleştirilmiştir. Sonuçlar; Kalafat'ın (2004) Ormrod'un altı maddelik üstbilş listesini Türkçeye çeviren ve "Drmrod" yazım hatasını gerçekleştiren ilk yazar olduğunu ve diğer 15 (yenden) çevirinin(!) Kalafat'ın (2004) sözde yeniden çevirileri olduğunu göstermiştir. Sonuçlar aynı zamanda; yazarların kısmen ya da tamamen sözde yeniden çevirilere başvurduklarını, 14 sözde yeniden çevirinin kaynak çeviriyi gizleyen metinsel özelliklere sahip olduğunu ve sözden yeniden çevirilerde bulunan gizleyici özelliklerden dolayı WCopyfind'ın Türkçe metinler arasındaki benzerlikleri bulgulandırmada yeterince yetkin olmadığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Gizleme, sözde yeniden çeviri, akademik çalışmalar, çevirilerarası benzerlik, kaynak gösterme hatası.

Introduction

Scholars write to spread the results of their research across their respective academia and to become academically visible by contributing to the literatures of their fields. The dissemination of scientific knowledge – of any kind indeed – has become faster than ever before with the advent of internet and thanks to its use

as a sharing medium. This easily accessible environment has allowed publications to “migrate readily from one medium to another” (Modern Language Association of America, 2016) and led to the proliferation of high-quality but also questionable works (Beins, 2012). Undoubtedly, the mindset favoring ‘publish or perish’ has greatly contributed to the profusion of academic works and exacerbated the issue of low-quality textual productions.

In 2007, several Turkish scholars faced allegations of plagiarism¹ (Brumfiel, 2007) and one, on behalf of his colleagues, defended themselves against such allegations attempting to justify their intertextual “borrowing” by claiming “[f]or those of us whose mother tongue is not English, using beautiful sentences from other works on the same subject” “simply helps to better introduce the problem” (Yilmaz, 2007). They believe that unless they publish, they will “perish” “under pressure to publish [their] findings along with an introduction that reads well enough for the paper to be published and read, so that [their] research will be noticed and inspire further work (Yilmaz, 2007). The attempt of Yilmaz (2007) to justify his and his colleagues’ recourse to other academic works’ “sentences” epitomizes the pressure Turkish scholars may have to cope with and ‘unorthodox’ strategies they may resort to in order not to “perish” in the Turkish academic setting. This paper describes one of such unorthodox strategies that Turkish scholars adopt to produce academic papers, i.e. pseudo-retranslation, which can be defined as ‘an academic author’s partial or complete presentation of another author’s translation as a retranslation of (a portion of) the original work’ (Yildiz, in press). For convenience of the reader, the author operationalized ‘to pseudo-retranslate (from)’ as a verb to refer to the act and ‘pseudo-retranslation’ as a noun to refer to both the act and product. This novel translational phenomenon was conceptualized with specific foci on its differences from its two

¹ The present paper does not intend to accuse any academic work of plagiarism or unethical misconduct of any kind.

morphological constituents, i.e. retranslation and pseudotranslation, and from translational plagiarism.

1. Pseudo-Retranslation vs. Retranslation

Translation is roughly an inter- or intra-linguistic textual production based on a source text and, particularly for the ones who have no command of the source language, the produced target text assumes the duties, e.g. informative and aesthetic, that the source text should be fulfilling. Yet translations do not necessarily remain fully or partially functional; therefore, source texts may have to be translated again over time in view of “shifting needs and changing perceptions” (Koskinen and Paloposki, 2003: 23). This practice is called ‘retranslation’.

Gambier (1994: 413) refers to retranslation as the new partial or complete translation of a translated text into the same language^{2,3}. It is defined by Koskinen and Paloposki (2010: 294) as “second or later translation of a single source text into the same target language”. The term refers to either “the act of retranslating” (Tahir-Gürçağlar, 2011: 233) by a different or the same translator (Feng, 2014: 70) or “the retranslated text itself” (Tahir-Gürçağlar, 2011: 233; Koskinen and Paloposki, 2010: 294). According to (Lowe, 2014: 415), a couple of reasons underline the need for retranslations. The first one is a publisher’s belief that “available translations are not well done and that there is a market for a better version of the text”. The second is related to the lifespan of translations. Because “‘half-life’ of a translation is thirty years, and that translations age more quickly than the original”, “re-translation can be seen as a kind of historical revision, a modernization of the text to reflect changes in language and context”. The last is the introduction of “a new edition of the source text”, which “replaces earlier versions as the new standard reference” (Lowe, 2014: 416).

² La retraduction serait une nouvelle traduction, dans une même langue, d'un texte déjà traduit, en entier ou en partie.

³ All the translations herein were rendered by the author unless stated otherwise.

The preceding discussions⁴ about retranslation are intended for literary works as “[m]ost studies on retranslations” do (Koskinen and Paloposki, 2010: 295), which supports the fact that “the phenomenon of retranslation is seldom discussed outside the book publishing and literary genres” (Koskinen and Paloposki, 2010: 295). This scanty problematization can be justifiable since retranslation of non-literary works is an uncommon practice. (Jianzhong, 2003: 195) is of the view that retranslation of non-literary texts “should be strictly limited and not be encouraged” and even be “banned” except for the following three cases:

(a) “The language and terms used in the former version are out of date and need to be revised.”

(b) “The former version has some major mistakes that would mislead the readers and need correcting.”

(c) “The original has different versions and there are many differences in these versions” (Jianzhong, 2003).

136

As Jianzhong discusses, non-literary works should be retranslated if a new edition has been introduced because the former one is outdated, if the older version of the source text contains some critical mistakes and the new has been produced to remove these mistakes, and if the source text has been produced in many different versions with plenty of differences among them.

It is understandable from the foregoing remarks that retranslation is a new partial and complete translation of an already translated text into the same language by the same or a different translator and it denotes both the act and the product thereof. It is also evident that research on retranslation of non-literary works is as exiguous as non-literary retranslations themselves. To compare retranslation with pseudo-retranslation in consideration of these facts concerning the former, even though pseudo-retranslation is traceable back to a source text, it is not a product of an actual inter-linguistic transfer but of a partial or

⁴ For more on retranslation of literary texts, see Tahir-Gürçağlar (2011) and Koskinen and Paloposki (2010).

complete use of another translator's interlinguistic rendition. Besides, pseudo-retranslations occur in non-literary texts, academic works in the present study, while retranslations are very rare in this genre.

Both retranslations and pseudo-retranslations cannot occur without a source text, yet there is a type of translation that can do so, namely pseudotranslations. The following part features their characteristics and provides a comparison between them and pseudo-retranslations.

2. Pseudo-Retranslation vs. Pseudotranslation

Translation presupposes a source text, from which it is derived. If a text is propounded as a translated one yet fails to prove that it is or is proven otherwise, then it can be regarded as a false translation, which is referred to as pseudotranslation. Accordingly, Toury (2012) proposes three assumptions pertaining to the existence of an actual translational rendition: (a) "there is another text, in another culture/language, which has both chronological and logical priority over it"; (b) "the process whereby the assumed translation came into being involved the transfer from the assumed source text of certain features that the two now share"; (c) "There are tangible relationships that tie [a translation] to its assumed original" (Toury, 2012: 29-30). All utterances which are presented or regarded [as translations] are assumed as translations (Toury, 1995: 32) until they fail to observe these three assumptions. In the event of such a failure, the text at hand assumedly regarded as a translation comes to be labelled as a 'pseudotranslation'. Rambelli (2011: 208-209) defines a pseudotranslation as "a target-oriented practice of imitative composition which results in texts that are perceived as translations but which are not, as they usually lack an actual source text". Pseudotranslations "resemble translations" (O'Sullivan, 2014: 123) and "may even mimic genuine translations" (Toury, 2012: 29) without being a product of "factual 'transfer operations' and translation relationships" (Toury, 1995: 40).

Pseudotranslations and pseudo-retranslations share similar characteristics. They both do not arise from an act of transferring from a source text, but pseudo-retranslations are derived from a source ‘translation’ and can be traced back to a source text written in another language. Additionally, they are both presented as actual translations and regarded as such if not shown they are not because one would hardly suspect their true nature until the “mystification” (Tourey, 2012: 212) over them is uncovered, which is the primary concern of the present study. The upcoming title discusses the need for the problematization of such a concern and how pseudo-retranslation conceptually differs from translational plagiarism, which can be mistaken for a synonym of pseudo-retranslation.

3. Pseudo-Retranslation vs. Translational Plagiarism

Academic integrity forms the backbone of scholarly writings; therefore, any kind of academic text is expected to follow the ethical standards. Nonetheless, a plethora of unethical misconducts (Shepherd: Accessed. 05.11.2019; Jia: Accessed. 05.11.2019; NBCNEWS: Accessed. 05.11.2019; *Huckabee*: Accessed. 05.11.2019) can be listed. Among these academic wrongs is plagiarism, which can be committed intra- and inter-linguistically. Translation, majorly as an interlinguistic practice, can be manipulated by academics primarily to mystify the source, i.e. a piece of information, and thereby to bypass the efforts intended to detect plagiarism (Sousa-Silva, 2014: 76; Sousa-Silva, 2015: 305; Gipp, 2014: 35; Franco-Salvador, Rosso, and Montes-y-Gómez, 2016: 97; Alzahrani et al., 2012: 135). This act is called **cross-language plagiarism** (Ferrero, Besacier, Schwab, and Agnes, 2017; Ezzikouri, Erritali, and Oukessou, 2016; Danilova, 2013; Franco-Salvador, Rosso, and Montes-y-Gómez, 2016; Potthast, Barrón-Cedeño, Stein, and Rosso, 2011; Kent and Salim, 2010) or **translated plagiarism** (Pataki, 2012; Pataki and Marosi, 2013; Gipp, 2014).

These two types of plagiarism should not be mistaken for **translational plagiarism** (Gürses, 2011: 6), which refers to a misconduct, in which “a translation is published as an original work and the translator acts as the author” or “an old translation is published under a new translator name”. Similar terms have been used in the related literature to attend to the same phenomenon, among which are **plagiarized translation** (Turell, 2004; Şahin, Duman, Gürses, Kaleş, and Woolls, 2019; Şahin, Duman, and Gürses, 2015), **translation plagiarism** (Taş, 2019; Parlak, 2008; Leighton, 1994), **plagiarism in translation** (Şahin, Duman, and Gürses, 2015; Turell, 2004), **plagiarism in retranslation** (Şahin, Duman, Gürses, Kaleş, and Woolls, 2019), and **fake retranslation** (Şahin, Duman, and Gürses, 2015).

Reminding the reader of the definition of pseudo-retranslation would prove fruitful to better exhibit its difference from translational plagiarism. Pseudo-retranslation is ‘an academic author’s partial or complete presentation of another author’s translation as a retranslation of (a portion of) the original work’, which is Ormrod’s (1990) six-item list of metacognitive skills in her book *Human Learning: Principles, Theories, and Educational Applications* in this paper. As can be inferred from this definition, pseudo-retranslation is observable in non-literary works, academic papers in particular. On the other side, translation plagiarism has been discussed in the realm of literary translation. Secondly, unlike translational plagiarism the author’s purpose hereby is not to present pseudo-retranslations as unethical practices and discuss its unethicity/ethicality but to investigate it as a strategy of text production. Lastly, the author wishes to refrain from the aforementioned terminological confusion/profusion.

The next part depicts the methodological procedures followed to evidence the occurrence of pseudo-retranslation in academic papers and what kind of obfuscating elements exists in these papers.

4. Method

4.1. Corpus

The primary objective of the present study is to reveal to what extent pseudo-retranslations differ from the first translation (here by [Kalafat. Accessed. 28.05.2019]⁵) and what kind of obfuscating elements exist in them. To this end, the author analyzed one source translation, which is in Kalafat (2004), and 15 Turkish pseudo-retranslations of Ormrod's (1990) list of six metacognitive skills.

4.1.1. Source Text

The source text is an excerpt from *Human Learning: Principles, Theories, and Educational Applications* by Jeanne Ellis Ormrod (1990), the first edition. The original text (Ormrod, 1990: 292) in English is as follows:

1. Being aware of one's learning and memory capabilities, and of what learning tasks can realistically be accomplished
2. Knowing which learning strategies are effective and which are not
3. Planning an approach to a learning task that is likely to be successful
4. Using effective learning strategies
5. Monitoring one's present knowledge state; knowing when information has been successfully learned and when it has not.
6. Knowing effective strategies for retrieval of previously stored information

To establish a tertium comparationis – “a text-independent meaning (invariant) shared by both the SL and TL unit, by means of which the variation in equivalence between the two units can be established” (Munday, 2009: 231) –, only the Turkish pseudo-retranslations of these six items were included in the analyses; in other words, all the other pseudo-retranslations attributed to 'Ormrod' were excluded from the corpus. The following table presents how a corpus of one initial translation and 15 pseudo-retranslations was refined from 47 online entries.

⁵ Hereinafter referred to as Kalafat (2004) for stylistic consistency.

4.1.2. Initial/Source Translation and Pseudo-Retranslations

The author of this paper came across this phenomenon, pseudo-retranslation, as he translated academic papers. In the course of a commissioned translation, he realized that ‘Drmrod’ was a recurring misspelling of ‘Ormrod’ – the last name of the author who wrote *Human Learning: Principles, Theories, and Educational Applications* in 1990 – and these occurrences made a pattern.

	Online Entries	Academic Works Only	Drmrod-Only Academic Works	Six-Item Segment in Turkish
Articles	47	19	12	7
Master’s Theses		14	7	5
Dissertations		8	6	2
Books		2	2	1
TOTAL		43	27	15

Table 1. Refinement from online entries to a corpus

A search on Google yielded 47 academic and non-academic online entries in Turkish, which incorporated the misspelling ‘Drmrod’⁶ (Table 1) as the primary source or as available in secondary sources and her six-item list of metacognitive skills. The 47 works were later reduced to 43 academic works. A further refinement resulted in 27 works, which include ‘Drmrod’ as the primary source. Lastly a final refinement was conducted to achieve a corpus of 15 works, which solely contains the Turkish academic works purporting to have translated Ormrod’s six-item list directly from the original book. The author also included one non-academic work, Kalafat (2004), as it was found to be the first work to include the Turkish translation of the source text segment, which is the list of six metacognitive skills. As a result, he ended up with 16 works in his corpus (Table 2).

⁶ ‘Dromrod’ in three cases, two of which are available in the resultant corpus.

	Year	Authors	Genre	In-text Citation	Referencing
1	2004	Kalafat	Unreviewed Article	Drmrod	Drmrod, J. E. Human Learning. Macmillan P. Company. New York: 1990
2	2007	Özkan	Dissertation	Drmrod	Drmrod, J. E. (1990). Human Learning. New York: Macmillan.
3	2007	Kozan	MA Thesis	Drmrod	Drmrod, J. E. (1990). Human Learning. New York: Macmillan P. Company
4	2008	Özkan	Article	Drmrod	Drmrod, J. E. (1990). Human learning. New York: Macmillan
5	2010	Güven and Belet	Article	Dromrod	Drmrod, J. E. (1990). Human learning. New York: Macmillan Company
6	2011	Olğun	MA Thesis	Drmrod	Drmrod, J. E. (1990). Human Learning. New York: Macmillan P. Company
7	2012	Alkan and Erdem	Article	Dromrod	Drmrod, J.E. (1990). Human learning. New York: Macmillan
8	2013	Tuncer and Kaysi	Article	Drmrod	Drmrod, J. E. (1990). Human learning. Macmillan P. Company. New York
9	2013	Doğan	Article	Drmrod	Drmrod, J. E. (1990). Human learning. New York: Macmillan.
10	2013	Kaysi	MA Thesis	Drmrod	Drmrod, J. E. (1990). Human Learning. Macmillan P. Company. New York
11	2014	Şengül and Işık	Article	Drmrod	Drmrod, J. E. (1990). Human Learning. New York: Macmillan
12	2014	Kuyumcu-Vardar and Arsal	Article	Drmrod	Drmrod, J. E. (1990). Human learning. Macmillan P. Company. New York
13	2015	Algan	Dissertation	Drmrod	Not available
14	2015	Demirci	MA Thesis	Drmrod	Drmrod, J. E. (1990). Human Learning. Macmillan P. Company. New York
15	2017	Köksal and Atalay	Book	Drmrod	Unobtained
16	2018	Değirmenci	MA Thesis	Drmrod	Drmrod, J. E. (1990). Human learning. New York: Macmillan

Table 2. Initial translation and pseudo-retranslations in the corpus

The following six-item list of metacognitive skills in Turkish is the initial/source translation by Kalafat (2004). It is supposed in the study that the 15 pseudo-retranslations were derived from this source translation. It is evident from the excerpt below that he is the first to introduce “Drmrod”, a misspelling of Ormrod, (also see Table 2), “hanilerinin”⁷, a misspelling of “hangilerinin”, and “yükseköğrenim”⁸, an extralinguistic element.

⁷ Marked with (?); Turkish for “which ones”

⁸ Marked with (?); Turkish for “higher education”.

- 1- Kişinin kendi öğrenmesinin, belleğinin ve hangi öğrenme görevlerinin gerçekçi bir şekilde tamamlanacağını farkında olmasıdır.
- 2- Hangi öğrenme yönteminin etkili, hanilerinin[?] etkisiz olduğunu bilmesidir.
- 3- Bir öğrenme görevine başarılı olması muhtemel olan bir yaklaşım planlamasıdır.
- 4- Etkili öğrenme stratejilerini kullanmasıdır.
- 5- Kişinin o anki öğrenme durumunu izleyebilmesi, bilgiyi başarılı bir şekilde öğrendiğini yükseköğrenim[?] ya da öğrenmediğini bilmesidir.
- 6- Daha önce depolanmış bilginin geri çağırımı için etkili yöntemler bilmesidir. (Drmrod, 1990; s.292).

The next title compares this source translation with the 15 pseudo-retranslations to find out to what extent they differ from Kalafat (2004).

4.2. Limitations and assumptions

The present study is limited to the works which are retrievable online and which incorporate the misspellings 'Drmrod'. It assumes that Kalafat's translation, i.e. 'Kalafat (2004)', of the six metacognitive skills of Ormrod (1990) is the initial translation because (1) it is the earliest translation the author could collect and it is stated on <https://psikoloji.gen.tr/bilissel-psikoloji/ustbilis-metacognition/>⁹ that it was published on May 30, 2004 at 00:37 am. Therefore, he operationalized Kalafat (2004) as the source translation. The study also assumes that the 15 pseudo-retranslations were derived from this source translation.

4.3. Analysis

The study was built on the textual similarities obtained by a software program, WCopyfind, to reveal the obfuscating elements in the pseudo-retranslations. The program "is an open source windows-based program that compares documents and reports similarities in their words and phrases" (Bloomfield: Accessed.

⁹ Accessed: 28.05.2019

11.06.2019). One can harvest percentages of similarity and counts of overlapping words along with a side-by-side juxtaposition of the compared textual segments. The overlapping segments are highlighted in red by default.

The author operationalized the recurrent misspelling 'Drmrod' as the primary benchmark of intertextual relationships among the texts in the corpus. By utilizing the program, he was able to determine the counts and percentages of the overlapping words, which he operationalized as the first parameters to judge the extent of obfuscating. Thanks to these two parameters, he was able to order the 15 pseudo-retranslations in terms of the obfuscation criticality. Following this step, he compared the content of Kalafat (2004) firstly with those of one unobfuscated and the four least obfuscated pseudo-retranslations and then with those of the five most obfuscated ones. Thereby, he was able to produce major and minor categories of obfuscating elements.

5. Results

144

This title presents the results obtained with WCopyfind under two sub-titles, namely 'extent of obfuscation by word count and percentage' and 'extent of obfuscation by content'. The latter is further divided as 'unobfuscated and the least obfuscated pseudo-retranslations', and 'the most obfuscated pseudo-retranslations'.

5.1. Extent of Obfuscation by Word Count and Percentage

This title attempts to determine the extent of obfuscation in the 15 pseudo-retranslations in the corpus. In other words, it aims to reveal to what extent the pseudo-retranslations differ from the first translation available in Kalafat (2004).

	Academic Work	Count of Words Overlap with Kafalat (2004) by word count	Overlap with Kafalat (2004) by percentage
1.	Kalafat (2004)	62 words	100
2.	Kaysi (2013)	62 words	100
3.	Demirci (2015)	61 words	98
4.	Olğun (2011)	60 words	97
5.	Tuncer and Kaysi (2013)	56 words	90
6.	Şengül and Işık (2014)	41 words	66
7.	Köksal and Atalay (2017)	40 words	65
8.	Özsoy (2007)	40 words	65
9.	Özsoy (2008)	40 words	65
10.	Alkan and Erdem (2012)	40 words	65
11.	Doğan (2013)	39 words	63
12.	Kozan (2007)	36 words	58
13.	Algan (2015)	35 words	56
14.	Güven and Belet (2010)	27 words	44
15.	Kuyumcu-Vardar and Aرسال (2014)	14 words	23
16.	Değirmenci (2018)	12 words	19

Table 3. Overlap of the pseudo-retranslations with the initial translation by word count and percentage

Table 3 provides the number and percentage of the words in the 15 pseudo-retranslations overlapping with the ones in the initial translation, which is available in Kalafat (2004). The first row reveals that the Turkish translation of Ormrod's six metacognitive skills in Kalafat (2004) consists of 62 words. It is obvious that Kaysi (2013) pseudo-retranslated from Kalafat (2004) because the number of the overlapping words is 62 words and the percentage thereof accounts for 100%. Besides, it can be understood from the table that Demirci (2015) and Olğun (2011) incorporate 61 and 60 words overlapping with Kalafat (2004), corresponding to similarity rates of 98% and 97%, respectively. It can be inferred from these figures that Kaysi (2013) contains no obfuscating elements, while Demirci (2015) and Olğun (2011) have one and two lexes, respectively, different from Kalafat

(2004). Another work involving a high rate of overlap (56 words, accounting for an overlap of 90%) is Tuncer and Kaysi (2013). Kaysi (2013) is a master's thesis and Tuncer of Tuncer and Kaysi (2013) is Kaysi's supervisor. Therefore, the similarity between Kalafat (2004) and Tuncer and Kaysi (2013) may not be an unexpected occurrence considering that Kaysi's (2013) similarity with the former accounts for 100%.

Two figures in the table are particularly prominent, i.e. an overlap of 14 words (23) and an overlap of 12 words (19%), which occur in Kuyumcu-Vardar and Arsal (2014) and Değirmenci (2018), respectively. These two can be anticipated to contain the most severe obfuscation. The figures concerning textual similarities between Kalafat (2004) and other nine remaining works are striking too since the lexical overlaps, ranging from 44 through 66, evidence that these pseudo-retranslations are likely to incorporate fewer obfuscating elements than Kuyumcu-Vardar and Arsal (2014) and Değirmenci (2018) do but higher than Demirci (2015), Olğun (2011), and Tuncer and Kaysi (2013). Moreover, they are particularly significant to exhibit how different pseudo-retranslation can get from the initial translation.

The data related to the intertextual similarities between the first translation and the pseudo-retranslation in view of word counts and percentages indicate that the number of obfuscating elements varied across the pseudo-retranslations in the corpus, which results in varying degrees of intertextual similarity. The numbers in this part may fall short of revealing the true nature of obfuscation in the pseudo-retranslations; hence, their contents should be further probed into to produce more valid data on the extent of obfuscation.

5.2. Extent of Obfuscation by Content

The preceding title presents the data on the extent of obfuscation in the pseudo-retranslations in view of word counts and percentages, yet these data should be triangulated because they offer partial insight into the nature and existence of obfuscating elements in pseudo-retranslations. Therefore, the contents of the pseudo-retranslations in the corpus should be

analyzed to obtain a thorough understanding of these blurring aspects. This part tackles the obscuring elements in the pseudo-retranslations under two sub-titles: 'Unobscured and the least obscured pseudo-retranslations' and 'the most obscured pseudo-retranslations'. To save space in the tables, the author used codes the descriptions of which are available in Table 4.

Codes	Descriptions	Codes	Descriptions
1. UnCh	Unchanged	2. PhrSub	Phrasal Substitution
3. AltInf	Alternate Inflection	4. ClsOm	Clausal Omission
5. LexAd	Lexical Addition	6. ClsSub	Clausal Substitution
7. LexOm	Lexical Omission	8. SentOm	Sentential Omission
9. LexCor	Lexical Correction	10. SentSub	Sentential Substitution
11. LexSub	Lexical Substitution	12. SynReOr	Syntactical Reorganization
13. PhrAd	Phrasal Addition	14. ReWrd	Rewording
15. PhrOm	Phrasal Omission		

Table 4. Codes and their respective descriptions

5.2.1. Unobscured and the Least Obscured Pseudo-Retranslations

The reader can find the analyses of five pseudo-retranslations (Table 5). The data are presented in consideration of one unobscured/verbatim pseudo-retranslation and four least obscured pseudo-retranslations. As shown in the table, the counts of the overlapping words, which are highlighted in bold, range from 62 to 41.

	Kalafat (2004) (62 words)	Kaysi (2013) (62 words)	Demirci (2015) (61 words)	Olğun (2011) (60 words)	Tuncer and Kaysi (2013) (56 words)	Şengül and Işık (2014) (41 words)
Kalafat (2004)	1. Kişinin kendi öğrenmesinin belleğinin ve hangi öğrenme görevlerinin gerçekçi bir şekilde tamamlanacağı nın farkında olmasıdır	Kişinin kendi öğrenmesinin belleğinin ve hangi öğrenme görevlerinin gerçekçi bir şekilde tamamlanacağı nın farkında olmasıdır	Kişinin kendi öğrenmesinin belleğinin ve hangi öğrenme görevlerinin gerçekçi bir şekilde tamamlanacağı nın farkında olmasıdır	Kişinin kendi öğrenmesinin belleğinin ve hangi öğrenme görevlerinin gerçekçi bir şekilde tamamlanacağı nın farkında olmasıdır	Kişinin kendi öğrenmesinin belleğinin ve hangi öğrenme görevlerinin gerçekçi bir şekilde tamamlanacağı nın farkında olması	Kendi öğrenme sürecinin belleğinin ve hangi öğrenme görevlerinin tamamlanması gerektiğinin farkında olması
	Obscuring Element	UnCh	UnCh	UnCh	AltInf	LexOm, PhrOm, LexAd, AltInf

2. Hangi öğrenme yönteminin etkili, hanilerinin(?) etkisiz olduğunu bilmesidir	Hangi öğrenme yönteminin etkili hanilerinin(?) etkisiz olduğunu bilmesidir	Hangi öğrenme yönteminin etkili hanilerinin(?) etkisiz olduğunu bilmesidir	Hangi öğrenme yönteminin etkili hangilerinin etkisiz olduğunu bilmesidir	Hangi öğrenme yönteminin etkili hanilerinin(?) etkisiz olduğunu bilmesi	Hangi öğrenme yönteminin etkili hangilerinin etkisiz olduğunu bilmesi
Obfuscating Element	UnCh	UnCh	LexCor	AltInf	LexCor, AltInf
3. Bir öğrenme görevine başarılı olması muhtemel olan bir yaklaşım planlamasıdır	Bir öğrenme görevine başarılı olması muhtemel olan bir yaklaşım planlamasıdır	Bir öğrenme görevine başarılı olması muhtemel olan bir yaklaşım planlamasıdır	Bir öğrenme görevine başarılı olması muhtemel olan bir yaklaşım planlamasıdır	Bir öğrenme görevine başarılı olması muhtemel olan bir yaklaşım planlaması	Karşılaştığı bir görev için başarılı olacağını düşündüğü bir yaklaşım planlaması
Obfuscating Element	UnCh	UnCh	UnCh	AltInf	LexAd, LexOm, AltInf,
4. Etkili öğrenme stratejilerini kullanmasıdır	Etkili öğrenme stratejilerini kullanmasıdır	Etkili öğrenme stratejilerini kullanmasıdır	Etkili öğrenme stratejilerini kullanmasıdır	Etkili öğrenme stratejilerini kullanması	Öğrenme stratejilerini etkili biçimde kullanması
Obfuscating Element	UnCh	UnCh	UnCh	AltInf	SynReOr, AltInf
5. Kişinin o anki öğrenme durumunu izleyebilmesi bilgiyi başarılı bir şekilde öğrendiğini yükseköğrenim(?) ya da öğrenmediğini bilmesidir	Kişinin o anki öğrenme durumunu izleyebilmesi bilgiyi başarılı bir şekilde öğrendiğini yükseköğrenim(?) ya da öğrenmediğini bilmesidir	Kişinin o anki öğrenme durumunu izleyebilmesi bilgiyi başarılı bir şekilde öğrendiğini ya da öğrenmediğini bilmesidir	Kişinin o anki öğrenme durumunu izleyebilmesi bilgiyi başarılı bir şekilde öğrendiğini ya da öğrenmediğini bilmesidir	Kişinin o anki öğrenme durumunu izleyebilmesi bilgiyi başarılı bir şekilde öğrendiğini yükseköğrenim(?) ya da öğrenmediğini bilmesi	O anki öğrenme durumunu izleyebilmesi bilgiyi başarılı bir şekilde öğrenip öğrenmediğini bilmesi
Obfuscating Element	UnCh	LexOm	LexOm	AltInf	LexOm, ReWrd, AltInf
6. Daha önce depolanmış bilginin geri çağırımı için etkili yöntemler bilmesidir	Daha önce depolanmış bilginin geri çağırımı için etkili yöntemler bilmesidir	Daha önce depolanmış bilginin geri çağırımı için etkili yöntemler bilmesidir	Daha önce depolanmış bilginin geri çağırımı için etkili yöntemler bilmesidir	Daha önce depolanmış bilginin geri çağırımı için etkili yöntemler bilmesi	Daha önce depolanmış bilginin geri çağırılması için etkili yöntemleri bilmesidir
Obfuscating Element	UnCh	UnCh	UnCh	AltInf	AltInf

Table 5. Unobfuscated or the least obfuscated five pseudo-retranslations

It can be observed in the table that Kaysi (2013) has pseudo-retranslated Ormrod's six metacognitive skills in Kalafat (2004) verbatim, while there are some minor differences between Kalafat (2004) and the other four pseudo-retranslations. The table also shows that five types of obfuscating elements are available in the analyzed pseudo-retranslations, i.e. alternate **INFLECTION** (12 times), lexical and phrasal **OMISSION** (six times), lexical **ADDITION** (two times), lexical **CORRECTION** (two times), and **SUBSTITUTION** (e.g. rewording and syntactical reorganization) (two times). The reader can see that alternate **inflection** was employed 12 times¹⁰, e.g. 'olmasıdır' of Kalafat (2004) into 'olması' of Tuncer and Kaysi (2013) in String 1 and 'bilmesi' in String 5 instead of 'bilmesidir'. **Lexical omission** as the second most common operation in Table 5 occurs five times as with the omission of 'yükseköğrenim'¹¹ in String 5, which is an extratextual word and its removal potentially makes the segment more understandable. It is obvious that two of five academic works have failed to detect this non-coherent lexis. The other obfuscating element in Table 5 is **phrasal omission** in String 1 of Şengül and Işık (2014), which misses the adverbial phrase 'gerçekçi bir şekilde' available in Kalafat (2004). The table evidences that each of **lexical addition** and **lexical correction** is observable twice. For example, the lexis 'kendi' is added to String 1 of Şengül and Işık (2014), while 'hanilerinin'¹² – misspelling of 'hangilerinin'¹³ – is corrected to restore its actual spelling. Another form of obfuscation is substitution, which occurs in Table 5 as **rewording** and **syntactic reorganization**. In String 5 of Şengül and Işık (2014), 'öğrendiğini ya da' are reworded as 'öğrenip'. The reassignment of the adjective 'etkili'¹⁴ describing 'öğrenme' in String 4 to form an adverbial clause (i.e. 'etkili biçimde'¹⁵) and

¹⁰ Recurring obfuscating elements in each string were enumerated only once.

¹¹ Marked with (?); Turkish for "higher education".

¹² Marked with (?); Meaning "of their painted combers"

¹³ Turkish for "which ones"

¹⁴ Turkish for "effective"

¹⁵ Turkish for "in an effective way"

describe the predicate ‘kullanması’ exemplifies syntactical reorganization.

It can be concluded from Table 5 that the most commonly observed obfuscating aspect is alternate inflection, which is followed by omission, addition, correction, and substitution. It is expected that the numbers of these elements increase and the types thereof get diverse as the counts of the overlapping words decrease. The following title sheds more light on this interrelation among these three parameters by analyzing the contents of the pseudo-retranslations.

5.2.2. The Most Obfuscated Pseudo-Retranslations

Table 6 shows that the counts of the words in the five pseudo-retranslations overlapping with those of Kalafat (2004) range from 12 to 36, corresponding to Değirmenci (2018) and Kozan (2007), respectively. The overlapping words are highlighted in bold. The obfuscating elements in Table 6 can be roughly grouped into four obfuscation categories: (a) **SUBSTITUTION**, (b) **OMISSION**, (c) alternate **INFLECTION**, and (d) **ADDITION**. These phenomena were observed 36, 33, 26, and 10 times, respectively.

150

	Kalafat (2004) (62 words)	Değirmenci (2018) (12 words)	Kuyumcu-Vardar and Arsal (2014) (14 words)	Güven and Belet (2010) (27 words)	Algan (2015) (35 words)	Kozan (2007) (36 words)
Kalafat (2004)	1. Kişinin kendi öğrenmesinin belleğinin ve hangi öğrenme görevlerinin gerçekçi bir şekilde tamamlanacağı nın farkında olmasıdır	Kendi öğrenme süreçlerinin farkında olması	Kendi öğrenme sürecinin bell eğinin ve hangi görevlerin tamamlanması gerektiğinin farkındadır	Öğrenme sürecinin bell eğinin ve hangi öğrenme görevlerinin gerçekçi bir biçimde tamamlanacağı nın farkındadır	Kendi öğrenme sürecinin anlama kapasitesinin ve öğrenme görevlerinin tamamlanması gerektiğinin farkında olma	Kendi öğrenme sürecini belleğinin ve hangi öğrenme görevlerinin tamamlanması gerektiğinin farkında olma
	Obfuscating Element	LexOm, LexAd, AltInf, ClsOm,	LexOm, LexAd, AltInf, PhrOm	LexOm, LexAd, LexSub, AltInf, PhrOm, ReWrd	LexOm, AltInf, PhrSub, LexAd, PhrOm, ReWrd	LexOm, LexAd, PhrOm, PhrSub, AltInf

2. Hangi öğrenme yönteminin etkili, hanilerinin(?) etkisiz olduğunu bilmesidir	Öğrenme yöntemlerini kendine göre ayrıştırabilmesi	Öğrenme yöntemlerinden etkili olanlarını bilir	Hangi öğrenme yönteminin etkili olduğunu bilir	Kendisi için hangi öğrenme yöntemlerinin etkili veya etkisiz olduğunu bilme	Hangi öğrenme yöntemlerinin etkili hangilerinin etkisiz olduğunu bilme
Obfuscating Element	PhrSub, AltInf, LexOm, PhrAd, PhrOm, LexSub	ClSub, AltInf, LexOm	ClSub, AltInf	PhrAd, AltInf, LexOm, LexAd	AltInf, LexCor
3. Bir öğrenme görevine başarılı olması muhtemel olan bir yaklaşım planlamasıdır	Karşılaştığı görevlerde başarılı olacağı yaklaşımı seçebilmesi	Başarı için ger eken işlemleri planlar	Öğrenme sürecinde başarılı olmaya yönelik bir ya klaşım planlar	Bir görevle karşılaştığında bu görevde nasıl başarılı olacağına yönelik bir Yaklaşım planlama	Karşılaştığı bir görev için başarılı olacağını düşündüğü bir plan hazırlama
Obfuscating Element	ClSub, AltInf, PhOm, LexOm, LexSub	PhOm, ClSub, AltInf,	LexOm, LexSub, PhSub, AltInf	ClSub, AltInf	ClSub, PhSub
4. Etkili öğrenme stratejilerini kullanmasıdır	Not Available	Öğrenme stratejilerini etkili şekilde kullanır	Öğrenme stratejilerini etkili bir biçimde kullanır	Öğrenme stratejilerini etkili bir biçimde kullanma	Öğrenme stratejilerini etkili biçimde kullanma
Obfuscating Element	SentOm	SynReOr, PhrSub, AltInf	SynReOr, PhrSub, AltInf	SynReOr, PhrSub, AltInf	SynReOr, PhrSub, AltInf
5. Kişinin o anki öğrenme durumunu izleyebilmesi bilgiyi başarılı bir şekilde öğrendiğini yüksek öğrenim(?) ya da öğrenmediğini bilmesidir	Kendi öğrenme durumunu izleyebilmesi	Öğrenme durumunu izler	Gerçekleştirdiği öğrenme durumunu izleyebilir	Kendi öğrenme durumunu izleme ve bilgiyi başarılı bir şekilde öğrenip öğrenmediğinin farkında olma	O anki öğrenme durumunu izleyebilme bilgiyi başarılı bir şekilde öğrenip öğrenmediğini bilme
Obfuscating Element	LexOm, SentOm	LexOm, PhrOm, AltInf, SentOm	LexOm, PhrOm, AltInf, SentOm	PhrOm, LexSub, AltInf, ReWrd, LexOm, PhrSub	LexOm, AltInf, ReWrd
6. Daha önce depolanmış bilginin geri çağırımı için etkili yöntemler bilmesidir	Hafızasındaki eski bilgilerini geri çağırabilme becerilerine sahip olması	Ön bilgilerini yeni görevlerde etkin hale getirir	Daha önce edindiği bilgileri etkili biçimde kullanır	Önceden depolanmış olan bilginin geri çağırılabilmesinde etkili olan yöntemleri bilme	Daha önce depolanmış bilginin geri çağırılması için etkili yöntemleri bilme
Obfuscating Element	PhrSub, AltInf, LexAd, PhrOm, LexSub	SentSub	ReWrd, AltInf, PhrOm, SynReOr, LexOm, LexSub	ReWrd, LexAd, AltInf	AltInf

Table 6. The most obfuscated five pseudo-retranslations

These figures indicate that the most frequently occurring mystification phenomenon is **substitution**, which refers to a source translation's – Kalafat (2004) herein – lexis, phrase, clause, or sentence's substituting or being substituted by another lexis, phrase, clause, or sentence in a pseudo-retranslation. The analyses revealed 7 **lexical**, 11 **phrasal**, 6 **clausal**, and 1 **sentential** substitution, 6 **rewordings**, and 5 **syntactical reorganizations**. For instance, the lexis 'seçebilmesi' in Değirmenci (2018) substitutes for 'planlamasıdır' in String 3 of the source translation. Moreover, the adjectival phrase 'Öğrenme sürecinde başarılı olmaya yönelik' of Güven and Belet (2010) replaces another adjectival phrase 'öğrenme görevine başarılı olması muhtemel olan' in String 3. The sentence 'Ön bilgilerini yeni görevlerde etkin hale getirir' of Kuyumcu-Vardar and Arsal (2014) substitutes for String 6 of Kalafat (2004). Rewording and syntactical reorganizations can also be called as sub-categories of substitution because a lexical segment is reworded to replace another segment in the source translation, while the roles in a sentence of a pseudo-retranslation can reassigned to create a new sentence. To exemplify, the adjectival "daha önce depolanmış" in String 6 of Kalafat (2004) was rephrased as another adjectival 'daha önce edildiği" by Güven and Belet (2010), who relocated the adjective 'etkili' in String 4 of Kalafat (2004) and created an adverbial phrase 'etkili bir biçimde' to describe the predicate 'kullanır'.

Omission is the second most common phenomenon contributing to the mystification of the source translation of a pseudo-retranslation. The detected subcategories of this element are **lexical** omission, **phrasal** omission, **clausal** omission, and **sentential** omission, which occur in the table 16, 12, 1, and 4 times, respectively. The inflected lexis 'kişinin' in String 5 of Kalafat (2004) is omitted in the pseudo-retranslation of Algan (2015), while the entire String 4 of Kalafat (2004) is not available in Değirmenci (2018). There is only one case of clausal omission. The clause 'belleğinin ve hangi öğrenme görevlerinin gerçekçi bir şekilde tamamlanacağını' in String 1 does not exist in the pseudo-retranslation by Değirmenci (2018). As the second most

common omission type, phrasal omission occurs when Kuyumcu-Vardar and Arsal (2014) misses the adverbial phrase ‘gerçekçi bir şekilde’ of Kalafat (2004) in String 1.

Omission is followed by 26 alternate **inflections**, detected in Table 6. It can be the inflection of verbs or nouns as an alternate to their respective inflected versions in Kalafat (2004). For example, the noun ‘görev’ in String 3 of Kozan (2007) is the uninflected form of the inflected noun ‘görevine’, whereas Algan’s (2015) conjugated verb ‘bilme’ in String 2 is a different inflection of ‘bilmesidir’ in the source translation. These morphological shifts are thought to have occurred because Turkish is an agglutinative language, which translates to the fact that suffixes added to the end of a words also add to a chunk of meaningful morphological segments. For instance, “etkili yöntemler bilmesidir” in String 6 of Kalafat (2004) and “etkili yöntemleri bilme” in the String 6 of Kozan (2007) can be translated as “IS HIS/HER knowing effective methods” and “knowing THE effective methods”, respectively. In these two examples, the upper-case lexis refer to the lexical difference between the segments. “bilmesidir” in the former example corresponds to “is his/her knowing”, while “bilme” in the latter to “knowing”. Similarly, “yöntemler” in the first and “yöntemleri” in the second refer to “methods” and “the methods”, respectively. As clear from the examples, the attached suffixes in the Turkish segments translate into separate lexis in English.

In Turkish, lexical and morphological units preceding or following a lexis in a given segment can necessitate a different inflection of that particular lexis. In String 1 of Kalafat (2004), “tamamlanacağını” occurs as “tamamlanması” in Kozan (2007) because “gerektiğinin” following the latter obligates its inflection as such. Thus, the addition “gerektiğinin” as an obfuscating element requires the introduction of another.

The authors were also realized to have introduced new segments in their pseudo-retranslations. In the pseudo-retranslations in Table 6, eight lexical and two phrasal **additions** were identified, which adds up to 10 additions. For instance, Değirmenci (2018) was found to have introduced ‘süreçlerinin’ in

String 1 of her pseudo-retranslation, which is unavailable in the source translation by Kalafat (2004). Besides, Algan (2015) adds the prepositional phrase 'kendisi için' in her String 2.

There is one last obfuscating factor in Table 6, which is **lexical correction**. This phenomenon occurs in Kozan (2007), where she replaces the misspelt 'hanilerin'in' of String 2 of Kalafat (2004) with the correct spelling 'hangilerin'in'.

The analysis under this title indicates that substitution, omission, alternate inflection, and additions are the most observed obfuscating procedures. Although these phenomena are observable in Table 5 as well, the textual segments they cover in Table 6 are much longer, ranging from words to sentences.

6. Conclusion

The present study is intended to analyze the pseudo-retranslations by Turkish academic authors to reveal morphological, lexical, and syntactical elements obfuscating the tie between their pseudo-retranslations (in Turkish) and the source translation (in Turkish). The study was relied on a misspelling "Drmrod", a misspelling of Ormrod. Ormrod wrote the first edition of her book *Human Learning: Principles, Theories, and Educational Applications* in 1990, where a list of six metacognitive skills exists. This list is the source text which the first translation in Kalafat (2004) was derived from and all the 15 pseudo-retranslations in the corpus can be traced back to. The common referencing errors "Drmrod" in these 14 texts and "Dromrod" in two made the author of this paper investigate the source of this error. He detected an unreviewed online article, Kalafat (2004). On understanding that the existence of this misspelling potentially ascertains the intertextual ties in the corpus, by working his way up from Kalafat (2004) to the most recent academic work incorporating this misreferencing, he attempted to reveal the textual similarities by a software program, WCopyfind. Based on the counts and percentages of the words in 15 pseudo-retranslations overlapping with the ones in the source translation in Kalafat (2004) and by comparatively analyzing the content of Kalafat (2004) and that of each pseudo-retranslation, the author

discovered that the pseudo-retranslators were likely to opt for verbatim pseudo-retranslation or modify the source translation to varying degrees.

As far as the purpose of the present study concerns, the least obfuscated pseudo-retranslations were found to incorporate alternate inflection, omission, addition, correction, and substitution – from the most to the least common – as the obfuscating operations. On the other hand, the most critically obfuscating operations were discovered to be substitution, omission, alternate inflection, and addition – from the most to the least frequently employed. Another notable result is that the least obfuscated pseudo-retranslations involve modifications particularly at morphological or lexical level, while the most obfuscated pseudo-retranslations were realized to contain lexical to syntactical modifications.

References

- Algan, Ela (2015). *Yükseköğretim öğrencilerinin değerlendirme tercihlerine ilişkin yapısal modellerin incelenmesi: Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri örneği*. Unpublished doctoral dissertation. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Alkan, Fatma - Erdem, Emine (2012). Öğretmen adaylarının bilişötesi farkındalıklarına ilişkin bir çalışma, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, V.25, pp. 55-76.
- Alzahrani, Salha M.- Salim, Naomie - Abraham, Ajith (2012): Understanding Plagiarism Linguistic Patterns, Textual Features, and Detection Methods. *IEEE Trans. Syst., Man, Cybern.* V.42 I.2, pp. 133–149.
- Beins, Bernard C. (2012). *APA style simplified: Writing in psychology, education, nursing, and sociology*. Wiley-Blackwell.

Bloomfield, Lou. (Accessed: 11.06.2019), "WCopyfind", <https://plagiarism.bloomfieldmedia.com/software/wcopyfind/>.

Brumfiel, Geoff (2007). Turkish physicists face accusations of plagiarism. *Nature*, V.449, p. 8.

Danilova, Vera (2013). Cross-Language Plagiarism Detection Methods. *Proceedings of the Student Research Workshop Associated with RANLP 2013*, Hissar: Bulgaria, pp. 51-57,

Değirmenci, Tuğçe (2018). *İlköğretim 4. sınıf Türkçe, matematik, fen bilimleri, sosyal bilgiler öğretim programlarının üstbilişsel açıdan incelenmesi*. Unpublished master's thesis, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.

Demirci, Niymet (2015). *Fen bilimleri dersinde üst bilişsel araştırmaya dayalı öğrenmenin dördüncü sınıf öğrencilerinin bilimsel süreç becerilerine, akademik başarılarına ve üst bilişsel süreçlerine etkisi*. Unpublished master's thesis, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi.

Doğan, Ali (2013). Üstbiliş ve üstbilişe dayalı öğretim. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, I.3, pp. 6-20.

Ezzikouri Hanane - Oukessou Mohamed - Erritali Mohammed - Madani Youness (2019). Fuzzy Cross Language Plagiarism Detection Approach Based on Semantic Similarity and Hadoop MapReduce. *Recent Advances in Intuitionistic Fuzzy Logic Systems* (Eds. Said Melliani - Oscar Castillo), Switzerland: Springer, pp. 181-190

Feng, Lei (2014). Retranslation hypotheses revisited: A case study of two English translations of Sanguo Yanyi - the first Chinese novel. *Stellenbosch Papers in Linguistics Plus*, V.43, pp. 69-86.

Ferrero, Jérémy - Besacier, Laurent - Schwab, Didier - Agnes, Frédéric (2017). Deep Investigation of Cross-Language Plagiarism Detection Methods. *Proceedings of the Tenth*

Workshop on Building and Using Comparable Corpora,
Vancouver: Canada, pp. 6-15.

Franco-Salvador, Marc - Rosso, Paolo - Montes-y-Gómez, Manuel (2016). A systematic study of knowledge graph analysis for cross-language plagiarism detection. *Information Processing and Management: An International Journal*, V.52 I.4, pp. 550-570.

Gambier, Yves (1994). La retraduction, retour et détour. *Meta*, V.39 I.3, pp. 413-417.

Gipp, Bela (2014). *Citation-based plagiarism detection: Detecting disguised and cross-language plagiarism using citation pattern analysis*. Wiesbaden: Springer Vieweg

Gürses, Sabri (2011). Translational Plagiarism: National History Global Prospects. *Çeviribilim*, I.4, pp. 6- 7.

Güven, Meral - Belet, Şerife Dilek (2010). Sınıf öğretmeni adaylarının epistemolojik inançları ve bilişbilgilerine ilişkin görüşleri, *İlköğretim Online*, V.9 I.1, pp. 361-378.

Huckabee, Charles (Accessed: 05.11.2019). "Professor Who Was Fired for Plagiarism Sues Columbia U.", <https://www.chronicle.com/article/Professor-Who-Was-Fired-for/41784>

Jia, Chen (Accessed: 05.11.2019). "Professor sacked for academic plagiarism", http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-03/22/content_9619680.htm.

Jianzhong, Xu (2003). Retranslation: Necessary or Unnecessary. *Babel*, V.49 I.3, pp. 193-202.

Kalafat, Sezai (Accessed: 28.05.2019). "Üstbiliş (Metacognition)", <https://psikoloji.gen.tr/bilissel-psikoloji/ustbilis-metacognition/>.

Kaysi, Feyzi (2013). *Bilgisayar becerisi ile üst biliş düşünme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Fırat ve İstanbul Üniversiteleri örneği*. Unpublished master's thesis, Elazığ: Fırat Üniversitesi.

- Kent, Chow Kok - Salim, Naomie (2009). Web Based Cross Language Plagiarism Detection. *Journal of Computing*, V.1 I.1, pp. 39-43.
- Köksal, Onur - Atalay, Bünyamin (2017). *Öğretim İlke ve Yöntemleri: Çağdaş Uygulamalarla Yöntem ve Teknikler*. Konya: Eğitim Yayınevi
- Koskinen, Kaisa - Paloposki, Outi (2003). Retranslations in the Age of Digital Reproduction. *Cadernos*, I.1, pp. 19-38.
- Koskinen, Kaisa - Paloposki, Outi (2010). Retranslation. *Handbook of Translation Studies I* (Eds. Yves Gambier - Luc van Doorslaer). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. pp. 294-298.
- Kozan, Saliha (2007). *Yansıtıcı düşünme becerisinin kaynak tarama ve rapor yazma derslerindeki etkisi*, Unpublished master's thesis, Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Kuyumcu-Vardar, Aslıhan - Arsal, Zeki (2014). Öz-düzenleme stratejileri öğretiminin öğrencilerin İngilizce başarılarına ve tutumlarına etkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, V.2 I.3, pp. 32-52.
- Leighton, Lauren. G. (1994). Translation and Plagiarism: Puşkin and D. M. Thomas. *The Slavic and East European Journal*, V.38 I.1, pp. 69-83.
- Lowe, Elizabeth (2014). Revisiting Re-translation: Re-creation and Historical Re-vision. *A companion to translation studies 11* (Eds. Sandra Bermann - Catherine Porter). Wiley Blackwell. pp. 413-424.
- Modern Language Association of America (2016). *MLA Handbook (Eighth edition)*. New York: The Modern Language Association of America.
- Munday, Jeremy (2009). *The Routledge companion to translation studies*. London: Routledge.
- NBCNEWS (Accessed: 05.11.2019). "Noose-case professor fired; plagiarism alleged", http://www.nbcnews.com/id/25354571/ns/us_news-

education/t/noose-case-professor-fired-plagiarism-
alleged/#.Xgi1XUcza44.

Olgun, Müge (2011). *İlköğretim 4. sınıf fen ve teknoloji dersinde öz ve akran değerlendirme uygulamalarının yer aldığı işbirlikli öğrenme yönteminin öğrencilerin başarı, tutum ve bilişüstü becerilere etkisi*. Unpublished master's thesis, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Ormrod, Jeanne Ellis (1990). *Human learning: Principles, theories, and educational applications*. Columbus: Merrill.

O'Sullivan, Carol (2011). Pseudotranslation. *Handbook of Translation Studies II* (Eds. Yves Gambier - Luc van Doorslaer). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. pp. 123-125.

Özsoy, Gökhan (2007). *İlköğretim beşinci sınıfta üstbilis stratejileri öğretiminin problem çözme başarısına etkisi*. Unpublished doctoral dissertation, Ankara: Gazi Üniversitesi.

Özsoy Gökhan (2008). Üstbilis. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, V.6 I.4, pp. 713-740.

159

Parlak, Betül (2008). Çeviri intihalleri bağlamında İlahi Komedi. *The Proceedings of Çeviri Etiği Toplantısı: Çeviri ve Çevirmenliğin Etik Sorunları*. İstanbul. pp. 147 – 159.

Pataki, Máté (2012). A New Approach for Searching Translated Plagiarism. *Proceedings of the 5th International Plagiarism Conference*, Newcastle.

Pataki, Máté - Marosi, Attila Csaba (2013). Searching for Translated Plagiarism with the Help of Desktop Grids. *Journal of Grid Computing*, V.11 I.1, pp. 149-166.

Potthast, Martin - Barrón-Cedeño, Alberto - Stein, Benno - Rosso, Paolo (2011). Cross-language plagiarism detection. *Language Resources and Evaluation*, V.45 I.1, pp. 45-62.

Rambelli, Paolo (2011). Pseudotranslation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (Eds. Mona Baker - Gabriela Saldanha). London: Routledge. pp. 208-211.

- Şahin, Mehmet - Duman, Derya - Gürses, Sabri (2015). Big Business of Plagiarism under the Guise of (Re)Translation: The Case of Turkey. *Babel*, V.61 I.2, pp. 193-218.
- Şahin, Mehmet - Duman, Derya - Gürses, Sabri - Kaleş, Damla - Woolls, David (2019). Toward an empirical methodology for identifying plagiarism in retranslation. *Perspectives on retranslation: Ideology, paratexts, methods* (Eds. Özlem Berk Albachten - Şebnem Tahir-Gürçağlar). New York/London: Routledge. pp. 166-191.
- Şengül, Sare - Işık, Satı Ceylan (2014). 8. sınıf öğrencilerinin üst bilişsel becerilerinin “Webb’in Bilgi Derinliği Seviyeleri”ne ait problemleri çözme süreçlerindeki rolü. *The Journal of Academic Social Science Studies*, I.24, pp. 93-127.
- Shepherd, Jessica (Accessed: 05.11.2019). “When plagiarism is academic”,
<https://www.theguardian.com/education/2007/oct/30/highereducation.uk>.
- 160
- Sousa-Silva, Rui (2014). Detecting translingual plagiarism and the backlash against translation plagiarists. *Language and Law / Linguagem e Direito*, Vol. 1(1), pp. 70-94.
- Sousa-Silva, Rui (2015). ‘Reporter fired for plagiarism’: a forensic linguistic analysis of news plagiarism. *Oslo Studies in Language*, V.7 I.1, pp. 301-322.
- Tahir-Gürçağlar, Şehnaz (2011). Retranslation. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* (Eds. Mona Baker - Gabriela Saldanha), London: Routledge. pp. 233-236.
- Taş, Seda (2019). Çeviri İntihalini Açığa Çıkarmak: Türkçede Sultan II. Abdülhamid’in Hayatı Üzerine Bir Çalışma. *Turkish Studies*, V.14 I.1, pp. 695-712.
- Toury, Gideon (1995). *Descriptive translation studies and beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins
- Toury, Gideon (2012). *Descriptive Translation Studies - and beyond (Revised edition)*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins

- Tuncer, Murat - Kaysi, Feyzi (2015). Öğretmen adaylarının üst biliş düşünme becerileri açısından değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Education*, V.2 I.4, pp. 44-54.
- Turell, Maria Teresa (2004). Textual kidnapping revisited: the case of plagiarism in literary translation. *The International Journal of Speech, Language and the Law*, V.11 I.1. pp. 1-26.
- Yılmaz, İhsan (2007). Plagiarism? No, we're just borrowing better English. *Nature*, V.449, p. 658.
- Yildiz, Mehmet (in press). In search of patient zero: pseudo-retranslation in Turkish academic works. *Journal of Academic Ethics*. doi: 10.1007/s10805-020-09371-4.

AMASYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ (ASOBİD)

YAYIN İLKELERİ

1. ASOBİD, akademik ve hakemli bir dergi olup yılda altışar aylık dönemler hâlinde [Haziran-Aralık] iki sayı olarak yayınlanır. Her sayıda yer alan makale sayısı 10'u geçmez. Bu bağlamda gönderilen makaleler hakem süreci tamamlanmış olması koşuluyla sıraya konulur ve sırası geldiği sayıda yayınlanır.

2. ASOBİD'de, sosyal bilimlerin Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Sanat Tarihi, Felsefe, Sosyoloji, Arkeoloji ve Coğrafya alanlarında kaleme alınmış bilimsel makaleler yayınlanmaktadır.

3. ASOBİD'e gönderilen makaleler en az iki hakem tarafından değerlendirilir. İki hakemden de olumsuz rapor alan makaleler yayınlanmaz. Bir olumlu bir olumsuz rapor alınması durumunda makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Üçüncü hakemin raporuna göre makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verilir. Yazarlar, hakemlerin düzeltme ve yayımlanmama kararlarına editör aracılığıyla itiraz edebilirler.

4. ASOBİD, Türkiye Türkçesi ve İngilizcede yazılmış yazıları kabul eder. Dergiye gönderilen makaleler, notlar, tablolar ve şemalar dâhil, 3,000 ve 10,000 kelime arasında olmalı ve blok alıntılarda kelime sayısı makalenin toplam kelime sayısının %10'unu geçmemelidir. Üç (3) satırdan fazla olan alıntılar blok alıntı şeklinde yazılmalıdır. Ön inceleme sonucunda ASOBİD Yazım ve Yayın İlkelerine uymayan çalışmalar, yazarı tarafından düzeltilmek üzere iade edilir.

5. Yazının ASOBİD'e gönderilmesi, yayınlanması için başvuru olarak kabul edilir. Yazılar için telif ücreti ödenmez. Gösterilen tüm özene rağmen yayımlanan makalelerde herhangi bir kanuni takibat olması durumunda, tüm sorumluluk makalenin yazar veya yazarlarına aittir. Bu durumda gerekli maddi zarar, dava ve savunma masraflarını karşılamak da yazarların yükümlülüğündedir.

6. ASOBİD yayın kurulu makalelerin Türkçe ve İngilizce başlıklarının anlaşılmasını sağlamak için gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Yazarlar başlıkla beraber makalenin temel tezi ve alanına yaptığı orijinal katkıyı belirten bir özet ilave etmelidir. Başlık ve öz Türkçe ve İngilizce hazırlanmalıdır. Özlerin her biri 150-300 kelime arasında hazırlanmalıdır. Makalelerin indekslenmesi için yazarlar ayrıca 3-5 kelimelik Türkçe ve İngilizce anahtar kelimelere yer vermelidir.

7. Yazının başlığının altında yazar adı, unvanı, görev yaptığı kurum ve kendisine ulaşılabilir e-posta adresi gibi bilgilere yer verilmemelidir. Yazıların hangi akademisyen tarafından dergiye gönderildiği sistem yöneticisi tarafından zaten bilindiğinden, bu bilgiler, yazılar hakem sürecinden geçtikten sonra, yazıya editör tarafından eklenecektir. Dolayısıyla yazılar gönderilirken, gözden geçirilip yazara ait herhangi bir bilginin yazıda yer almadığından emin olunmalıdır. Bu husus, makaleyi inceleyecek hakemlere daha rahat hareket imkânı tanınması açısından önemlidir.

8. Yazı, dergimize gönderildikten sonra, düzeltmelerin yapılması için, hakemlerden raporların gelmesi beklenmelidir. Yazar, hakemlerin talebi doğrultusunda düzeltmiş olduğu çalışmasını, dergi editörlerine iletmelidir.

9. Dergiye gönderilen yazıların daha önce başka bir yerde yayımlanmamış olması veya aynı anda başka bir yerde değerlendirme aşamasında olmaması gerekmektedir. Yayımlanmamış sempozyum bildirilerinin yayımı ise, bildirinin sunulduğu tarihin üzerinden beş (5) yıl geçmesi ve bu durumun belirtilmesi şartıyla mümkündür.

10. Yazılar aşağıda belirtilen ASOBİD yazım ve yayım ilkelerine uygun olarak gönderilmelidir. Sisteme bu formatta girilmeyen yazılar değerlendirmeye alınmayacaktır.

11. ASOBİD'e gönderilecek makalelerde kaynak gösterme yöntemi olarak **İSNAD Atıf Sistemi (2. Ed.) -metin içi-** benimsenmiştir. İSNAD Atıf Sistemine uygun olmayan makaleler kabul edilmeyecektir.

İSNAD Atıf Sistemine (2. Ed.) aşağıdaki web sayfasından ulaşılabilir: <https://www.isnadsistemi.org/section/isnad2/>

12. ASOBİD'de yayımlanacak olan tüm makaleler için Haziran 2020 sayısından itibaren intihal raporu istenecektir. Araştırmacıların makalelerini **Turnitin** ya da **iThenticate** programı aracılığıyla denetledikten sonra, ilgili intihal raporunu makaleleri ile birlikte sisteme yüklemeleri gerekmektedir. Rapordaki benzerlik oranının %20'nin altında olması gerekmektedir. Ancak benzerlik oranının düşük olması çalışmada intihal olmadığını anlamına gelmez. Bu konuda sorumluluk tamamen yazarlara aittir.

Sayfa Düzeni

1. Yazılar, Microsoft Word programında yazılmalı ve sayfa ölçüleri aşağıdaki gibi düzenlenmelidir:

Kağıt Boyutu	A4 Dikey
Üst Kenar Boşluk	3 cm
Alt Kenar Boşluk	2.5 cm
Sol Kenar Boşluk	2.5 cm
Sağ Kenar Boşluk	2.5 cm
Paragraf Başı	0.5 cm
Blok Alıntı	Sol ve Sağ 3.5 cm
Yazı Tipi	Cambria
Yazı Tipi Stili	Normal
Ana Metin Boyutu	12
Blok Alıntı	10
Dipnot Metin Boyutu	10
Paragraf Aralığı	6 nk (sonra)
Satır Aralığı	Tek (1)
Metin İki Yana Yaslı Olmalı	

2. Yazılarda sayfa numarası, üst bilgi ve alt bilgi gibi ayrıntılara yer verilmemelidir.

3. Makale içerisindeki başlıkların her bir kelimesinin sadece ilk harfleri büyük yazılmalı, başka hiçbir biçimlendirmeye, yer verilmemelidir.

4. İmlâ ve noktalama açısından, makalenin ya da konunun zorunlu kıldığı özel durumlar dışında, Türk Dil Kurumunun İmlâ Kılavuzu esas alınmalıdır.

Adres: Amasya Üniversitesi Fen_Edebiyat Fakültesi / AMASYA
Tel: 0(358) 242 16 13 - 14 Fax: 0(358) 242 16 16
E-mail: asobid@amasya.edu.tr <http://dergipark.gov.tr/asobid>